

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**FİNANSAL DERİNLEŞMENİN BELİRLEYİCİLERİ
VE GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATMA TÜRK

TEZ DANIŞMANI
DR.ÖĞR.ÜYESİ SERKAN VARSAK

BİLECİK, 2022

10510290

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**FİNANSAL DERİNLEŞMENİN BELİRLEYİCİLERİ
VE GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATMA TÜRK

TEZ DANIŞMANI
DR.ÖĞR.ÜYESİ SERKAN VARSAK

BİLECİK, 2022

10510290

BEYAN

“Finansal Derinleşmenin Belirleyicileri ve Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği”

adlı yüksek lisans tezi hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİK KURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.	
DESTEK ALINMIŞTIR	DESTEK ALINMAMIŞTIR
Destek alındı ise;	
Destekleyen kurum;	
Desteğin Türü	Proje Numarası
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)	
2- TÜBİTAK	
Diğer;.....	
ETİK KURUL onayı var ise;	
ETİK KURUL karar tarih/sayı:	/.....

Fatma TÜRK

Tarih

.....

İmza

.....

ÖN SÖZ

Finansal Derinleşmenin Belirleyicileri ve Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği isimli çalışmanın yazılmasında tez konusu belirleme aşamasından, çalışmanın tamamlanmasına kadar ki süreç içerisinde değerli bilgilerini esirgemeyip çalışmamı sahiplenerek takip eden saygıdeğer danışmanım Sayın Dr.Öğr.Üyesi Serkan VARSAK’a değerli katkı ve emekleri için teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Akademik destekleri ile her daim yanımda olan Sayın Doç. Dr. Muhammed BENLİ’ye teşekkürü ayrıca borç bilirim.

Savunma sınavı sırasında değerli jüri üyeleri Sayın Doç.Dr. Resul YAZICI ve Doç. Dr. Ayla YAZICI’ya çalışmamın son haline gelmesindeki değerli katkıları adına teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Bu yaşıma kadar hayatımın her aşamasında maddi manevi desteklerini benden esirgemeyerek böyle bir teşekkür yazısı yazabilme imkanı sunan kıymetli annem Ayşe TÜRK’e, değerli babam Yılmaz TÜRK’e minnet ve şükranlarımı sunuyorum. Son olarak annem ile babamın bana mirası olan canım abim Hüseyin TÜRK’e, sevgili eşi Meryem TÜRK’e ve biricik yeğenim Yılmaz Ata TÜRK’e ayrıca teşekkür ediyorum. Yazmış olduğum yüksek lisans tezimi, başarılarımın mimarı olan sevgili aileme ithaf ediyorum. Sizleri daha nice başarımlarımla gururlandırabilmek dileğiyle...

Fatma TÜRK

2022

ÖZET

FİNANSAL DERİNLEŞMENİN BELİRLEYİCİLERİ VE GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDE ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Ülkeler yeniliklere ve gelişime açık finansal sistemlere ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle, finansal derinleşme kavramının ulusal ve uluslararası piyasalardaki önemi her geçen gün artmaktadır. Finansal derinlik ile yeni finansal enstrümanların ortaya çıkması veya var olan araçların geliştirilmesiyle yatırımlara yönelik fon transferinde meydana gelen çeşitliliğin, üretim miktarındaki artışı harekete geçirerek gelir dağılımını olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir. Ayrıca finansal kurum ve araçlarda ortaya çıkan çeşitliliğin, yeterli finansmana sahip olmayan kişi veya kurumların finansal hizmetlere kolay şekilde erişim sağlamasına olanak tanıyarak gelir dağılımına olumlu katkıda bulunacağı öngörülmektedir. Türkiye’ye ilişkin literatürde, finansal derinleşmenin belirleyicileri, finansal kalkınma ve finansal derinleşmenin gelir dağılımı üzerindeki etkisini inceleyen çalışmaların yeterli sayıda olmadığı göze çarpmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, finansal derinleşme ve finansal kalkınmanın gelir dağılımı üzerindeki etkisini ve finansal derinleşmeyi belirleyen unsurları Türkiye özelinde incelemektir. Bu amaçla, 1990-2021 dönemi için Finansal Derinlik Oranı, Finansal Gelişmişlik Oranı ve İnsani Gelişme Endeksi (HDI) verileri kullanılarak Otoregresif Gecikmesi Dağıtılmış (ARDL) sınır testi yaklaşımı kullanılmıştır. Analizlerden elde edilen bulgular, söz konusu değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını teyit etmektedir. Analiz sonuçları, ayrıca, finansal derinliğin insani gelişmişlik indeksini negatif yönde etkilediğini, finansal kalkınmanın ise insani gelişmişliği pozitif yönde etkilediğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Derinleşme, Gelir Dağılımı, Gini Katsayısı, İnsani Gelişmişlik İndeksi, Yoksulluk

ABSTRACT

THE DETERMINANTS OF FINANCIAL DEEPENING AND ITS EFFECT ON INCOME DISTRIBUTION: THE CASE OF TURKEY

Countries need financial systems that are open to innovation and development. Therefore, the importance of the concept of financial deepening in national and international markets has been increasing day by day. It is expected that the diversification in the transfer of investment funds resulted from the emergence of new financial instruments or the development of existing instruments as a result of financial depth, would affect the income distribution positively by increasing the production. In addition, it is predicted that the diversity in financial institutions and instruments would reduce income inequality by allowing individuals or institutions that do not have sufficient financing to access financial services. In the literature regarding the case of Turkey, it is striking that there are a few studies investigating the determinants of financial deepening and the effect of financial deepening and financial development on income distribution. In this regard, the aim of this study is to analyze the effect of financial deepening and financial development on income distribution and what determines financial deepening in the context of Turkey. For this purpose, the Autoregressive Distributed Lagged (ARDL) bound testing approach was employed using data on Financial Depth Ratio, Financial Development Ratio and Human Development Index (HDI) for the period 1990-2021. The findings from the analyses confirm that there is a long-run relationship between the variables under consideration. The results of the analysis also reveal that financial depth affects human development index negatively, while financial development positively affects human development.

Keywords: Financial Deepening, Income Distribution, Gini Coefficient, Human Development Index, Poverty

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. FİNANSAL SİSTEMİN GENEL YAPISI	3
2.1. Finansal Sistem Kavramı	3
2.2. Finansal Sistemi Oluşturan Unsurlar	6
2.2.1. Finansal Piyasalar	7
2.2.1.1. Para ve Sermaye Piyasası.....	7
2.2.1.2. Organize Piyasalar ve Organize Olmayan Piyasalar	9
2.2.1.3. Birincil Piyasalar ve İkincil Piyasalar	10
2.2.1.4. Spot (Nakit) Piyasalar ve Vadeli (Türev) Piyasalar	11
2.2.2. Finansal Kurumlar (Finansal Araçlar)	12
2.2.3. Finansal Araçlar	13
2.2.4. Hukuki ve İdari Yapı	13
2.3. Finansal Sistemin İşlevleri.....	14
2.3.1. Finansal Bilgi Aktarımı Fonksiyonu	14
2.3.2. Finansal Aracılık Fonksiyonu	14
2.3.3. Maliyet Azaltma Fonksiyonu	15
2.3.4. Risk Kontrolü Fonksiyonu	15
2.3.5. Finansal İstikrar Sağlama Fonksiyonu	16
3. FİNANSAL SERBESTLEŞME KAVRAMI VE TEORİK ÇERÇEVESİ.....	17
3.1. Finansal Serbestleşme Tanımı	17
3.2. Finansal Serbestleşme Süreci.....	18
3.3. Finansal Serbestleşme Türleri	19

3.3.1. Yurt İçi (Ulusal) Finansal Serbestleşme	19
3.3.2. Yurt Dışı (Uluslararası) Finansal Serbestleşme	19
3.4. Finansal Serbestleşmeyi Destekleyen Yaklaşımlar	20
3.4.1. Neo- Klasik Yaklaşım (McKinnon- Shaw Modeli)	20
3.5. Finansal Serbestleşmeyi Eleştiren Yaklaşımlar	21
3.5.1. Yapısalcı Yaklaşım (Taylor Modeli)	21
3.6. Finansal Serbestleşmenin Sonuçları	21
4. FİNANSAL DERİNLEŞME KAVRAMI VE TEORİK ÇERÇEVESİ	23
4.1. Finansal Derinleşme Tanımı	23
4.2. Finansal Derinleşme Belirleyicileri	23
4.3. Finansal Derinleşmenin Ölçümüne İlişkin Göstergeler	26
4.3.1. Miktar Göstergeleri	27
4.3.1.1. Parasal Göstergeler	27
4.3.1.2. Kredilere İlişkin Göstergeler	29
4.3.1.3. Sermaye Piyasasına İlişkin Göstergeler	30
4.3.2. Yapısal Göstergeler	30
4.3.3. Reel Faiz Hadleri	30
4.3.4. Finansal Ürün Çeşitliliği	31
4.3.5. Finansal Değişim Maliyeti	31
4.3.6. Finansal Derinleşme İndeksi	31
4.4. Finansal Derinleşmenin Ekonomik Açıdan Önemi	32
5. GELİR DAĞILIMI KAVRAMI VE TEORİK ÇERÇEVESİ	34
5.1. Gelir ve Gelir Dağılımı Kavramı	34
5.1.1. Kişisel Gelir Dağılımı	36
5.1.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı	37
5.1.3. Bölgesel (Coğrafi) Gelir Dağılımı	38
5.1.4. Sektörel Gelir Dağılımı	38
5.2. Gelir Dağılımını Ölçme Yöntemleri	38
5.2.1. Nesnel Ölçütler	40
5.2.1.1. Değişim Aralığı Yöntemi	40
5.2.1.2. Görelî Ortalama Mutlak Sapma Yöntemi	40
5.2.1.3. Görelî Varyans Yöntemi	41
5.2.1.4. Değişme Katsayısı Yöntemi	42
5.2.1.5. Pareto Katsayısı Yöntemi	42

5.2.1.6. Pearson Çarpıklık Katsayısı Yöntemi.....	43
5.2.1.7. Logaritmik Standart Sapma Yöntemi.....	43
5.2.1.8. Elteto-Frigyes Yöntemi.....	44
5.2.1.9. Theil İndeksi.....	44
5.2.1.10. Yüzde Paylar Analiz Yöntemi.....	45
5.2.1.11. Lorenz Eğrisi	46
5.2.1.12. Kuznets Katsayısı Yöntemi	47
5.2.1.13. Gini Katsayısı Yöntemi.....	48
5.2.2. Normatif Ölçütler	49
5.2.2.1. Atkinson İndeksi	49
5.2.2.2. Dalton Eşitsizlik İndeksi.....	50
5.3. Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler	50
5.3.1. Üretim Faktörlerinin Dağılımı	51
5.3.2. Ekonomik Büyümenin Gelir Dağılımına Etkisi	51
5.3.3. Faizin Gelir Dağılımına Etkisi	52
5.3.4. Enflasyonun Gelir Dağılımına Etkisi	53
5.3.5. Nüfusun Gelir Dağılımına Etkisi.....	53
5.3.6. Eğitimin Gelir Dağılımına Etkisi.....	53
5.3.7. Servetin Gelir Dağılımına Etkisi	54
5.3.8. Küreselleşmenin Gelir Dağılımına Etkisi	54
5.3.9. Teknolojik Etmenlerin Gelir Dağılımına Etkisi	55
5.3.10. Sosyo- Kültürel Etmenlerin Gelir Dağılımına Etkisi	55
6. LİTERATÜR TARAMASI	56
7. VERİ SETİ VE METODOLOJİ.....	76
7.1. Veri Seti.....	76
7.2. Metodoloji.....	76
8. AMPİRİK ANALİZ	79
SONUÇ	83
KAYNAKÇA	86

TABLÖLER LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 2.1. Para Piyasaları İle Sermaye Piyasalarının Karşılaştırılması	8
Tablo 2.2. Organize Piyasalar İle Organize Olmayan (Tezgâhüstü) Piyasaların Karşılaştırılması	10
Tablo 2.3. Birincil Piyasa İle İkincil Piyasaların Karşılaştırılması	11
Tablo 2.4. Spot (Nakit) Piyasalar İle Vadeli (Türev) Piyasaların Karşılaştırılması	12
Tablo 6.1. Finansal Derinleşmeye Yönelik Yapılan Çalışmalar	57
Tablo 6.2. Gelir Dağılımına Yönelik Yapılan Çalışmalar	63
Tablo 7.1. Analizde Kullanılmak Üzere Belirlenen Değişkenler	76
Tablo 8.1. Phillips-Perron Unit Root Test Sonuçları.....	79
Tablo 8.2. Model İçin Optimal Gecikme Uzunluğu Seçimi	80
Tablo 8.3. ARDL Sınır Testi Sonuçları	80
Tablo 8.4. Uzun Dönem ARDL Katsayıları (1, 0, 4) Modeli	81
Tablo 8.5. Kısa Dönem & ARDL (1, 0, 4) modelinin Diagnostic Sonuçları	82

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2.1. Finansal Sistemin Genel Yapısı ve Sistemin Bileşenleri	4
Şekil 2.2. Finansal Sistemin Genel Yapısı ve Sistem İçerisindeki Fonların Akışı	5
Şekil 2.3. Finansal Piyasalar	7
Şekil 4.1. Finansal Derinleşmenin Belirleyicileri	24
Şekil 4.2. Finansal Derinleşme Ölçümünde Yararlanılan Göstergeler	27
Şekil 5.1. Gelir Dağılımı Türleri	36
Şekil 5.2. Gelir Dağılımına İlişkin Yöntemler	39
Şekil 5.3. Lorez Eğrisi.....	46
Şekil 5.4. Kuznets Eğrisi.....	47
Şekil 5.5. Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler.....	51
Şekil 8.1. Cusum Testi	82

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ARDL: Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif

AR-GE: Araştırma Geliştirme

BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

BIS: The Bank for International Settlement (Uluslararası Ödemeler Bankası)

BİST: Borsa İstanbul

DİPS: Devlet İç Borçlanma Senetleri

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

EKK: En Küçük Kareler Testi

FIR: Financial Irrelations Ratio (Finansal İlişkiler Oranı)

GDP: Gross Domestic Product (Gayrisafi Yurt İçi Hasıla)

GMM: Genelleştirilmiş Momentler Metodu

GOÜ: Gelişmekte Olan Ülkeler

GSMH: Gayrisafi Milli Hasıla

GSYİH: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla

GÜ: Gelişmiş Ülkeler

HDI: Human Development Index (İnsani Gelişmişlik İndeksi)

IAIS: International Association of Insurance Supervisors (Uluslararası Sigorta Denetim Otoriteleri Birliği)

IBRD: International Bank for Reconstruction and Development (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası)

IFD: Index of Financial Depth (Finansal Derinleşme İndeksi)

IMF: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

KAP: Sermaye Piyasası Kapitalizasyonu

KROR: Özel Kesime Verilen Kredilerin Yurt İçi Toplam Kredilere Oranı

M1: Dar Tanımlı Para Arzı

M2: Geniş Tanımlı Para Arzı

M2Y: Yerli Para ile Yabancı Paraların Oluşturduğu Araçları Temsil Eden Para Arzı

M3: En Geniş Tanımlı Para Arzı

MG: Milli Gelir

NYSE: New York Stock Exchange (New York Menkul Kıymetler Borsası)

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)

ÖSKH: Özel Sektöre Verilen Kredi Hacmi

PP: Phillips - Perron Birim Kök Testi

SMH: Safi Milli Hasıla

SPK: Sermaye Piyasası Kurulu

TCMB: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TMVS: Toplam Mali Varlıklar Stok

TUSİAD: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği

TÜFE: Tüketici Fiyat İndeksi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UNDP: United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)

USD: United States Dollars (\$) (Amerikan Doları)

WTO: World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)

YİKH: Yurt İçi Kredi Hacmi

1. GİRİŞ

İktisat, yeryüzünde sınırlı miktarda bulunan kaynaklar ile sınırsız istek, arzu veya ihtiyaçların karşılanabilmesini temel alan bilim dalıdır. Toplumu oluşturan bireylerin adil bir gelir dağılımı ile eşit yaşam standartlarına sahip olmalarını ilke edinen iktisat ilmi, bu amacını son yıllarda oldukça önem kazanan finansal derinleşme kavramıyla daha farklı bir perspektif ile ele almaktadır. Ekonomi yazının son inovasyolardan biri olan finansal derinleşme kavramı, finansal sistem aracılığıyla tasarrufların yatırımlara aktarılma sürecine aracılık eden finansal hizmetlerin gelişim içerisinde olmasını ifade etmektedir. Sistem içerisinde var olan finansal enstrümanların teknolojik unsurlar ile kendini yenilemesi veya yeni finansal araçların ortaya koyulması, toplumun bütün kesimlerine hitap edebilecek geniş hizmet seçenekleri bulunan güçlü bir sistem varlığına işaret etmektedir. Finansal derinleşme ile birlikte çeşitlenen finansal hizmetlerin, toplum kesimleri tarafından toplam gelirin bölüşümünde ortaya çıkan olumlu veya olumsuz yöndeki etkileri bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmada öncelikle, finansal derinleşme kavramının dayanağı olan finansal sistemin genel yapısı, işleyişi ve işlevleri hakkında temel bilgilere yer verilmiştir. Hemen ardından, finansal derinleşme sürecine öncülük eden finansal serbestleşme kavramı teorik çerçevede ele alınmıştır. Finansal liberalizasyonu takiben, finansal derinleşme ile ilgili tanımlamalara yer verilmiştir. Finansal derinliğin çalışmaya konu olan kavramlardan biri olması sebebiyle, derinleşmeyi belirlemede etkili olan etmenler ile derinliğin ölçümüne ilişkin göstergelere daha ayrıntılı biçimde değinilmiştir. Akabinde, finansal derinleşme ile enflasyon, faiz, ekonomik büyüme ve gelir gibi temel makro ekonomik değişkenlerin etkileşimi üzerinden finansal derinliğin ekonomik açıdan önemi vurgulanmıştır.

Çalışmanın devamında, gelir dağılımı kavramının genel teorik çerçevesi oluşturmaktadır. Gelir ve gelir dağılımına yönelik tanımsal ifadelerle yer verildikten sonra, gelirin farklı kesimler arasındaki bölüşümünün ifadesi olan dağılım türlerinden bahsedilmiştir. Akabinde, gelirin dağılımında esas alınan ölçümler, nesnel ölçütler ve normatif ölçütler olmak üzere iki başlık altında ayrıntılı biçimde irdelenmiştir. Son olarak, gelir dağılımı üzerinde etkili olan makro ekonomik ve makro ekonomik olmayan faktörler sıralanmıştır.

Son olarak, çalışmaya konu olan kavramlara yönelik literatür taraması yapılarak, finansal derinleşme ve gelir dağılımı ile ilişkilendiren çalışmalar tasnif edilmiştir. Finansal kalkınma, finansal derinleşme ve gelir dağılımını temsil eden değişkenler belirlendikten sonra, finansla kalkınma ile derinleşmenin gelir dağılımı üzerindeki etkileri ARDL Sınır Testi ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda Türkiye’de, finansal kalkınma düzeyinde görülen

yükselmenin insani gelişme İndeksinde yükselmeye sebebiyet verebileceği; finansal derinlik İndeksinde meydana gelen artışın ise, insani gelişme İndeksinde düşüşe sebebiyet verebileceği tespit edilmiştir.

2. FİNANSAL SİSTEMİN GENEL YAPISI

2.1. Finansal Sistem Kavramı

İktisat teorisine göre, sürdürülebilir ekonomik büyümeyi etkin kılmak için istikrarlı bir makroekonomik yapının var olması gerekir. Etkili ve işlevsel bir makroekonomik dengenin oluşmasında finansal sistemin payı oldukça önemlidir (Özince, 2008: 26). Özince (2008), makroekonomik dengenin sağlanmasına birçok yönden katkı sağlayan finansal sistemin önemine, toplam gelir içerisinde tüketime tabii olmadan ayrılan birikimlerin, yatırıma aktarılacak üretim sürecine yeniden dahil edilmesi açısından değinmiştir. Bir diğer çalışmada sistemin önemi, fon akış sürecinde tasarruf kanalında veya yatırım kanalında bulunan işletmelerin yeni bilgilere ulaşabilmesi, var olan bilgileri etkili şekilde uygulayabilmesi ve ekonomik kaynakların doğru biçimde kullanılması açısından vurgulanmıştır. (Aslan ve Küçükaksoy, 2006:26). Gökten vd., (2008) ise, sistem içerisinde yer alan finansal pazarlar, araçlar ve araçların birbirleri ile bir bütün şekilde hareket etmesinin, hızlı ve düşük maliyetli hizmet avantajı sağlaması bakımından finansal yapının önemini ele almışlardır.

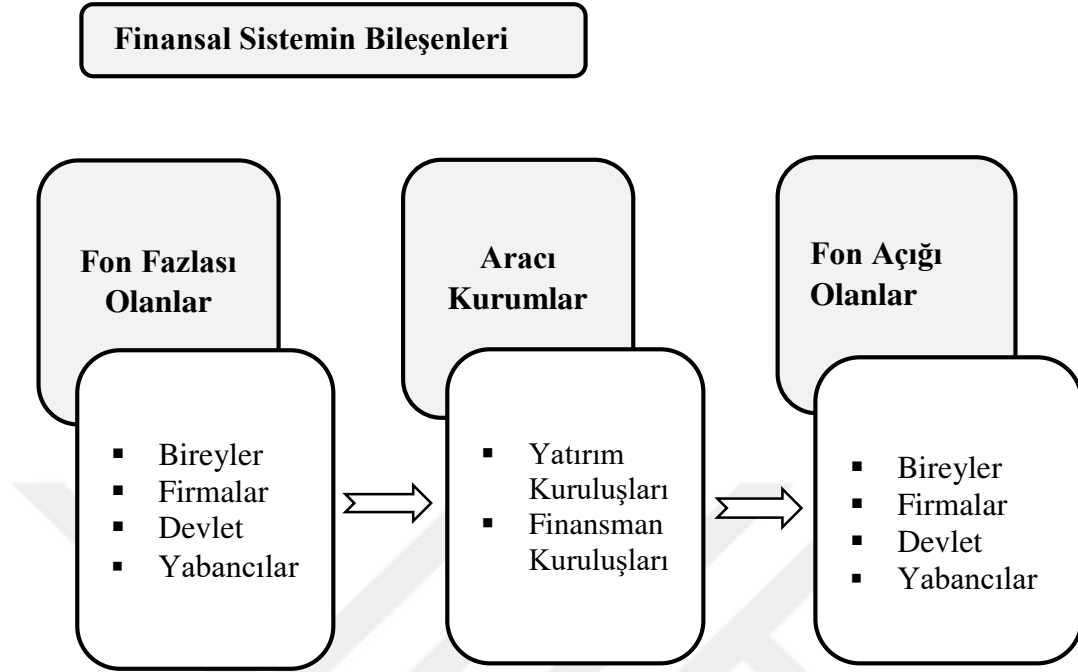
Ekonomi literatüründe sürdürülebilir büyümenin ana dayanaklarından biri olarak nitelendirilerek, pek çok farklı açıdan önemi vurgulanan finansal sistem kavramını; birikim sahipleri ile kaynak ihtiyacı olan taraflar arasında fon akımını kanalize eden finansal piyasaların, araçların ve araçların hukuki kurallar çerçevesinde bir araya gelerek oluşturduğu organizasyon şeklinde tanımlamak mümkündür. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) ise finansal sistemi, bir ekonomide fon arz veya talebinde bulunan ekonomik aktörler ile fon akımını gerçekleştiren finansal kurum ve araçların, hukuki kurallar kapsamında bir araya gelerek oluşturduğu yapı olarak tanımlamıştır. (TCMB, 2015: 2).

TCMB tanımından da anlaşılacağı üzere finansal sistem içerisinde;

- Âtıl durumda olan birikimlerini finansal sistem aracılığıyla yatırıma dönüştürerek servet artırma eğilimi içerisinde olan tasarruf sahipleri,
- Eksik durumdaki kaynak ihtiyaçlarını gidermek amacıyla olan yatırımcılar,
- Fon arz ve talep transferinde aracı konumunda olan finansal kurum ve araçlar ile birlikte sistemi yasal açıdan düzenleyici fonksiyona sahip hukuki ve idari yapı yer almaktadır.

Finansal yapının temel bileşenleri olarak nitelendirilen bu beş öge birbirleri ile entegre olup, sistemin öncelikli amacı olan fon akımını gerçekleştirmek amacıyla bir bütün olarak

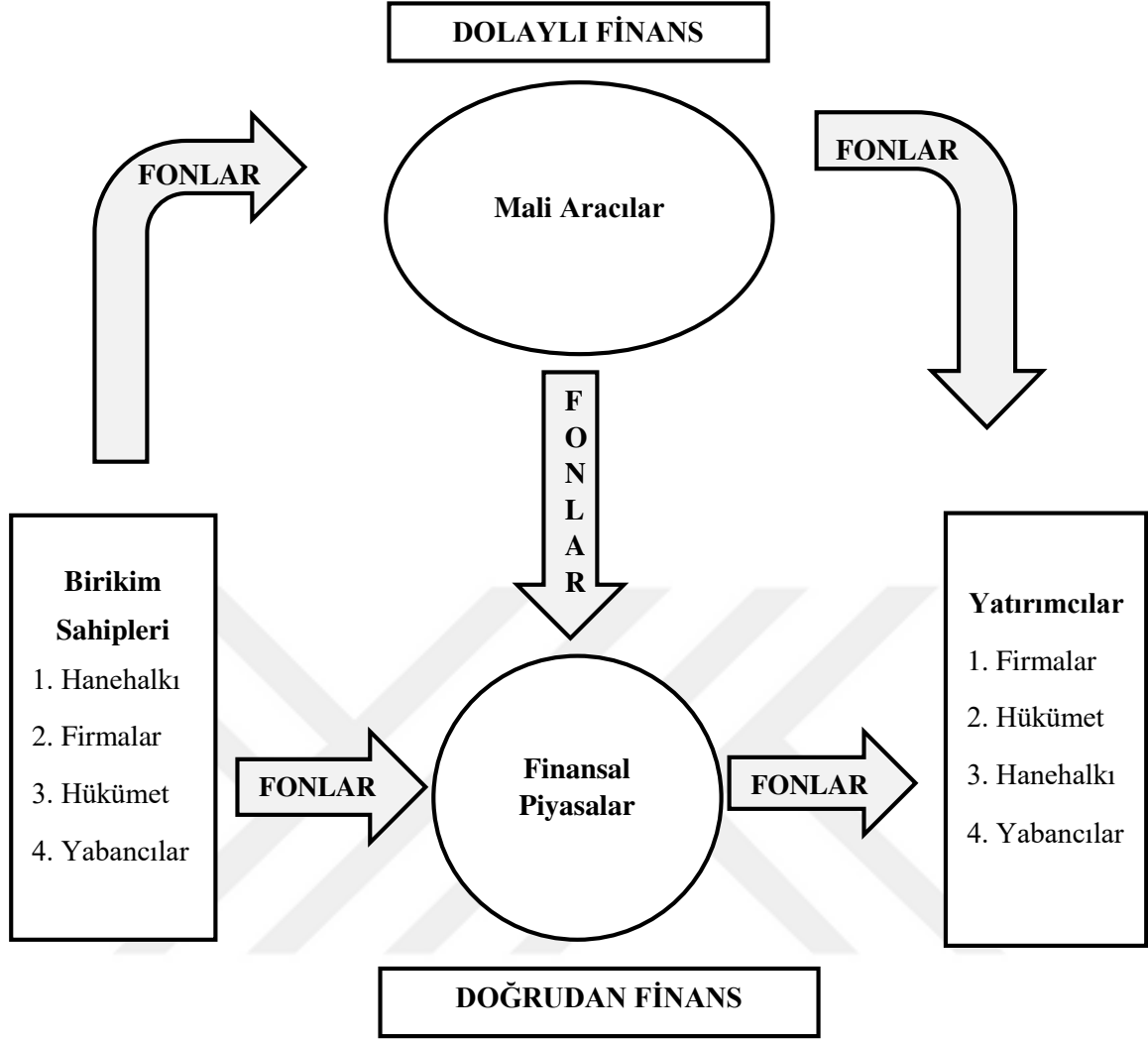
hareket etmektedir. Şekil 2.1’de sistemin genel yapısına ve sistemi oluşturan bileşenlere yer verilmiştir.

Şekil 2.1. Finansal Sistemin Genel Yapısı ve Sistemin Bileşenleri

Kaynak: (www.finansalgöz.com Erişim Tarihi: 23.10.2021) faydalanılarak, tarafımızca düzenlenmiştir.

Sistemin ana hatlarını gösteren Şekil 1.1’de görüldüğü gibi, harcamaları gelirlerinden daha az olması sebebiyle sisteme fon sağlayan birikim sahiplerini bireyler, firmalar, devlet ve yabancı fon sahipleri oluştururken; yatırım için finansman ihtiyacı olup, fon talebinde bulunanları da yine aynı ekonomik birimler oluşturmaktadır. Sistem içerisinde hem fon talep edici hem de fon arz edici pozisyona sahip bu birimler arasında daimi karşılıklı bir etkileşim söz konusudur (Aydın, 2018: 5). Sistemde genellikle fon fazlasına sahip tasarruf sahiplerinden fon açığı bulunan yatırımcılara doğru etkileşim söz konusu olup, fonların doğrudan finansman ve dolaylı finansman olmak üzere iki biçimde aktarımı gerçekleştirilmektedir. Şekil 2.2’de doğrudan veya dolaylı finansman yöntemine göre sistem içerisinde fonların akış yönüne yer verilmiştir.

Şekil 2.2. Finansal Sistemin Genel Yapısı ve Sistem İçerisindeki Fonların Akışı

Kaynak: (Mishkin, 2016: 69).

Doğrudan finansman yönteminde fonlarını ödünç veren fon arz sahipleri ile bu fonları talep edenler arasında finansal herhangi bir aracıya başvurulmadan, varlık aktarımının taraflar arasında gerçekleştirilmesi söz konusudur. Bu aktarım biçiminde tarafların birebir karşılaşma durumu vardır. Dolaylı finansman ise, doğrudan finansman metodunun aksine fon transferinin finansal aracılar tarafından gerçekleştirildiği yöntemdir (Adlı, 2020: 3).

Ekonomik birimlerce doğrudan finansman yerine dolaylı finansman yöntemi daha fazla tercih edilmektedir. Bu durumun birden fazla sebebi vardır. Finansal sistem içerisinde yer alan aracilar tarafından hem tasarruf sahiplerinin hem de yatırımcıların beklentilerine yönelik bilgilerin toplanması, dolaylı finansman olarak nitelendirilen finansal piyasaların transfer işlemlerinde meydana gelebilecek olumsuzlukları bertaraf edebilme potansiyeli ve doğabilecek

riskin dağıtılmasıyla işlemlerin daha güvenilir biçimde gerçekleştirilmesi bu sebeplerden bazılarıdır (Yücel, 2019: 1).

Doğrudan veya dolaylı olmak üzere iki farklı yöntem sunan sistemin, fon transferinde sistem içerisinde yer alan kanallar veya araçlardan hangisinin tercih edileceği finansal sistemi banka temelli ve piyasa temelli olarak ikiye ayırmaktadır (Kılıç Darıcı, 2009:6). Sistemde bankaların hizmet payının yüksek oranlı olması banka temelli sistem olarak ifade edilirken, sermaye piyasası kurum ve araçlarının yoğun olarak kullanılması ise piyasa temelli sistem olarak adlandırılmaktadır. (Öztürk vd., 2010: 96).

Tarihsel açıdan finansal kaynaklardaki sınırlılık sebebiyle sistem içerisinde ilk olarak banka temelli sistemin geliştiği, onu takiben piyasa temelli sistemin gelişme gösterdiği bilinmektedir (Mutlu, 2016: 6). Banka temelli ve piyasa temelli olarak ayrılan bu iki birim finansal sisteme farklı açılardan katkılar sağlamaktadır. Banka temelli sistemde bankalar faal şekilde rol üstlenip fon transferinde mevduat, kredi vb. gibi araçlar kullanılırken (Uçurum, 2019: 1), piyasa temelli sistemde sermaye piyasası araçları olan menkul kıymetler ve yatırım sözleşmeleri de dahil olmak üzere türev ürünler de kullanılmaktadır (SPK, 2022).

Banka temelli sisteme göre piyasa temelli sistemde daha fazla finansal ürün çeşitliliği bulunmakta, teknolojik gelişmeler sayesinde alternatif finansal ürünlere ulaşmak banka temelli sisteme nazaran daha kolay şekilde gerçekleşmektedir. Ayrıca banka temelli sistem, kurumsal aranjmanların ve gerekli alt yapının yeterli düzeyde olmadığı gelişmekte olan ekonomilerde daha verimli çalışan bir sistem olarak nitelendirilirken, piyasa temelli sistem ise gelişmiş ekonomilerde daha etkili çalışan sistem olarak nitelendirilmektedir (Öztürk vd., 2010: 96).

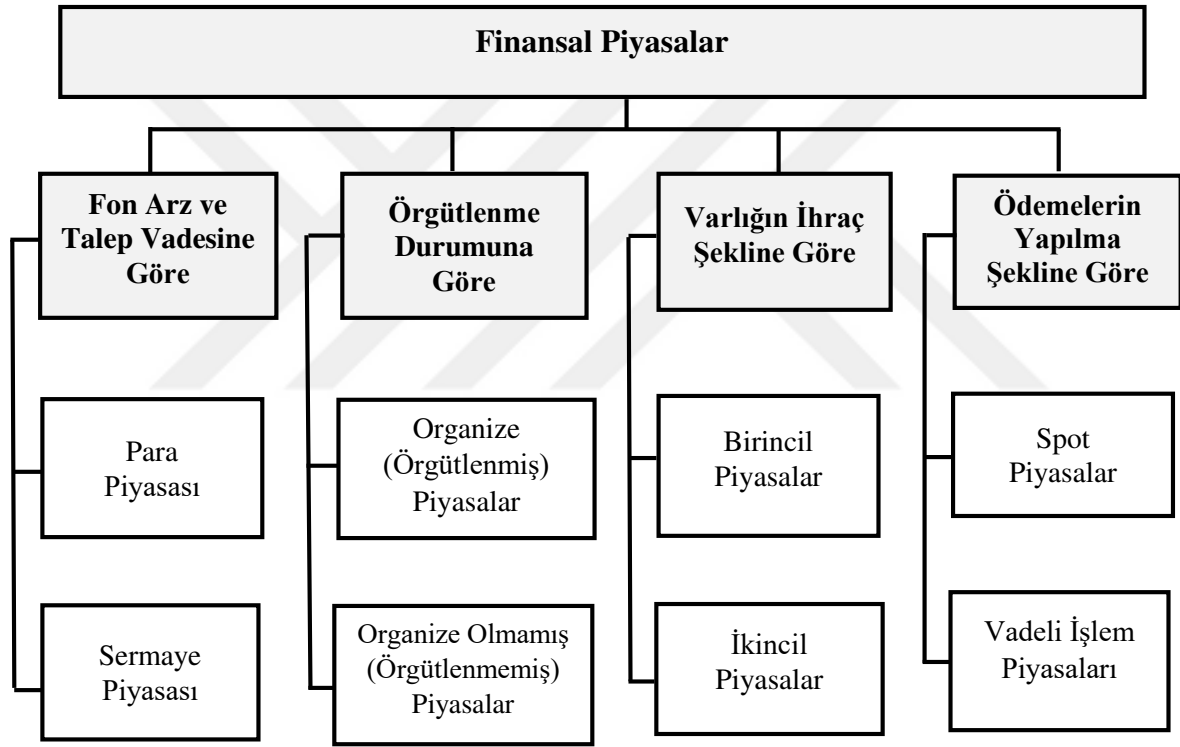
Aynı amaç doğrultusunda farklı seçenekler ile fon aktarımına aracılık eden bu iki model, finansal sistemin gelişmişliğini belirlemede tek başına yeterli olamamaktadır. Her iki model de sistemin temel fonksiyonlarını yerine getirerek, arzu edilen optimal finansal sistemin oluşmasına ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesine katkıda bulunmalıdır (Erim ve Türk, 2005: 22).

2.2. Finansal Sistemi Oluşturan Unsurlar

Sistem, aynı amaca yönelik hizmet eden ve birbirleri ile etkileşim içerisinde bulunan birimlerin oluşturduğu yapı anlamına gelmektedir. Finansal sistemde, finansal piyasalar, finansal kurumlar, finansal araçlar ve tüm bunları düzenleyici nitelikteki kurallar olmak üzere dört temel birim üzerine kurulmuş bir yapıdır. Bu dört unsur arasında diğer birimleri bünyesinde ibate etmesiyle en mahiyetli olanı finansal piyasalardır.

2.2.1. Finansal Piyasalar

Finansal Piyasaları, girişimciler ile sermayedarların karşılıklı biçimde kısa veya uzun vadeli menkul kıymetler ile ilgili işlemlerini gerçekleştirdiği organizasyonlar şeklinde tanımlamak mümkündür. (Uludağ ve Arıcan, 1999: 114). Fon tedarik ve dolaşımının lokomotifi olan finansal piyasaların en önemli işlevi, fon akışıyla tasarrufları verimli alanlara yönlendirerek üretim sürecine katkı sağlamaktır (Oksay, 2000:55). Bu nedenle ekonomik birimler, ticari faaliyetlerinde birikim yatırım dengesini kurarken finansal piyasalardan yararlanmaktadır (Ergezen, 2006:3). Şekil 2.3.'de görüldüğü gibi finansal piyasalar, fon arz ve taleplerin vade biçimlerine, örgütlenme durumuna, varlığın ihraç edilme şekline ve ödemelerin gerçekleştirilme süresine göre kendi içerisinde dört ana başlığa ayrılarak incelenmektedir.

Şekil 2.3. Finansal Piyasalar

Kaynak: (TCMB 2015:3)

2.2.1.1. Para ve Sermaye Piyasası

Fon arz ve taleplerin kısa veya uzun vadeli olması finansal piyasalar içerisinde para piyasası ve sermaye piyasası şeklinde bir ayrım olmasına sebep olmaktadır. Para ve sermaye piyasaları arasındaki en belirgin iki fark varlıkların likit olma dereceleri ve vade yapılarından kaynaklanmaktadır.

Para piyasaları, süresi bir yıldan az olan yatırım araçlarının işlem gördüğü ve firmaların kısa vadeli finansman ihtiyaçlarının karşılandığı piyasalar olarak tanımlanmaktadır (Oğuz ve Canan, 2016). Bu piyasalar da vadenin kısa olması sebebiyle likiditesi yüksek olup risk unsuru düşük olan hazine ve finansman bonosu, repo, çek, senet gibi kıymetli evraklar yer almaktadır (Yalta, 2011: 51). Kısa vadeli likidite fazlası olan tasarruf sahipleri ile likidite açığı bulunan yatırımcıların karşı karşıya geldiği para piyasalarında faaliyet gösteren aracı kurumların başında devlet kurumları ve ticari bankalar gelmektedir. Bu iki temel kurumun yanında leasing, forfaiting, factoring ve sigorta kuruluşları gibi araçlar da bulunmaktadır (Ünsal, 2014: 6).

Vade yapısına göre ayrılan piyasaların diğer bir kısmını oluşturan sermaye piyasaları ise, bir yıldan uzun süreli fon aktarımını gerçekleştiren hisse (pay) senedi, tahvil ve diğer menkul kıymetleri ifade eden varlığa dayalı menkul kıymetler, katılma intifa senetleri, kâr ve zarar ortaklığı belgeleri ve gelir ortaklığı senetleri gibi finansal varlıkların bulunduğu yapı olarak ifade edilmektedir (Gülseven, 2008: 26). Sermaye piyasasında yer alan bu araçlar, orta ve uzun vadeli yatırımları desteklemek amacıyla tercih edilmesinden dolayı para piyasası araçlarına göre daha yüksek risk ve daha fazla getiri içermektedir (Sağlam, 1992: 14).

Yatırımlara yönelik fon akışını baz alan sermaye piyasalarında bu amaca uygun hizmet veren aracı kurumların başında menkul kıymet borsaları gelmektedir. Menkul kıymet borsalarını takiben bankalar, yatırım ortaklıkları ve portföy yatırım şirketleri sermaye piyasasının diğer önemli kurumları arasında gösterilmektedir (Ünsal, 2014: 6-7). Sermaye piyasalarının para piyasalarından ayrılan yönleri Tablo 2.1.'de listelenmiştir.

Tablo 2.1. Para Piyasaları İle Sermaye Piyasalarının Karşılaştırılması

Temel Özellikler	Para Piyasası	Sermaye Piyasası
Vade Bakımından	Genellikle Kısadır.	Genellikle Uzundur.
Finansal Araç Bakımından	Ticari Senet vb. Kıymetli Evraklar İşlem Görür.	Hisse senedi, Tahvil vb. Menkul Kıymetler İşlem Görür.
Fonksiyon Bakımından	Geçici Nakit İhtiyacını Gidermek.	Yatırım Amaçlı Sermaye Sağlamak.
Risk Bakımından	Genellikle Düşüktür.	Genellikle Yükseksektir.
Faiz Bakımından	Genellikle Düşüktür.	Genellikle Yükseksektir.

Kaynak: (Koyunoğlu, 1996: 21)'dan faydalanılarak, tarafımızca derlenmiştir.

2.2.1.2. Organize Piyasalar ve Organize Olmayan Piyasalar

Finansal pazarların bir diğ er dalını ise, piyasaların örgütlenme biçimine göre organize olan ( rg tlenmi ) veya organize olmayan ( rg tlenmemi ) piyasalar oluşturmaktadır. Örgütlenmiş piyasalar, tarafların bir araya gelerek alım-satım işlemlerini belirli bir fiziki mek nda, resmi olarak belirlenen kurallar çerçevesinde, denetleyici kurum ve kuruluşlar gözetiminde tamamlanmasına imkân tanıyan piyasalar olarak tanımlanabilir. Borsa İstanbul (BİST), Londra Borsası (London Stock Exchange), New York Menkul Kıymetler Borsası (NYSE- New York Stock Exchange) organize piyasalara örnek verilebilir (Aydın, 2018:8).

Kendine özgü i leyi i ve kaidesi bulunan bu piyasalarda menkul kıymetlerin işlem görebilmesi için şirketlerin borsaya kayıtlı olması gerekmektedir. Böylece menkul kıymetlerin mübadelesinde alıcı ve satıcılar tarafından bilgiler kolay ve güvenilir biçimde elde edilmektedir. Şirket varlıklarına dair verilerin piyasa tarafından bilinmesini istemeyerek borsaya kote olmayan işletmelerin finansal varlıkları ise organize olmayan piyasalarda işlem görmektedir.

Organize olmayan piyasalar, örgütlenmiş piyasaların aksine işleme konu olan varlığın alım- satımında hukuki düzenlemeleri bulunmayan ve herhangi bir kurum veya kuruluşun denetimine tabii tutulmayan ve merkezi bir mek na sahip olmayan serbest piyasalar olarak ifade edilmektedir (Af ar, 2018: 9). İstanbul'da bulunan Tahtakale piyasası olarak da bilinen Serbest Döviz Piyasası ve Kapalı ar ı şeklinde de adlandırılan Serbest Altın Piyasası  rg tlenmemi  piyasalara örnek olarak gösterilebilir (Oğuz ve Canan, 2016). Tezgâhüstü piyasalar olarak da isimlendirilen bu piyasalarda işlemler aracısız biçimde tarafların karşılıklı güven esasına dayalı olarak gerçekleşmektedir. Bu durum işlem maliyetleri açısından kolaylık sağlasa da hukuki bir zemine dayalı olamaması risklerin artmasına yol açmaktadır.

Örgütlenmiş ve  rg tlenmemi  piyasaların aynı konu başlıklarına ait farklı özellikler içermesi, mevzu bahis piyasalar arasında mukayese imkanı tanımaktadır. İki piyasa arasındaki farklılıklar Tablo 2.2.'de mukayese edilmiştir.

Tablo 2.2. Organize Piyasalar İle Organize Olmayan (Tezgâhüstü) Piyasaların Karşılaştırılması

Temel Özellikler	Organize Piyasalar	Organize Olmayan Piyasalar
Mekan Bakımından	İşlemler belirli fiziki bir mekanda gerçekleştirilir.	İşlemlerin gerçekleşmesi için fiziki bir mekana ihtiyaç duyulmaz.
Hukuki Açidan	İşlemler hukuki zemine dayalıdır.	İşlemlerin hukuki zemine dayandırılması söz konusu değildir.
Kote Bakımından	Borsaya kayıt olmak zorunludur.	Borsaya kayıt olmak zorunlu değildir.
Denetim Bakımından	Denetleyici kurum veya kuruluşlar bulunur.	Denetleyici kurum veya kuruluşlar bulunmaz.
Maliyet Bakımından	İşlem sonucunda maliyet ortaya çıkar.	İşlem sonucunda maliyet ortaya çıkmaz.
Likidite Bakımından	Likidite genellikle yüksektir.	Likidite genellikle düşüktür.

Kaynak: (Tunalı, 2009: 11).

2.2.1.3. Birincil Piyasalar ve İkincil Piyasalar

Piyasa içerisinde ayırma sebep olan diğer unsur ise varlığın ihraç edilme biçiminden kaynaklanmaktadır. Varlığın ihraç durumuna göre sınıflandırılması sonucu finansal piyasalar birincil ve ikincil piyasalar şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Dolaşıma çıkarılan finansal varlıkların ilk defa alım satımının gerçekleştiği piyasalara birincil piyasa denilmektedir. Devlet İç Borçlanma Senetlerinin (DİPS) Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından piyasaya ilk kez ihraç edilmesi birincil piyasanın işleyişine örnek teşkil etmektedir. İkincil piyasa ise, daha önceden piyasaya sunulmuş, birincil piyasada işlem görmüş olan menkul kıymetlerin tekrar alım satımının yapıldığı piyasalar olarak tanımlanmaktadır. Borsalar işleyiş yapısı itibariyle ikincil piyasaya örnek olarak gösterilebilir (Erdemir, 1999: 20). Tablo 2.3.'te birincil ile İkincil piyasaların nitelikleri karşılaştırılmaktadır.

Tablo 2.3. Birincil Piyasa İle İkincil Piyasaların Karşılaştırılması

Temel Özellikler	Birincil Piyasalar	İkincil Piyasalar
İhraç Edilme Bakımından	Finansal varlıkların ilk piyasaya ihracı söz konusudur.	Önceden piyasaya sürülmüş varlıkların yeniden ticareti söz söz konusudur.
Finansman Bakımından	İhracı gerçekleştiren firmaya fon, kaynak sağlar.	İhracı gerçekleştiren firmaya fon sağlamaz, satıcıya likidite sağlar.
Fiyat Bakımından	İhraç fiyatı İşlemi gerçekleştiren şirket tarafından belirlenir.	Piyasadaki arz ve talep koşullarına göre belirlenir.

Kaynak: (Yılmaz 2002: 6)

2.2.1.4. Spot (Nakit) Piyasalar ve Vadeli (Türev) Piyasalar

Finansal piyasalar içerisinde gerçekleştirilen işlemler, ödeme süreleri bakımından da ayrıma tabii tutulmaktadır. Belirli miktardaki malın ya da finansal varlığın arz ve talep eden arasında belirlenen tarihte, anlaşılan fiyat üzerinden ödeme ve teslimatının aynı anda yapıldığı piyasalara spot piyasalar adı verilmektedir (Ceylan ve Korkmaz, 2013: 404). Söz konusu piyasalarda ürünlerin fiyatları anlık olarak belirlendiği için ödeme işlemleri de genellikle peşin şekilde gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle spot piyasalar, nakit piyasalar olarak da bilinmektedir (Erol, 1999: 1-2). Bu piyasalara, bankalar arası döviz piyasaları ile hisse senedi piyasaları örnek oluşturmaktadır (Kaya, 2010: 3).

Vadeli diğer bir deyişle türev piyasalar, ileri bir tarihte teslimatı gerçekleştirilmek üzere olan herhangi bir malın veya menkul kıymetin fiyat, miktar ve vade gibi koşullarının taraflarca önceden belirlenerek alım satım işleminin gerçekleştirildiği piyasalardır. Söz konusu piyasalar, türev ürünler olarak isimlendirilen forward, futures, opsiyon ve swap sözleşmelerine ait işlemleri kapsamaktadır (Usta, 2002: 224). Türev ürünler işlem gördükleri piyasalar açısından ikili şekilde sınıflandırılabilir. Futures ve opsiyonlar organize piyasalarda yer alan borsalarda işlem görürken; swap ve forward işlemleri organize olmayan tezgâhüstü piyasalarda gerçekleşmektedir (Türk, 2010:5).

Katılımcılara farklı alternatifler sunan spot ve vadeli işlem piyasalarının birbirinden ayrılan özelliklerinin bulunması, mevzu bahis iki piyasa arasında karşılaştırma yapabilme

olanağı sunmaktadır. Spot piyasalarda, alışveriş işleminin şartları alıcı ve satıcı arasında belirlenmektedir. Vadeli işlem piyasalarında ise tarafların arasında aracı konumunda bulunan bir takas kurumu vardır. Bu sebeple spot piyasadaki ekonomik birimler ortaya çıkabilecek riskleri kendileri üstlenirken, türev piyasalarda riskler sözleşmeler aracılığıyla takas kurumlarına devredilmektedir (Kaya, 2010: 4).

Spot piyasalarda menkul kıymetin teslimatıyla beraber ödemesi de gerçekleştirilirken, vadeli piyasalarda ise başlangıçta sadece sözleşmede belirlenen miktar kadar bir ödeme yapılması söz konusudur. Bu opsiyonu ile vadeli işlem piyasaları yatırımcılara daha az sermaye ve maliyet ile daha büyük yatırımlar yapabilme imkânı sağlamaktadır. Ayrıca kişileri veya menkul kıymetleri bugünden teminat altına alma olanağı sunan bu piyasalar, finansal varlıkların geleceğe yönelik spot fiyatları hakkında tahminde bulunma özelliğiyle firmalara stok ayarlamaları konusunda yol göstermektedir (Özdemir, 2011:13). Spot ve vadeli piyasaların birbirinden ayrılan yönleri Tablo 2.4.'te özetlemiştir.

Tablo 2.4. Spot (Nakit) Piyasalar İle Vadeli (Türev) Piyasaların Karşılaştırılması

Temel Özellikler	Spot (Nakit) Piyasalar	Vadeli (Türev) Piyasalar
Ödeme Bakımından	Ödeme, genellikle peşin şekilde gerçekleştirilir.	Ödeme sözleşmede belirlenen tarihte gerçekleştirilir.
Teslimat Bakımından	Teslimat genellikle hemen gerçekleştirilir.	Teslimat anlaşılan, ileri bir tarihte gerçekleştirilir.
Aracı Kurum Bakımından	Taraflar arasında aracı takas kurumu bulunmaz.	Taraflar arasında aracı takas kurumu bulunur.
Risk Bakımından	Ortaya çıkan riskleri taraflar üstlenir.	Ortaya çıkan riskleri takas kurumu üstlenir.

Kaynak: (Yılmaz, 2002:7)

2.2.2. Finansal Kurumlar (Finansal Aracılar)

Finansal sisteme dair tanımlamalarda sıkça değinilen finansal aracılık kavramını, finansal enstrümanları kullanarak sistemin kullanıcıları arasında fon transfer işlemine aracılık eden kurumlar şeklinde tanımlamamak mümkündür (Yıldırım, 2020: 78). Finansal kurumların öncelikli olan aracılık görevinin yanı sıra sisteme pek çok konuda katkı sağlayan işlevleri de bulunmaktadır. Finansal aracılarının diğer önemli işlevleri ise:

- Tarafları sistemin yapısı ve işleyişi hakkında doğru biçimde bilgilendirerek, mal veya hizmet alışverişinde işlem maliyetlerini en aza indirmenin yanında zaman tasarrufu kazanmalarını sağlamak (Coşkun, 2010: 8-9),

- Var olan finansal ürünleri pazarlama hizmeti ile birlikte yeni finansal ürünler de çıkararak nakit ihtiyacı durumunda ekonomik birimlere kredi şeklinde likidite sağlamakla beraber, karşılılaşılması muhtemel riskleri üstlenerek tarafların istediği güveni sağlamak şeklinde sıralanabilir (Yoluker, 2017: 4).

Bütünüyle bu amaç ve fonksiyonları yerine getirebilen kurumlar merkez bankaları, diğer bankacılık türlerini ifade eden ticari bankalar, katılım bankaları, kalkınma bankalarıyla birlikte factoring, forfaiting ve leasing şirketleri, sigorta ve sosyal güvenlik kurumları olarak sıralanmaktadır (Çakmak, 2005: 17).

2.2.3. Finansal Araçlar

Finansal sistemin ana gayesi olan fon aktarımı esnasında alıcı ve satıcı arasında ödeme yöntemlerini temsil eden parasal karşılığı bulunan, alacaklılık veya ortaklık hakkı sağlayan belgeler finansal araçlar olarak ifade edilmektedir. (İslatince, 2018: 27). Finansal piyasalarda işleme konu olan varlığın ödenme şekli, getirisi, vadesi gibi değişkenlik gösteren özellikleri bakımından kendi içerisinde bölümlere ayrılması, finansal araçlarda da çeşitlilik meydana gelmesinde etkili olmuştur (Koyunoğlu, 1996: 14). Bu sebeple finansal enstrümanlar, para ve sermaye piyasası araçları olmak üzere ikili şekilde sınıflandırılabilir. Hazine ve finansman bonoları, vadeli alım satım sözleşmeleri, poliçe, repo, çek ve ticari senetler para piyasasının araçlarını temsil ederken (Denizli, 2015: 6); hisse (pay) senetleri, varlığa dayalı menkul kıymetler, gelir ortaklığı senetleri, tahviller, katılma intifa senetleri, gayrimenkul sertifikaları ve kâr-zarar ortaklığı belgeleri ise sermaye piyasası araçlarını temsil etmektedir (Eyigül, 2021: 38). Para ve sermaye piyasası araçlarının yanında tezgâhüstü piyasalarda işlem gören swap, forward, ve futures gibi türev ürünlerde finansal araç olarak nitelendirilmektedir.

Her piyasanın kendine özgü belirli finansal araçları kullanması, finansal enstrümanlarda çeşitlilik meydana getirmektedir. Finansal araçlar sahip olduğu çeşitlilik ile, finansal girişimcilere kazanç elde etme olanağının yanı sıra kaynak sağlama ve likitide yönetimi olanağı tanımaktadır. (Kaval, 2008: 469).

2.2.4. Hukuki ve İdari Yapı

Finansal sistem içerisinde bulunan, sistemde aktif biçimde rol alan ve birbirleriyle bağlantılı olan hanehalkı (bireyler), firmalar, yabancı yatırımcılar, hükümet ile kurum ve

kuruluşlar arasında hukuki ve idari kurallar ile yasal zeminin oluşturulmasıdır. Ekonomik sistemde hukuki ve idari yapı, piyasaların yasal düzenlemeler ile birlikte işlemesi ve gelişmesi anlamını taşımaktadır (Baykal, 2008: 77).

Hukuki düzenlemeler ile mali araçların faaliyetlerinin denetlenebildiği, finansal risklerin asgari düzeyde tutulabileceği, istikrarlı zemine dayalı piyasa etkinliği içeren bir sistem amaçlanmaktadır. (Yay vd., 2004: 106). Düzenleme, denetim ve yaptırım şeklinde işleyişe sahip olan düzenleyici kurumları ülkemizde Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) gibi ekonomi ve hukuki altyapıyı bünyesinde bir arada bulunduran otoriteler temsil etmektedir (Şener, 2012:189). Uluslararası piyasalarda ise, Uluslararası Para Fonu (IMF-International Monetary Fund), Dünya Ticaret Örgütü (WTO-World Trade Organization), beraberinde Uluslararası Sigorta Denetim Otoriteleri Birliği (IAIS-International Association of Insurance Supervisors), Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS-The Bank for International Settlement) bu kurumlara örnek teşkil etmektedir. (Kane, 2000: 302).

2.3. Finansal Sistemin İşlevleri

Ekonomik faaliyetlerin tümünü sistematik biçimde yöneten finansal sistem, ekonomik organizasyonların etkileşim içinde bulunmalarına olanak sağlarken birtakım işlevleri yerine getirir. Bu işlevleri, finansal bilgi aktarımı, finansal aracılık, maliyet azaltma, risk kontrolü ve finansal istikrarı sağlama olmak üzere beş başlık altında toplayarak açıklamak mümkündür.

2.3.1. Finansal Bilgi Aktarımı Fonksiyonu

Ekonomik yapı içerisinde yer alan bireyler karar alma, birikim ve yatırım yapma sürecinde şeffaf şekilde aktarılacak finansal bilgilere ihtiyaç duymaktadır. Bilgi aktarımı fonksiyonu da bu ihtiyaç doğrultusunda sistemin temel işlevleri arasında yer almaktadır. Bilgilerin toplanması ve sistemin kullanıcıları arasında eşit biçimde dağıtılmasını esas alan bu fonksiyon daha doğru, daha az maliyetli, daha risksiz ve güvenilir bilgilere ulaşımı sağlayarak sistem ile ilgili bilgi yönetimini sağlamaktadır (Sabuncuoğlu, 2000: 290). Sunduğu bu avantajlar ile eksik bilgiden kaynaklanan problemleri ortadan kaldıran finansal bilgi aktarımı fonksiyonu, doğru bilgiler ile kaynak dağılımında etkinliği sağlayarak piyasanın daha verimli hale gelmesine yardımcı olmaktadır (Gertler, 1988: 560).

2.3.2. Finansal Aracılık Fonksiyonu

Finansal sistemin fonksiyonları arasında bağlantı vardır. Finansal aracılık fonksiyonu da finansal bilgi aktarımı fonksiyonunu destekler niteliktedir. Sistem içerisinde bulunan finansal araçlar sahip oldukları bilgi aktarımı fonksiyonuyla varlıkların vade, tutar, risk gibi

unsurlarını göz önünde bulundurarak, ekonomik birimlerin istek ve ihtiyaçları doğrultusunda kaynak dağılımında etkinliği sağlama görevini yerine getirmektedir. Kısacası finansal aracılık fonksiyonu, çeşitli aracı kurumlar veya araçları kullanarak ekonomideki paydaşlar arasında köprü işlevi görmektedir (Kale, 2017: 210).

2.3.3. Maliyet Azaltma Fonksiyonu

Bir üretim veya yatırım amacıyla harcanılan toplam parasal tutarı ifade eden maliyet kavramı, genel olarak gider biçiminde nitelendirilmesi açısından bireylerden firmalara kadar mali yapı içerisindeki her kesim için önemli bir faktördür (Hüseyinzade, 2006: 3). Bu fonksiyonun görevi, sistemin önemli parçalarından olan aracılar vasıtasıyla finansal işlemler sırasında ortaya çıkan gerek zaman gerekse parasal anlamdaki harcamaları azaltmaya yardımcı olarak söz konusu maliyetleri azaltma işlevini sağlamaya yöneliktir. Gerekli bilgi, deneyim ve uzmanlığa sahip aracılar maliyet azaltma fonksiyonu ile işlem maliyetlerini büyük ölçüde giderirken taraflara likiditesi yüksek hizmetlerden faydalanma imkânı sunmaktadır (Şıklar vd., 2000: 35).

2.3.4. Risk Kontrolü Fonksiyonu

Finans dünyasında karşılaşılan riskler temelde mali bir yükümlülüğün yerine getirilmemesinden kaynaklanmaktadır. Yücel vd., (2007) ve Bolak (2004) çalışmalarında bu temel risk unsuruna ek olarak karşılaşılabilecek muhtemel olan risklere de değinerek şu şekilde sıralamışlardır:

- Finansal ürünlerde volatilité olarak adlandırılan ani fiyat değişimlerinden kaynaklanan risklere ek olarak, makroekonomik göstergelerden faiz oranı ve döviz kurundaki dalgalanmalardan meydana gelen piyasa riski,
- Alıcı ile satıcı arasında gerçekleştirilen fon akımı sürecinde, varlıkların anlaşılabilir zamana veya fiyatta transferinin yapılmamasından ortaya çıkan fonlama riski,
- Fonlama işlemi süresince yeterli olmayan düzenlemeler veya sistemdeki kontrol eksikliklerinden kaynaklanan faaliyet riskidir.

Finansal sistem bünyesinde bulunan birbiriyle farklı özelliklere sahip piyasalar, çeşitli aracılar veya araçlar arasında riskleri dağıtarak hukuki ve idari kurallar çerçevesinde risk kontrolü işlevini yerine getirmektedir.

2.3.5. Finansal İstikrar Sağlama Fonksiyonu

Finansal istikrar, piyasalarda yürütülen faaliyetlerin kesintiye uğramadan kolay biçimde gerçekleşmesi olarak ifade edilebilir. İstikrar sağlama fonksiyonunun tam anlamıyla uygulanabilmesi için sisteme özgü özellikleri kapsamlı şekilde içermesi gerekir. Yani sistemi oluşturan piyasaların, araçların, kurumların işleyiş süreçlerini, kurallarını ve dayandığı yasal çerçeveyi kapsamalıdır. Sıralanan bu hususlara sahip istikrar sağlama işlevi ile sistem, finansal dengesizlikleri ortadan kaldıracak, ekonomik dalgalanmalar ve krizlere karşısında istikrarlı seyir izleyecek bir iktisadi yapı oluşturma amacındadır (Darıcı, 2012; 3).

Finansal sistem bileşenleri ve fonksiyonları ile tasarruflara hareketlilik kazandırarak yatırımları kanalize ederken üretim sürecine önemli katkılarda bulunmaktadır. Finansal piyasaların, kurumların, araçların sunduğu ürün ve hizmetlerin ekonomik koşullara uygun şekilde gelişim göstererek sistemin etkinliğinin artması finansal sistemin derinleşmesi anlamına gelmektedir (Yücel, 2019:1). Finansal sistem, derinleşme kavramıyla bütünleştiği taktirde ülkelerin büyüme, gelişme ve kalkınmalarını gerçekleştirebilmeleri noktasında önemli bir konuma sahiptir. Bu nedenle ekonomik yapı içerisinde her geçen gün daha fazla önem kazanan bir kavram olmuştur.

3. FİNANSAL SERBESTLEŞME KAVRAMI VE TEORİK ÇERÇEVESİ

Serbestleşme kavramı genel anlamı itibariyle bir alan veya sektör üzerindeki denetim ve müdahalelerinin önemli ölçüde azaltılmasını ifade etmektedir. Finansal serbestleşme kavramı da ekonomi alanında bu anlamı taşımaktadır (Özdemir ve Dalkılıç, 2016: 54). Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin faiz oranları üzerinde uyguladığı baskıcı müdahalelerden vazgeçmesi, kredi tavan uygulamasını kaldırması, bankaların merkez bankalarında tutmakla yükümlü oldukları zorunlu karşılık oranlarını indirmesi gibi politikalar ekonomide finansal serbestleşme kavramıyla ilişkilendirilmektedir (Güloğlu ve Altunoğlu, 2002: 108).

3.1. Finansal Serbestleşme Tanımı

Finansal serbestleşme diğer bir ifade finansal liberalizasyon, finans sistemi üzerinde devlet tarafından uygulanan denetim, müdahale veya kısıtlamaların minimum seviyeye indirilerek finansal faaliyetlerin uluslararası piyasalarda daha özgür biçimde gerçekleştirilmesini ifade etmektedir (Stablings ve Studart, 2006: 23). Finansal serbestleşme tanımından da anlaşılacağı gibi bu kavramın temelinde ülkelerin uluslararası sermaye akımlarından faydalanarak, ticari faaliyetlerini uluslararası alanda serbestçe gerçekleştirilmesi anlayışı hakimdir (Keskin, 2008: 8). Bu düşünce kapsamında finansal liberalizasyon ile amaçlanan hedefleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Yabancı kuruluşların ulusal finansal sisteme, yerleşiklerin ise uluslararası finansal piyasalara girişleri ile ilgili engellerin düzenlenmesiyle döviz kuru ve faiz oranları üzerindeki kontrollerin sınırlandırılması (Bilir, 2006: 13),
- Finansal varlıklar için uygulanan fiyat veya miktar gibi kota gibi sınırlamaların azaltılması, söz konusu ürünler üzerinden alınan vergi oranlarının minimum seviyeye indirilmesi gibi uluslararası ticaretin önünde engel teşkil eden ve finansal baskı içeren bütün uygulamaların kaldırılması ile finansal pazarların globalleşmesi amaçlamaktadır (Çakmak, 2005: 4-5).

Ekonomi alanındaki serbestleşme hareketlerini temsil eden finansal serbestleşmenin literatüre iktisadi bir politika olarak girmesini tetikleyecek pek çok uluslararası öneme sahip gelişme yaşanmıştır. Etkili olan gelişmeler finansal serbestleşmenin enternasyonal sürecini ifade etmektedir.

3.2. Finansal Serbestleşme Süreci

Finansal liberalizasyon sürecinin başlamasının altında yatan etmenler 1914-1945 yılları arasında yaşanan küresel ölçekteki hadiseler kadar dayanmaktadır. Yaklaşık otuz bir yıllık zaman içerisinde Birinci Dünya Savaşı, 1929 Dünya Ekonomik Krizi ve İkinci Dünya Savaşı gibi küresel ekonomiyi çökme noktasına getiren olaylar silsilesi gerçekleşmiştir. Dünya ekonomisini derinden sarsan bu önemli üç olay sonrasında bozulan ekonomik yapıyı onararak, ticari faaliyetleri yeniden canlandırmak amacıyla 1944 yılında toplanan Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı'nda birçok ülkenin katılımıyla yarı sabit kur esasına dayalı Bretton Woods Sistemi kabul edilerek uygulamaya koyulmuştur.

Bretton Woods sistemine göre, dolar- altın arasındaki konvertibilite kolaylığı sebebiyle Uluslararası Para Anlaşması'nı kabul eden her ülkenin parasının değeri dolar cinsinden sabitlenmiştir. Amerikan Doları ise 1 ons altın = 35\$ olacak şekilde altına bağlanması kararlaştırılmıştır. Böylece her ülkenin ulusal parası, sabit bir fiyattan hem dolara hem de altına bağlanarak dolar ve altın olmak üzere iki farklı parite oluşturulmuştur (Seyidoğlu, 2006: 795).

Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı'nda alınan bir diğer önemli karar ise, IMF ve Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası diğer bir ifadeyle Dünya Bankası (IBRD- International Bank for Reconstruction and Development) gibi kurumların kurulması yönündedir (Seyidoğlu, 2003: 529). Ulusal para birimlerinin birbirleri arasında konvertibl olma özelliği esasına dayanan bir sistem olan Bretton Woods sistemi, döviz kuru değişimlerinde çapraz kur ile ilgili düzeni sağlama, döviz piyasasında oluşabilecek problemleri giderme ve ülkelerin birbirine uyguladıkları döviz kontrollerini ortadan kaldırma gibi ilkelerin uygulanması görevini IMF gibi kurumlar vasıtasıyla gerçekleştirmiştir (Karluk, 1998: 418-419).

Dünya ticareti önündeki engellerin kaldırılarak istikrarlı bir para sistemi oluşturabilmek amacı ile oluşturulan Bretton Woods sisteminin finansal serbestleşmeye öncülük ettiği söylenilebilir. 1944-1971 yılları arasında uygulanan bu sistem 1971 yılında dolar ile altın arasında kurulan ilişkinin sarsılmaya başlaması, 1973 yılında petrol krizi yaşanması sonucunda ayarlanabilir yarı sabit döviz kuruna dayalı Bretton Woods sistemi terkedilmiştir. Sistemin çöküşü ile birlikte uluslararası piyasalarda esnek kura dayalı rejim benimsenmiş ve ülkeler arasında sermaye akımını sınırlayan uygulamalardan vazgeçilerek uluslararası finansal serbestleşmeye olanak verilmiştir (DTP, 2001: 35).

Finansal sistem ve mali piyasalar üzerindeki baskıların azaltılmasına yönelik hareketlerin tümünü içeren finansal serbestleşme süreci, finansal derinleşme kavramına

öncülük etmektedir. Finansal sisteme derinlik kazandıran gelişmelerin serbestleşme hareketleri ile başladığını söylemek mümkündür. Nitekim, finansal serbestleşmeyi destekleyen yaklaşım olarak literatüre geçen neo-klasik yaklaşım diğer bir ifadeyle Mc-kinnon ve Shaw modeli, finansal serbestleşme hareketlerine önderlik etmenin yanı sıra finansal derinleşme kavramının temellerini oluşturduğu söylemek mümkündür. Bu sebepten dolayı literatürde, finansal serbestleşme ile finansal derinleşme kavramlarının ortak biçimde ele alan çalışmaların yoğunluğu göze çarpmaktadır.

3.3. Finansal Serbestleşme Türleri

Finansal liberalizasyon genellikle dış ticaret ve yurt içi piyasaların serbestleştirilmesi şeklinde başlayıp, akabinde uluslararası sermaye akımları üzerindeki sınırlamaların kaldırılması ile yurt dışı serbestliğin sağlanması şeklinde son bulmaktadır (Keskin, 2008: 6). Bu sebepten dolayı finansal serbestleşmeye yönelik yurt içi (ulusal) ve yurt dışı (uluslararası) serbestleşme olmak üzere iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Finansal serbestleşme konusu üzerine çalışma yapan ekonomistler, serbestleşme sürecinin öncelikle yurt içi piyasalarda başlaması gerektiğini akabinde yurt dışı piyasalarda devam etmesi gerektiğini savunmuşlardır (Kavas, 2011: 14).

3.3.1. Yurt İçi (Ulusal) Finansal Serbestleşme

Yurt içi finansal serbestleşme kavramını en basit ifade ile para ve sermaye piyasaları üzerindeki müdahalelerin azaltılması şeklinde tanımlamak mümkündür. Yurt içi finansal serbestleşmenin temelinde finansal sisteme giriş ile ilgili engellerin ortadan kaldırılması, finansal varlıklar üzerinde fiyat ve miktar gibi kontrollerin azaltılması, faiz oranlarının ise piyasadaki arz ve talep koşullarına göre şekillenmesi yatmaktadır. Ekonomik faaliyetler ile ilgili kamusal müdahalelerin azaltılması yönünde olan bu uygulamalar sayesinde sermaye akımları uluslararası piyasalarda serbest biçimde dolaşması mümkün olacaktır (Balassa, 1990: 56).

3.3.2. Yurt Dışı (Uluslararası) Finansal Serbestleşme

Finansal serbestleşme olgusunun tam anlamıyla gerçekleşebilmesi için yurt içi serbestleşmeden sonra, yurt dışı finansal serbestleşme sürecinin de tamamlanması gerekmektedir. Yurt içi finansal serbestleşme kavramı ile aynı ilkelere sahip olan yurt dışı finansal serbestleşme, ulusal piyasalardan uluslararası piyasalara veya tam tersi biçimde uluslararası piyasalardan ulusal piyasalara doğru sermaye akımlarının önünü kesen sınırlamaların kaldırılmasını ifade etmektedir. Yurt dışı finansal serbestleşme ile finansal piyasaların enternasyonal biçimde bütünleşmesi amaçlanmaktadır (Dağdelen, 2004: 24-25). Bu

doğrultuda, yurt içindeki finansal aktörlerin yahut yabancıların döviz cinsinden varlık elde edebilme, yatırım yapabilme veya borçlanabilme işlemlerinde kolaylık sağlanmış olmaktadır. Kısacası yurt dışı finansal serbestleşme, vatandaşların uluslararası piyasalarda karşılıklı olarak borç-alacak ilişkisine girebilmelerine imkân tanımaktadır (Kaya, 1998: 8-9).

3.4. Finansal Serbestleşmeyi Destekleyen Yaklaşımlar

3.4.1. Neo- Klasik Yaklaşım (McKinnon- Shaw Modeli)

Ekonomide 1970’li yıllarda uygulanan mühaleci politikaların yansıması olan finansal baskı, hükümet tarafından finansal sistem ve onun en önemli uzantısı olan finansal piyasalar üzerinde uygulanan düşük faiz, kredi tahsisatına yönelik doğrudan müdahale gibi kısıtlayıcı politikaları ifade etmektedir. (Emek, 2000: 64). Finansal serbestleşme ile ilgili kuramların temeli de 1970’li yıllarda ekonomide geçerli olan mühaleci, baskıcı politikalara kadar dayanmaktadır.

Ronald McKinnon ve Edward Shaw 1973 yılında “Finansal Baskı Hipotezi” olarak isimlendirilen çalışmaları ile kamu otoritelerinin finansal piyasalar üzerindeki kısıtlayıcı müdahale politikalarının, ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etki yarattığı konusunda finansal serbestleşmenin gerekliliğini belirten ve destekleyen fikri savunarak (Arestis ve Dernetriades, 1999: 2), finansal serbestleşme teorisinin temellerini neo-klasik yaklaşımla atmışlardır (Gündem ve Tunç, 2009:1328).

Mckinnon ve Shaw tarafından ileri sürülen finansal baskı hipotezinin temelinde, finansal piyasaları baskılayıcı yönde uygulanan ekonomi politikaları ile faiz oranlarının kamu otoriteleri tarafından belirlenmesi sonucunda oluşan negatif yönlü oranların, tasarrufları düşürerek tüketim eğiliminde artış meydana gelmesinin ödünç verilebilir fonlarda bir daralmaya neden olduğunu görüşü hakimdir (Çelen ve Bali, 2003 :178). Bu varsayımlardan yola çıkarak finansal serbestleşmeyi destekleyici yönde geliştirdikleri hipotezle, finansal serbestleşmenin faiz oranlarında yükselmeye imkan tanınması, yurt içi tasarrufları teşvik etmenin yanı sıra yabancı tasarruflara da hareket kazandıracağına dikkat çekmişlerdir (Gürbüz, 2006: 18). Mckninon ve Shaw finansal serbestleşme ile uluslararası piyasalarda kaynak optimizasyonunu sağlanacağı, faiz oranlarının ülkeler arasında eşitleneceği ve piyasalar üzerindeki baskının kaldırılmasıyla finansal derinliğin sağlanarak ekonomik büyümeye hızlanacağını ifade etmişlerdir (Bakan, 2017: 7).

3.5. Finansal Serbestleşmeyi Eleştiren Yaklaşımlar

3.5.1. Yapısalci Yaklaşım (Taylor Modeli)

Finansal serbestleşme süreciyle ilgili McKinnon ve Shaw'ın temel yaklaşımından sonra, serbestleşme sürecini eleştirmesi sebebiyle konu ile ilgili kuramlar arasında öne çıkan diğer bir görüşün yapısalci yaklaşım olduğu söylenebilir. Lance Jerome Taylor'un önderliğindeki yapısalci yaklaşım, neo-klasik teorinin faiz oranlarındaki kısıtlamaların kaldırılmasıyla ekonomik büyümenin hız kazanacağı yönündeki varsayımlarının aksine, faiz oranlarındaki müdahalelerin kaldırılması ekonomik büyümenin hızını yavaşlatarak enflasyon oranlarında yükselmeyi tetiklediğini savunarak McKinnon ve Shaw'ın serbestleşme hipotezini eleştirmiştir (Dalkılıç, 2015:13).

Yapısalci yaklaşım finansal liberalizasyon olgusunun 1980'li yıllarda ekonomiyi yavaşlattığını belirterek, serbestleşmeye yönelik eleştirilerini faiz hadlerinde meydana getirdiği yükselmeye dayandırarak dile getirmektedir. Yapısalci yaklaşımın önemli temsilcilerinden Taylor (1983), serbestleşmeyle birlikte faiz oranlarına uygulanan kısıtlamaların kaldırılmasıyla kredi faizlerinin artacağını belirtmiştir. Artan kredi faizlerinin beraberinde üretim maliyetlerini de arttırarak fiyatlara yansması, toplam talepte ve toplam üretimde azalma meydana getirecektir. Toplam talepte ve toplam üretimde aynı anda ortaya çıkan azalma, ekonomide resesyon ile enflasyonun aynı anda görüldüğü durum olan stagflasyonist sürecin yaşanmasına neden olacağını ve ekonomik büyümenin yavaşlayacağını savunmuştur (Kılıç, 2012: 119-120).

Yapısalci yaklaşım faiz oranlarının piyasa koşullarına göre yükselebilmesine imkan tanıyan finansal serbestleşmeyi, gelişmekte olan ülkeler açısından da değerlendirmiş ve bu ülkelerde yaşanan ekonomik istikrarsızlığının ana sebeplerinden biri olarak nitelendirerek eleştirmiştir. Gelişmekte olan ülkeler kuramsal, ekonomik ve sosyal yapılarından kaynaklı sorunlarından ötürü kaynak yetersizliği çekip dış kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Finansal serbestleşme ile faiz oranlarında uygulanan sınırların kaldırılması, gelişmekte olan ülkelerde sermaye elde etmenin maliyetini arttırarak yatırımların azalmasına yol açacaktır. Bu varsayımlar doğrultusunda yapısalci yaklaşım, finansal piyasaların kontrol altında tutulmasının ekonomik büyümeye katkıda bulunacağını savunmaktadır (Atamtürk, 2007: 79).

3.6. Finansal Serbestleşmenin Sonuçları

Finansal serbestleşme aşamalarının etkileri, kısa sürede ülke piyasalarına yansımaktadır. Kısa vadeli kaynak giriş-çıkışının sebep olduğu dalgalanma, gelişimini henüz tamamlayamamış ülkelerin piyasalarında kırılganlığın artmasına sebep olarak ekonomik kriz

ile karşılaşma olasılığını bünyesinde barındırsa da (Korkmaz vd, 2010: 2822), serbestleşme hareketleri ile finansal sistem ve piyasalara yönelik müdahalelerin azaltılması yurt içi ve yurt dışı sermaye akımlarına canlılık kazandırarak, yatırımların ve üretimin artmasına olanak sağlayacaktır. Finansal serbestleşme ile mali piyasalar üzerindeki çeşitli baskının kaldırılması, sistemin kurum ve araçlarının çeşitlenerek gelişmesine, finansal derinliğin sağlanmasına imkan tanımaktadır. (Alagöz, 2005: 45).

4. FİNANSAL DERİNLEŞME KAVRAMI VE TEORİK ÇERÇEVESİ

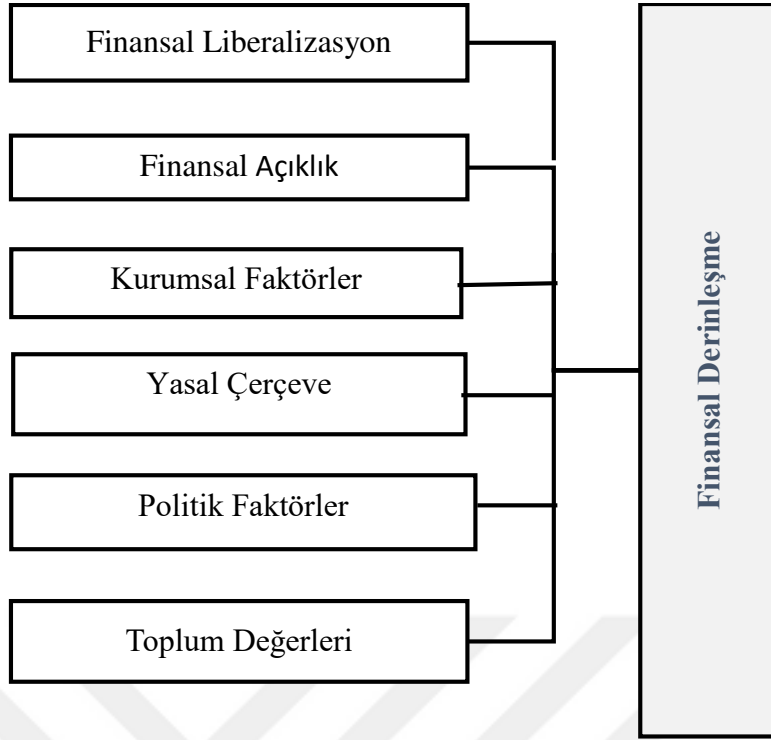
4.1. Finansal Derinleşme Tanımı

İktisadi teoriler, üretim kapasitesiyle birlikte milli gelirin artması sonucunda gerçekleşen ekonomik büyüme olgusu üzerine yoğunlaşmaktadır. Ülkelerin ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirebilmelerinde, araç ve kurum çeşitliliğine sahip derinleşme olgusunu tamamlamış finansal piyasalara ihtiyaç duyulmaktadır (Yetiz, 2008: 22). Finansal gelişmişlik kapsamında, piyasalarda kullanılan araç çeşitliliğinin artması sonucunda finansal sektörün yapısında meydana ilerleme finansal derinleşme kavramı ile ifade edilmektedir. Bu doğrultuda finansal derinleşme kavramı en basit tabir ile finansal sistem içerisinde yaşanan gelişmelerin finansal hizmet ve araçlarda meydana getirdiği çeşitlilik şeklinde açıklanabilir. (Saltoğlu, 1998: 37)

Kılıç Darıcı (2009) ise çalışmasında finansal derinleşmeyi, finansal sektörün gelişim sürecinde kişi başına düşen finansal hizmetlerin çeşitlenip artması ve birikimlerin yatırıma dönüşmesine aracılık eden kanalların yaygınlaşması şeklinde ifade etmektedir. Sistem içerisinde artan finansal hizmet çeşitliliğini karşılayan bir terim olan finansal derinleşme, piyasalarda faaliyette bulunan kurumlara, finansal enstrümanlara ivme kazandırarak ulusal veya uluslararası fonları da harekete geçirmede ve ülkelerin ekonomik kalkınma süreçlerinde etkili olan önemli bir kavramdır.

4.2. Finansal Derinleşme Belirleyicileri

Finans piyasalarında her geçen gün ortaya çıkan yenilik, piyasaların derinliğin artmasında ve belirlenmesinde etkilidir. Finansal derinliği belirlemede hem dışsal hem de içsel faktörlerin etkisi bulunmaktadır. Finansal derinleşmeyi belirlemede etkili olan etmenleri altı başlık altında sıralamak mümkündür. Sıralanan bu etmenlere Şekil 4.1.'de yer verilerek, derinleşmeyi belirlemedeki etkileri açıklanmıştır.

Şekil 4.1. Finansal Derinleşmenin Belirleyicileri

Kaynak: (Özcan, 2016: 54)’ den faydalanılarak, tarafımızca derlenmiştir.

Sisteme yönelik derinleşmeyi ifade eden söz konusu kavramın ortaya çıkmasında belirleyici biçimde rol oynayan etmenler, finansal liberalizasyon hareketlerinden itibaren ele alınarak incelenmelidir. Finansal serbestleşme ile birlikte mali yapı üzerindeki baskının azaltılması, uluslararası piyasalarda farklı kurum veya kuruluşların faaliyet göstermeye başlayarak finansal araç ve hizmetlerin çoğalmasına imkan tanınması, derinleşmenin gerçekleşmesine olanak sağlamıştır (Mollaahmetoğlu, 2016: 33-34). Piyasalarda liberalleşme sürecini takiben finansal gelişme süreci izlemektedir. Finansal gelişme ise, tasarruf kararlarının yahut yatırım kararlarının farklı kesimlerce verildiği finansal sistemde, tarafların ihtiyaçlarına yönelik hizmetleri karşılayacak piyasaların, kurumların, araçların iyileştirilmesi ve verimliliğinin artırılması şeklinde açıklanabilir. (Gökten vd., 2008: 122). Finansal gelişme ve derinleşmenin, piyasalarda gerçekleşebilmesi serbestleşme hareketlerinin en önemli beklentilerindendir (Özyıldız, 2021: 40). Serbestleşme hareketlerinin derinleşme üzerinde bu denli etkili olması, ülkelerin finansal serbestleşme düzeyini ifade eden finansal açıklığın finansal derinleşmeyi belirleyen faktörler arasında girmesinde etkili olmuştur.

Ülkelerin finans piyasalarını serbestleştirme seviyelerini ifade eden finansal açıklık oranının, derinleşme üzerindeki etkileri genellikle pozitif yöndedir. İki kavram arasındaki ilişkiyi 1996 – 2007 dönemi için, Arellano – Bond Birinci Fark Genelleştirilmiş Momentler

Metod yöntemiyle 61 ülke üzerinde inceleyen Özkök (2015), çalışma sonucunda finansal açıklığın, finansal derinleşmeye pozitif yönlü katkı sağladığına dair bulgular elde etmiştir.

Finansal açıklık ile derinleşme arasındaki etkileşimi konu alan bir çalışma ise Chen vd., (2016) tarafından literatüre kazandırılmıştır. İki kavram arasındaki ilişkiyi 70 ülke üzerinde, 1980 – 2011 dönemini kapsayacak şekilde ele alarak incelemişlerdir. Dinamik panel veri analizleri yöntemi kullanılarak yapılan çalışma neticesinde finansal dışı açıklığın, derinleşme üzerinde uzun dönemde olumlu yani pozitif, kısa dönemde ise olumsuz yönlü yani negatif etkiye sebebiyet verdiği kanısına varmışlardır.

Derinleşmeye yönelik etmenler arasında sıralanan bir diğer başlığı kurumsal faktörler oluşturmaktadır. Finansal sistemde, herhangi bir sistemsel başarısızlığa maruz kalınmadan birikimlerin yatırımlara yönlendirilmesi hedeflenmektedir. Tasarrufların risk barındıran projeler yerine, verimli projelere aktarılmasında ekonomik kurumlar ve aracılardan söz konusu hedefi yerine getirmedeki etkinliği büyük önem arz etmektedir. Bu durumda, sistemin ve sistem içerisinde fon taşıyıcı konumda yer alan aracı kurumların gerekli hukuki düzenleme ve denetlemeleri bünyesinde barındıran etkin mekanizmanın varlığı derinleşme derecesinin belirleyiciliğinde rol oynamaktadır (Özcan, 2016: 50).

Finansal sistemde sosyal ve ticari ilişkileri düzenlemek, ortaya çıkması muhtemel belirsizliği gidermek ve güven esasına dayalı bir yapı oluşturmak için yasal otoriteye ihtiyaç duyulmaktadır. Yasal çerçeve, tarafların güvence altına alınmasına olanak sağlamanın yanında, finansal işlemlerde ve ilişkilerdeki hukuki bakımdan sınırları belirlemektedir (Balı Eryiğit, 2014: 78). Bahsi geçen hukuki sınırların, finansal yeniliklerin getirdiği değişen koşullara uyum sağlaması finansal derinleşmenin belirlenmesinde etkilidir (Ağır, 2009: 131).

Ekonomi bilimi diğer bütün ilim dallarıyla iç içe olan bir kavramdır. Bu sebeple siyaset ve ekonomi ilimlerinin kaidelerini bir arada barındırarak, devletin ekonomi üzerindeki etkinliğini izah eden politik ekonomi kavramı (Seyidoğlu, 2002: 509), sisteme ilişkin derinliği belirlemede sıralanan faktörler arasındadır. Bu kavram siyasi gücün, ekonomik ilişki ve faaliyetleri nasıl şekillendirdiğini açıklamaktadır. Siyasi eylemlerin, uygulanacak ekonomi politikaları ve aracı kurumların faaliyetleri üzerindeki etkisi, derinliği belirleyici etmenler arasında girmesine tesir etmiştir (Gökmen, 2013).

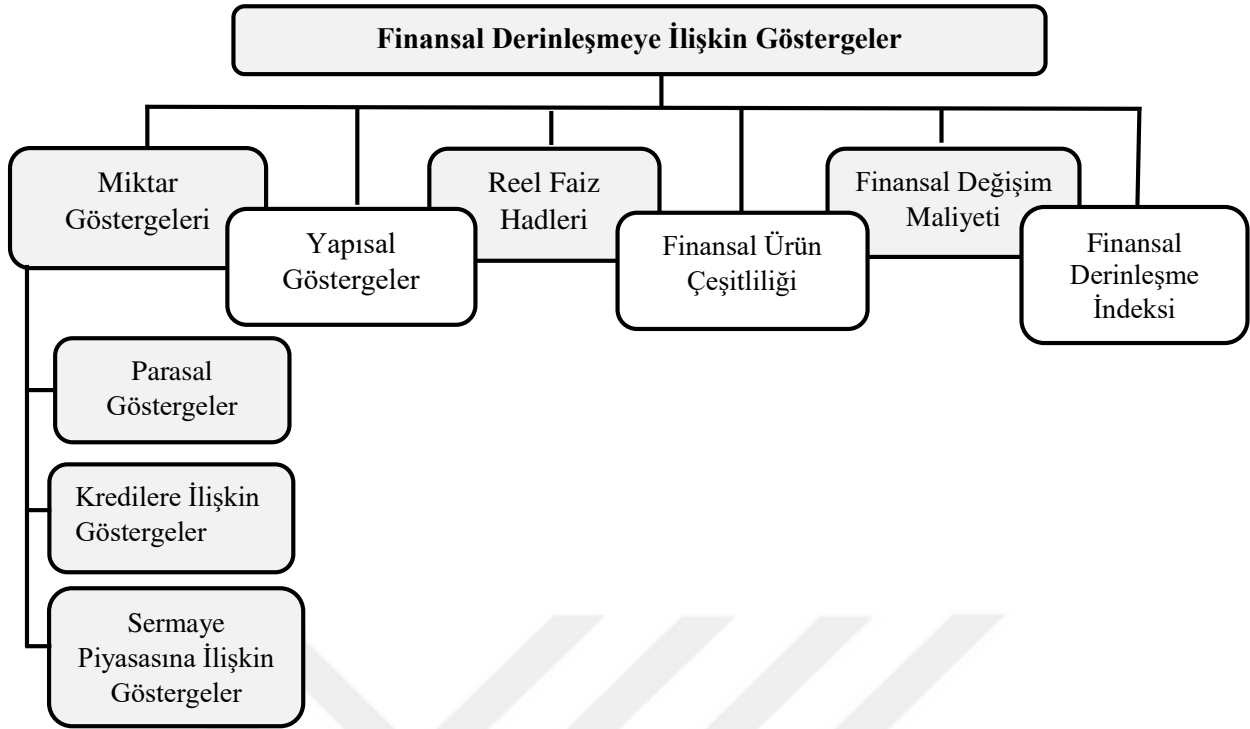
Finansal derinliğin sağlanmasında toplumun kabul görmüş değerlerinin, yani dini inançların etkisi oldukça önemlidir. Toplumun manevi inançları tasarruf, tüketim ve yatırım kararlarını etkilemektedir. Örneğin, İslam dini inançları doğrultusunda İslami ülkelerde dinin

prensiplerine uygun davranmayı ilke edinen katılım bankacılığının gelişim göstermesi, bu faktörün derinleşme üzerindeki yadsınamaz payına örnek teşkil etmektedir. Bu bağlamda topluma ait manevi değerlerin, finansal araç ve kurum çeşitliliğini yönlendirmede ve finansal derinliğin belirlenmesinde etkili olduğu söylenebilir (Balı Eryiğit, 2014: 120).

Finansal kesimin nitelik ve nicelik bakımından genişlemesi anlamına gelen finansal derinleşme kavramının (Yücel, 2019: 39), gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin finansal sistemlerinin ne denli derinliğe sahip olduğuna ilişkin ölçüm göstergeleri derinleşmenin belirleyicileri arasında yer almaktadır. Finansal piyasalara ilişkin derinliğin saptanmasında nicel olarak faydalanılan söz konusu ölçüm göstergeleri mevcut ve geleceğe yönelik ekonomi politikalarının uygulanmasında yol gösterici konuma sahip olması sebebiyle önem içermektedir.

4.3. Finansal Derinleşmenin Ölçümüne İlişkin Göstergeler

Finansal piyasalara, araçlara, araçlara ve tüm bunların sunduğu hizmetlere, sistem kullanıcılarının ulaşabilme derecelerini ölçme hususunda gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler, literatürde sıklıkla başvurulmuş ve Şekil 4.2.'de sıralanan göstergeler ile finansal sistemlerinin derinleşme düzeyini ölçmektedir. Finansal derinleşmenin belirlenmesine yönelik veri analizinin yapılabilmesine imkan tanıyan bu göstergeler nicel değerlerle somut bilgiler ortaya koyarak, finansal sistemin gelişmesine katkı sağlamaktadır.

Şekil 4.2. Finansal Derinleşme Ölçümünde Yararlanılan Göstergeler

Kaynak: (İnal, 2019: 14)

Finansal derinleşme derecesinin ölçümünde, genellikle miktar göstergelerinin alt kümesinde yer alan parasal göstergeler ile kredi büyüklüklerine ilişkin göstergeler ön plana çıkmaktadır. Fakat finansal sistemin derinleşme kapasitesini ölçmede sözü geçen göstergeler tek başına yeterli olmamaktadır. Ekonomi politikalarına uygun, derinliğe sahip bir sistem için Şekil 1.5’te yer verilen diğer göstergelerden de yararlanılmaktadır (Kar ve Ağır, 2005: 5).

4.3.1. Miktar Göstergeleri

Miktar göstergelerini parasal büyüklükler, kredilere ilişkin büyüklükler ve sermaye piyasasına ilişkin göstergeler oluşturmaktadır. Tek başlık altında üç göstergeyi bünyesinde toplayan miktar göstergeleri, derinleşmeye yönelik bütün çalışmalarda ölçüm değerleri arasında ilk sırada yer almaktadır. Ayrıca miktar göstergelerinin üç alt başlıktan oluşması, parasal göstergeleri ve sermaye göstergelerini içeren piyasaları değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır (Ağır, 2009:101).

4.3.1.1. Parasal Göstergeler

Finansal sistemin derinleşme oranını ölçmeye yönelik göstergeler arasında bulunan parasal büyüklükler, diğer değişkenlere nazaran daha yaygın biçimde kullanılmaktadır. Bu

durumun temel nedeni, parasal göstergelere ulaşabilmenin daha kolay olmasından kaynaklanmaktadır. Parasal göstergeler olarak nitelendirilen büyüklükleri genellikle dar tanımlı para arzı (M1) ve geniş tanımlı para arzlarının (M2 ve M3) milli gelire oranlanması şeklinde ifade etmek mümkündür. Daha ayrıntılı biçimde incelemek gerekirse;

(M1/GSYH) parasal göstergesi, ekonomide dolaşımda bulunan vadesiz mevduatların gayrisafi yurt içi hasılaya (GSYH) bölünmesiyle oluşmaktadır. Finansal derinleşmeyle birlikte piyasadaki paranın dolaşım hızında düşüş yaşanması muhtemeldir çünkü derinliğe sahip piyasalar, para yerine kullanılabilecek alternatif finansal araç çeşitliliğini bünyesinde barındırmaktadır. Bu sebeple, bu büyüklük değerinin düşük oranlarda seyretmesi finansal derinliğin sağlandığına işaret etmektedir (Yücel, 2019: 46).

(M2/GSYH) ise, M1 para arzı tanımına ek olarak vadeli mevduatların eklenmesiyle oluşmaktadır. Yani, vadesiz mevduatlar + vadeli mevduatlar toplamının gayrisafi yurt içi hasılaya bölünmesiyle oluşmaktadır. Kısacası toplam finansal varlıkların gelire oranını ifade eden bu oranın yüksek değerlerde seyretmesi, sistem içerisinde yaratılan fonların reel sektör taleplerini karşılayabildiği anlamına gelmektedir. Bu oran, bir ülkede üretimin gerçekleştirilmesi için gereken para miktarını göstermesi sebebiyle, derinliği ölçmede parasal göstergeler içerisinde en fazla yararlanılan gösterge konumundadır (Ecevit, 2010:46). Geniş tanımlı para arzının gelire oranlanmasıyla ekonomideki parasallaşma derecesini yansıtan bu oran, hanehalkının bankacılık sistemini kullanabilme yetisiyle ilgili bilgileri de içermektedir. Bu sebeple söz konusu büyüklüğün, yüksek oranlı olması finansal derinliğin gerçekleşmesi anlamını taşımaktadır (Yetiz, 2008:26).

Finansal derinleşmenin ölçümünde kullanılan bir diğer gösterge ise, yerli para beraberinde yabancı paralar ve onların oluşturduğu araçları temsil eden M2Y parasal büyüklüğüdür. M2Y göstergesinin, M2 büyüklüğünden farklı olan yönü döviz tevdiat hesaplarını da içermesidir. Yani MY2 göstergesi, M2 büyüklüğüne döviz tevdiat hesaplarının¹ eklenmesiyle elde edilmektedir. MY2 parasal büyüklüğünün derinleşme ölçütü olarak kullanılması, bankaların mevduat dışındaki araçlarla elde edilen fonları içermemesi ve fon transferinde bankaların aracı olmadığı araçları ihmal etmesi nedeniyle derinleşme üzerine çalışanlar ve çalışma yapanlar tarafından eleştirilmektedir. Ayrıca MY2 göstergesinin, finansal

¹ Döviz tevdiat hesapları: Yurt içinde veya yurt dışında bulunan yerleşik kişi ya da kuruluşlar tarafından yetkili aracı kurumlarda, yabancı para birimi üzerinden vadeli veya vadesiz olmak üzere açtırılan mevduat hesaplarını ifade etmektedir (Artun, 1976: 115).

sistemin salt büyüklüğünden ziyade gelişme eğilimini gösteren bir büyüklük olduğu dile getirilmektedir (Sak vd., 1996: 17-18). Bu eleştirilerden dolayı MY2 ile birlikte Toplam Mali Varlıklar Stok (TMVS) oranı da derinleşme ölçümünde kullanılmaktadır. Toplam mali varlıklar değişkeni, mali kesimler arasında fon transferlerinin hangi araçlar aracılığıyla gerçekleştiğini göstermektedir. Toplam Mali Varlıklar Stok'unun, Gayrisafi Mili Hasıla (GSMH)'ya oranlanması, finansal sistemin ekonomik yapı içerisindeki büyüklüğüne ilişkin bilgiler vermektedir (Çetin, 2019:11).

(M3/GSYH) oranı, derinleşme ölçümünde yararlanılan parasal büyüklüklerden biridir. M2 büyüklüğüne, Repo + Para Piyasası Fonları + İhraç Edilen Menkul Kıymetler'in eklenmesiyle elde edilen değişken, en geniş tanımlı para arzını temsil etmektedir. En geniş tanımlı para arzının, gayrisafi yurt içi hasıla oranlanması sonucunda meydana gelen artış, finansal derinliğin göstergesidir (Erim ve Türk, 2005: 27).

4.3.1.2. Kredilere İlişkin Göstergeler

Mali yapı içerisinde verilen kredilerin büyüklüğü, sistemin derinlik kazanmasıyla doğru orantılı şekilde ilerlemektedir. Bu sebeple sistem içerisinde derinleşmenin ölçülmesine yönelik kredi hacminde ortaya çıkan genişmeden kaynaklı, üç adet gösterge bulunmaktadır. Bunlar:

- Özel Sektöre Verilen Kredi Hacmi'nin, Gayrisafi Yurt İçi Hasıla'ya oranı (ÖSKH/GSYH),
- Özel Sektöre Verilen Kredi Hacmi'nin, Toplam Yurt İçi Kredi Hacmi'ne oranı (ÖSKH/YİKH),
- Toplam Yurt İçi Kredi Hacmi'nin, Gayrisafi Yurt İçi Hasıla'ya oranı (YİKH/GSYH)'dır (İnal, 2019: 15).

Kredilere ilişkin göstergeleri oluşturan oranlardan da anlaşılacağı gibi, kamunun ve merkez bankalarının kullandığı kredileri gösteren herhangi bir büyüklüğe yer verilmemiştir. Bu üç büyüklük genellikle mevduat bankalarının özel kesimi ne derece finanse ettiği ile ilişkilendirilmektedir. Derinleşme ölçütleri arasında bulunan özel sektöre verilen kredilerin gelire oranlanmasında meydana gelen artış, yatırımcıya kredi kanalıyla erişim sağlandığını ve özel kesimde kredi kullanımı hacminin arttığını belirtmektedir. Kredi hacminin genişlemesi yatırımların finanse edilerek üretim vasıtasıyla ekonomik büyümeye katkı sağlamakta olup, bu göstergenin derinlik açısından önemini de ortaya koymaktadır (Čihák vd., 2013).

4.3.1.3. Sermaye Piyasasına İlişkin Göstergeler

Finansal sektör içerisinde ortaya çıkan yenilikler ekonomik faaliyetlerin yalnızca bankacılık işlemleri üzerine değil, sermaye piyasaları işlemlerinin de sistem içerisinde gelişme göstermesine yardımcı olmaktadır. Sermaye piyasaları ve araçlarının gelişmesi, sistemin aktörlerine doğrudan krediye ulaşabileme imkanları sunarak finansal derinleşmeye katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle sermaye piyasası göstergesini ifade eden borsa kapitalizasyon oranı, finansal derinleşmeye ilişkin göstergeler arasında yer almaktadır. Borsa Kapitalizasyon Oranı: menkul kıymet borsası reel işlem hacmi ve borsa işlem hacminin, Gayrisafi Yurt İçi Hasıla'ya oranlanmasıyla elde edilmektedir. Sermaye piyasasına ilişkin büyüklüklerden, borsa kapitalizasyon oranının yüksek değerlerde olması finansal derinliği yansıtmaktadır. (Başoğlu vd., 2001: 512).

4.3.2. Yapısal Göstergeler

Finansal sistemi oluşturan kanalların, araçların ve bileşenlerin yapısında meydana gelen gelişimi ölçmek için yapısal göstergelerden yararlanılmaktadır. Yapısal gösterge, geniş tanımlı para arzı ifade eden $M2$ 'nin, dar tanımlı para arzını ifade eden $M1$ 'e bölünmesiyle ($M2/M1$) elde edilmektedir. Bu büyüklük aynı zamanda vadeli mevduat miktarının, dolaşımda bulunan işlem amaçlı para talebi miktarına oranlanması anlamına gelmektedir. Yapısal büyüklüğü ifade eden $M2/M1$ 'in yüksek oranlı olması, ekonomik birimlerin işlem amaçlı elinde tuttuğu paranın büyük kısmını vadeli mevduat şeklinde değerlendirmesi biçiminde yorumlanmaktadır. Böylelikle sistem içerisinde vadeli mevduat miktarının, işlem gören para talebine oranla daha hızlı biçimde artması finansal derinleşmeye katkı sağlamaktadır (Lynch, 1996: 12).

Yapısal büyüklüğü ifade eden bir diğer gösterge ise, finansal ilişkiler oranı (FIR-Financial Irrelations Ratio)'dır. Finansal İlişkiler Oranı: Finansal varlıklar toplamının, Gayrisafi Yurt İçi Hasıla'ya oranını içermektedir. Söz konusu oran ile finansal derinleşme arasında doğru yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Finansal ilişkiler oranı'nın yüksek değerlerde seyretmesi, finansal gelişmeyi ve derinleşmeyi işaret etmektedir (Goldsmith, 1987: 26).

4.3.3. Reel Faiz Hadleri

Reel faiz hadlerinin finansal piyasaların derinleşme derecesi ölçümünde gösterge olarak kullanılmasını, finansal derinleşme teorisinin ana savunucuları olan McKinnon ve Shaw'ın hipotezine kadar dayandırmak mümkündür. Finansal serbestleşmeyi destekleyen yaklaşımlar başlığı altında yer verilen McKinnon-Shaw hipotezinde de ifade edildiği gibi, finansal derinleşmenin gerçekleşebilmesi için finansal baskıyı ortadan kaldırmak adına faiz oranlarına

uygulanan negatif yönlü müdahaleler terk edilmelidir. Hipoteze göre, müdahalelerden arındırılmış piyasa koşullarına uyumlu şekilde belirlenen reel faiz oranlarının pozitif yönlü olması, tasarrufları harekete geçirerek yatırımlar için gerekli fonların tahsisi üzerinde etkinlik sağlamaktadır. Ayrıca fon tahsisinde aracılık faaliyetlerinin faiz oranlarına göre şekillenmesi hususu, reel faiz oranlarının finansal derinlik göstergesi olarak kullanılmasına dayanak oluşturmaktadır (Erim ve Türk, 2005: 27).

4.3.4. Finansal Ürün Çeşitliliği

Finansal sektör içerisinde ihtiyaçlara yönelik yeni ürün veya araçların ortaya çıkması veya var olan ürünlerin çeşitlilik göstererek artması olarak ifade edilen finansal derinleşme kavramının tanımı içerisinde finansal ürün çeşitliliği göstergesine değinildiği görülmektedir. Finansal ürün çeşitliliği kavramı kısaca, sistemin gelişimiyle birlikte finansal araçların yani ürün yelpazesinin genişlemesi şeklinde açıklanabilir (Öztürk vd., 2010: 100).

Finansal sistemin ürün çeşitliliğine sahip olması, fon transferinin farklılaştırılmış enstrümanlar aracılığıyla birbirinden farklı yatırım kanallarına aktararak değerlendirilebilme imkanı sunmaktadır (Ağır, 2009: 99). Bu bağlamda, finansal piyasalarda temel finansman araçları beraberinde yapılandırılmış türev ürünlerin kullanımının da artması ürün çeşitliliğinin finansal piyasaların derinleşmesinde etkili olduğuna işaret etmektedir (Oruç, 2014: 112).

4.3.5. Finansal Değişim Maliyeti

Finansal sistemin birincil amacı, fon arz eden kesim ile talep eden kesim arasında fon akımını gerçekleştirmektir. Sistemin tarafları arasında fon akımı gerçekleştirilirken, yatırımcılardan sağlanan kredi faiz oranları ile tasarruf sahiplerine verilen mevduat faiz oranları arasındaki fark değişim maliyetini ortaya çıkartmaktadır (Barutçu, 2014: 16). Söz konusu maliyet, genellikle gelişmekte olan finansal sistemlerin bileşenleri arasında yer alan finansal aracı kurumların aracılık faaliyetlerinde ortaya çıkmaktadır. Finansal kurumların fon tahsisine yönelik aracılık işlevlerini yerine getirebilmeleri için aracılık maliyetlerinin düşük olması gereklidir. Bu maliyet oranının düşük değerlerde olması, finansal derinlik düzeyiyle de ilişkilidir. Bu sebeple, finansal değişim maliyet oranı ne kadar düşük ise finansal derinleşme oranı o derece yüksek olacaktır. (Çoltu, 2017: 40-41).

4.3.6. Finansal Derinleşme İndeksi

Finansal derinleşmenin ölçümüne ilişkin kullanılan göstergelere ek olarak IMF tarafından hem iç hemde dış finansal talep stoklarını içeren daha kapsamlı bir indeks önerilmiştir. Finansal Derinlik İndeksi (IFD) olarak literatüre geçen bu indeks; yurt içi finansal

varlıklar (DA) ve yurt içi finansal yükümlülükler (DL) ile yabancı varlıklar (FA) ve yükümlülüklerin (FL) toplam stoklarını ölçmektedir. Finansal derinlik İndeksine ilişkin formül:

$$IFD = \frac{1}{2} \frac{(D_A + D_L)}{Y} + \frac{1}{2} \frac{(F_A + F_L)}{Y} = \frac{D_L}{Y} + \frac{1}{2} \frac{(F_A + F_L)}{Y} \text{ görünümündedir.}$$

Finansal derinleşme İndeksinde yurt içi yükümlülükler ile yurt içi varlıkların eşit olması, toplam iç bilanço stokunu ölçümüne olanak tanımaktadır. Aynı zamanda yabancı yükümlülükler ile varlıkların eşit olması, derinlik İndeksinin ekonominin hem toplam iç yükümlülüklerini hem de toplam dış yükümlülüklerini yansıttığını söylemek mümkündür. Finansal derinlik İndeksi iç ve dış finansal talep stoklarını kapsaması sebebiyle diğer derinlik ölçütlerinden ayrılmaktadır. 0 veya 1 arasında değer alan indeks değerinin, 1' e doğru yaklaşması finansal piyasalarda derinliğin artmasına işaret etmektedir (IMF, 2011: 6).

4.4. Finansal Derinleşmenin Ekonomik Açıdan Önemi

Ülkeler yeniliklere ayak uydurabilen, gelişime açık finansal sistemlere ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle ekonomik açıdan finansal derinleşme kavramının uluslararası piyasalardaki statüsü her gün daha fazla önem kazanmaktadır. Piyasalar açısından bu denli önem içeren söz konusu kavram, birden fazla şekilde tanımlanmıştır. IMF ise finansal derinliği, finansal araçların riski dağıtabilecek farklı finansal araçlar vasıtasıyla piyasalarda portföy oluşturarak, finansal kesimin sermaye birikimlerinin değerlendirilmesine olanak sağlanması şeklinde ifade etmiştir (IMF, 2011: 4).

Finansal derinlik ile yeni enstrümanlar yaratılması veya var olan araçların geliştirilmesiyle birlikte finansal aracı kurumların ortaya çıkan bu yeniliklerle eşgüdüm sağlanması, ülke ekonomilerinin yapı taşlarından olan makroekonomik değişkenler ile etkileşim içerisinde girmesine sebep olmuştur (Yücel, 2019: 39-40). Bu bağlamda, finansal derinlik ile enflasyon, faiz, büyüme ve gelir gibi temel değişkenlerin ekonomik açıdan etkileşimi incelendiğinde:

- Enflasyon ve finansal derinleşme ilişkisi Mecik ve Karabacak (2011) tarafından ele alınmıştır. Fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artış olarak bilinen enflasyonun derinleşmeyle etkileşimini Mecik ve Karabacak, yüksek bütçe açıklarının yansımaları olabilecek maliye politikalarına dayandırmışlardır. Etkin olmayan maliye politikasının para politikası üzerinde de olumsuz tesir bırakacağını dolayısıyla finansal derinliğin sağlanamayacağını dile getirmişlerdir.

- Faiz ve finansal derinleşme ilişkisine, derinleşmenin ölçümüne yönelik göstergeler başlığı altında reel faiz hadleri büyüklüğü tanımlanırken değinilmiştir. Reel faiz oranlarının yüksek değerlerde olmasının, derinleşmenin gerekliliği ve sürekliliği açısından

önemi dile getirilmiştir. Faiz oranları ile derinleşme etkileşimine diğer bir açıdan yaklaşan Yang ve Liu (2016) çalışmalarında, 1980- 2009 arasındaki dönemi baz alarak 56 ülke için dinamik panel veri analizi yöntemiyle finansal derinleşme ve faiz oranı liberalizasyonu ilişkisini incelemişlerdir. Çalışma sonucunda faiz oranlarında sağlanan liberalizasyonun ne kadar fazla olursa, gelişmiş veya gelişmekte olan ülke piyasalarını pozitif yönde etkileyeceğini ve finansal derinliğin de o derece fazla olacağını aktarmışlardır.

- Finansal derinleşme, makroekonomik değişkenler arasında en fazla ekonomik büyüme kavramı ile ilişkilendirilmiştir. Derinleşmeye ait literatür incelendiğinde, finansal derinleşmenin ekonomik büyüme üzerinde etkiye sahip olup olmadığını ele alan çalışmaların yoğunluğu göze çarpmaktadır. Yapılan çalışmalar, finansal derinleşme beraberinde çeşitlenen araçlar sayesinde yeni fon kaynaklarının elde edilmesi ve bu kaynakların reel kesime aktarılacak yatırımları hareketlendirmesiyle ekonomik büyümeye de olumlu bir ivme kazandırdığını ve finansal derinleşmeyle ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır.

- Finansal derinleşmenin etkileşim içerisinde bulunduğu bir diğer değişken ise gelir kavramıdır. Finansal derinlik ile yatırımlara yönelik fon aktarım yollarında gelişen yenilik veya çeşitliliğin üretim miktarında artışa yol açarak gelir kavramını pozitif yönde etkilemesi beklenmektedir. Ayrıca derinleşmenin finansal araçlar üzerinde meydana getirdiği çeşitlilik, yeterli finansmana sahip olmayan kişi veya kurumların finansal hizmetlere daha kolay şekilde erişim sağlanmasına olanak tanıyarak gelir dağılımına olumlu katkıda bulunacağı öngörülmektedir.

Temel değişkenler üzerinden elde edilen sonuçlar sıralanmış ve finansal derinleşmenin makroekonomik göstergeler üzerinden ekonomik önemi açıklanmıştır. Çalışmamızda ortak konu olarak elen alınan gelir dağılımı kavramı ve onun teorik çerçevesine ilerleyen kısımda yer verilerek, finansal derinleşme ve gelir dağılımının etkileşimi daha geniş perspektif ile incelenecektir.

5. GELİR DAĞILIMI KAVRAMI VE TEORİK ÇERÇEVESİ

5.1. Gelir ve Gelir Dağılımı Kavramı

Gelir, kişilerin belirli bir dönemde genellikle bir takvim yılı içerisinde elde ettiği kazaçların net tutarını ifade eden kavramdır (Gelir Vergisi Kanunu, 2003). Genel anlamda ise, üretim faktörleri olarak bilinen emek, doğal kaynaklar, girişimci ve sermayenin üretim sürecinde yer alması sonucunda ortaya çıkan değer şeklinde tanımlanmaktadır. Kişi sahip olduğu üretim faktörlerinden herhangi birini üretim sürecine dahil etmesi sonucunda ücret, rant, kâr ve faiz şeklindeki ekonomik değerlerden birini elde edebileceği gibi (Yegen, 2019: 239), hiçbir üretim faaliyetine katılmadan karşılıksız biçimde hibe, şans oyunları veya miras aktarımı yoluyla da gelir elde edebilmektedir (Şenyüz vd., 2019: 4).

Gelir kavramına yönelik açıklamalardan yola çıkarak geliri, bir dönem içerisinde mal ve hizmet cinsinden yaratılan parasal akımların ekonomik paydaşlar arasındaki bölüşümü şeklinde ifade etmek mümkündür (Yaz, 2011: 8). Ekonomik birimlerin, ülkede üretilen mal ve hizmetlerin parasal değeri olarak ifade edilen milli gelirden aldıkları pay epey önemlidir. (DPT, 2001: 3). Bu sebeple gelir dağılımı kavramına dair açıklamalara geçmeden önce, gelirle hasıla olgusu arasındaki ilişkiyi daha net ortaya koyabilmek ve milli gelirin bölüşümüne ilişkin sıklıkla başvuru olan temel araçlarla birlikte milli gelire ait tanımlamalara kısaca değinmekte fayda vardır (Çubukçu, 2002: 8).

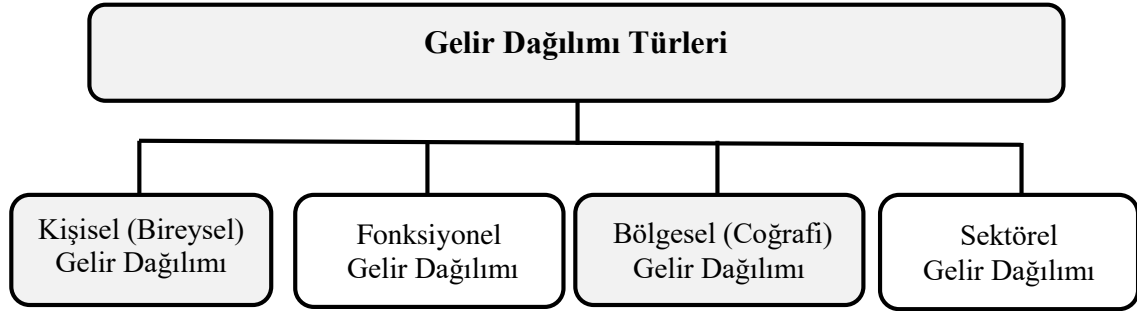
Gelirin iktisadi tanımına yönelik değerlendirmenin yapılabilmesi adına ekonomik anlamda somut değerler sunan ve ölçüm niteliği bulunan büyüklüklere ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu büyüklükler kapsamında gelir kavramına ilişkin hesaplamalar arasında genellikle Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) ön plana çıkmaktadır (Yıldırım ve Karaman, 2003: 14–15). Seyidoğlu (2002) GSMH'yı, bir ülkede ulusal kaynaklar vasıtasıyla bir yıllık süre içerisinde üretilen mal veya hizmet bedellerinin piyasa değerleri üzerinden hesaplanması sonucunda elde edilen toplam getiri şeklinde tanımlamıştır. GSMH ifadesinde yer alan Gayri Safi tabiri, baz alınan süre zarfında üretim amacıyla kullanılan sermaye mallarının yıpranma payının dikkate alınmadığının göstergesidir. Oysa ki, üretimde kullanılan ekipmanların belirli bir aşınma (amortisman) durumu bulunmaktadır. Bu sebeple firmalar yıl boyunca elde ettikleri gelirden, üretimi sürekli kılabilmek ve yıpranan ekipmanları yenileyebilmek amacıyla amortisman payı ayırmak durumundadır. Başka bir ifadeyle GSMH'dan aşınma payının düşülmesiye Safi Milli Hasıla (SMH)'ya ulaşmaktadır. Böylelikle, Safi Milli Hasıla = GSMH- Amortismanlar şeklinde formülize edilebilir (Çubukçu, 2002: 8).

Gelire ilişkin hesaplamalarda Gayrisafi Milli Hasıla kadar Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (GSYH) kavramıyla da sıklıkla karşılaşılmaktadır. GSMH ile GSYH arasında küçük bir nüans farklılığının bulunmaktadır. Bu farklılık, üretimin gerçekleştirildiği yerin ve üretimde kullanılan kaynakların yerli olup olmaması ile alakalıdır. GSYH kavramı kapsamında, ulusal kaynaklar ile ülke sınırları kapsamında gerçekleştirilen üretimin değeri baz alınmaktadır. GSMH’da ise üretimde kullanılan kaynakların ve üretimin gerçekleştirildiği yerin herhangi bir önemi yoktur. Bu nedenle GSMH’ya yurt dışından elde edilen emek, sermaye kazançlarının olduğu gelirler de dahil edilirken; GSYH hesaplamalarında bu faktörlerden elde edilen gelirlere yer verilmemektedir (Seyidoğlu, 2002: 217). GSYH’ya ilişkin denkleme, GSMH’dan yurt dışı üretim faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan kâr transferlerini, yurt dışına gerçekleştirilen yatırımların faiz gelirlerini, yine yurt dışı girişimci gelirleri ve işçi dövizlerini kapsayan dış alem net faktör gelirlerinin çıkarılmasıyla ulaşılmaktadır. Kısaca $GSYH = GSMH - \text{Dış Alem Net Faktör Gelirleri}$ biçiminde de ifade edilmektedir (Eğilmez ve Kumcu, 2005: 120).

Milli gelire ait açıklanan hesaplama yöntemleri doğrultusunda Milli Gelir’i (MG), ekonomide üretime koyulan dört temel üretim faktörünün gelirleri toplamı yani satın alma gücünü ifade ettiğini söylemek mümkündür. Milli gelir veya bir diğer deyişle milli hasıla, ulusu oluşturan ekonomik birimlerin bir yıllık süre zarfı içerisinde gerçekleştirdikleri mal ve hizmetlerin toplam değerini yansıtmaktadır (Keskin, 2001: 5). Milli gelirin bireyler veya toplumsal gruplar arasında paylaşılma şeklini belirleyen ilintilere, bölüşüm ilişkileri denilmektedir. Bölüşüm ilişkileri neticesinde bireylere veya gruplara düşen gelir ibaresine, gelir dağılımı denilmektedir (Sönmez, 1990: 9). Gelir dağılımı, ekonomide belirli bir dönem içerisinde yaratılan kaynakların piyasa mekanizmasıyla o kaynakların elde edilmemesine katkı sağlayan üreten faktörleri arasında bölüşümünün ifadesidir (Alyu, 2018: 7). Üretim faktörleri tarafından elde edilen toplam gelirin ekonomik paydaşlar arasında bölüşümünü üstlenen gelir dağılımı, toplumun temel değerleri arasında yer alan adalet, eşitlik, demokrasi gibi kavramlarla kuvvetli bir bağa sahip olan oldukça önemli bir konudur (Tayyar, 2011: 4).

İktisat politikalarının temelinde toplumsal refah düzeyinin arttırılması, fırsat eşitliliğinin yakalanması ve ekonomik istikrarın sürekliliğinin sağlanması gibi amaçlar yer almaktadır. Bu gayelerin gerçekleştirilebilmesi için farklı gelir grupları arasında gelirin adil biçimde dağıtılması ve farklı gelir gruplarına sahip toplumu oluşturan gruplar arasında demokrasi, eşitlik gibi temel değerlerin sağlanması açısından gelir dağılımı oldukça önemli bir konuma sahiptir. Bir ülkede yaratılan toplam gelirin, toplumun kesimleri arasındaki paylaşımına değişik yönlerden bakıldığında gelir dağılımının farklı türlerinden söz edilebilmektedir (Alyu, 2018:

9). Gelir dağılımına ilişkin literatürde sıklıkla yer verilen türlerin tasnifi Şekil 5.1.'de gösterilmektedir.

Şekil 5.1. Gelir Dağılımı Türleri

Kaynak: (Uysal, 2007: 255)'ten faydalanılarak, tarafımızca oluşturulmuştur.

Gelir dağılımını, kişisel (bireysel), fonksiyonel, bölgesel (coğrafi) ve sektörel olmak üzere dört ana başlıkta değerlendirmek mümkündür. Bu dört temel türün birbirleriyle tamamen farklı içeriklere sahip olmaları gibi bir algı durumu söz konusu olsa da, birinde ortaya çıkan herhangi bir değişme veya gelişme diğer bir tür üzerinde de etki bıraktığı bilinmektedir. Dolayısıyla birbirileri ile bağlantılı bir ilişkiye sahip oldukları söylenebilir (Uysal, 2007: 248).

5.1.1 Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel veya bireysel gelir dağılımı; bir ülkedeki toplam milli gelirin, o ülke nüfusunu oluşturan kişiler tarafından bölüşümü sonucu elde edilen geliri ifade etmektedir (Şaylan, 2006). Belirli bir dönem içerisinde, iktisadi faaliyetleri göz önünde bulundurmaksızın elde edilen milli gelirin, toplumun fertleri arasında nasıl bir dağılım gerçekleştirildiğini kişisel gelir dağılımı ile saptamak mümkündür (Şahin, 1997: 387). Bireysel gelir dağılımının konusunu, ülkede yaşayan ve toplumu oluşturan bireyler, gruplar veya haneler arasında gelirin eşit miktarda bir dağılım gerçekleştirildiğinin tespit edilmesinden ibarettir (Çubukçu, 2002: 56). Bu sebeple, söz konusu dağılım türünde gelirin ne şekilde, hangi ekonomik faaliyet sonucunda temin edildiğinden ziyade bireylerin elde ettiği gelirin miktarı ve kişilerin bu gelir miktarından ne kadar pay sahibi oldukları dikkate alınmaktadır (Yiğenoğlu, 2015:9). Dolayısıyla bu gelir dağılım türü sayesinde farklı gelir gruplarına sahip hanehalkı arasındaki eşitsizlikleri veya dengesizlikleri saptamak mümkündür. Kişisel gelir dağılımının analizinde ülke nüfusu, en düşük gelirli gruptan en yüksek gelirli gruba doğru beş eşit parçaya ayrılır. Her kümeye ait milli gelir hesaplaması yapıldıktan sonra, gruplara karşılık gelen milli gelir değerinin toplam milli gelire olan yüzdesi hesaplanmaktadır. Beş grup arasında mukayese yapılmasına olanak sağlayan bu hesaplama

sonucunda, en düşük gelire miktarına sahip %20'lik grup ile en yüksek gelir düzeyine sahip %20'lik grup arasındaki fark toplumdaki eşitsizlik derecesini yansıtmaktadır (Kuştepeli ve Halaç, 2004: 147).

Bireysel gelir dağılımında, ekonomik eşitsizliklerin giderilmesi, refah farklılıklarının en az seviyeye indirilmesi, toplum içerisinde sosyal sınıf farklılıklarının ortaya çıkmaması için adaletin sağlanması oldukça önemlidir (Türk, 1999: 316). Ayrıca kişisel gelir dağılımında eşitlikçi ve adil bir yol izlenmesi, gelişimini tamamlamış ekonomilerde zaman zaman ortaya çıkan tasarruf - yatırım dengesini, tasarruf lehine ihlal eden durumların ortaya çıkmasının önüne geçerek iktisadi istikrarın sağlanmasına yardımcı olmaktadır (Akyürek, 2008).

5.1.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı; ulusal gelirin oluşturulmasında katkısı bulunan emek, sermaye, toprak, girişimci olarak sıralanan üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları payı ifade etmektedir (Yılmaz, 2011: 36). Başka bir ifadeyle bir dönemde gerçekleştirilen toplam üretim içerisinde ne miktarda emek sahiplerine ücret, ne miktarda sermaye sahiplerine faiz, toprak sahiplerine rant ve ne miktarda girişimcilere kar sağlandığı ele alınmaktadır. Kısacası gelir dağılımı milli gelirin üretim faktörlerinin değerleri cinsinden dağılımını yansıtmaktadır. Bu bağlamda gelirin fonksiyonel dağılımı, üretim süreci sonunda edinilen gelirin ekonomik sınıflar arasındaki bölüşümü göstermesi bakımından oldukça iyi bir göstergedir (Kubar, 2011: 229). Ulusal gelirin birbirinden farklı sosyo-ekonomik gruplar arasında nasıl bir paylaşım tabii olduğuyla ilgili bilgi sunan bu dağılım türünde ulusal gelir, üretime iştirak eden üretim faktörlerinin sayısı kadar parçalara bölünmektedir (Yılmaz, 2011:36).

Fonksiyonel gelir dağılımı diğer dağılım türlerine göre ülkelerin gelişmişlik seviyeleri hakkında oldukça geniş bilgi sunabilmektedir. Gelişmesini tamamlamış ülkelerde ekonomik kalkınmanın başlangıç aşamalarında iktisadi faaliyet kollarından tarımın milli gelirden aldığı pay yüksek oranlıyken, gelişme düzeyi daha fazla yükselme eğilimi gösterdikçe ücretlilerin payında da artış meydana geldiği gözlemlenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde tarımın milli gelirden aldığı pay ehemmiyetini muhafaza ederken, ücretlilerin geliri nispi olarak daha düşüktür (Güçlü ve Bilen, 1995: 161). Gelirin fonksiyonel dağılımı temel sektörler ve üretim dalları üzerinden, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında kıyaslama yapılmasına imkan tanımaktadır.

5.1.3. Bölgesel (Coğrafi) Gelir Dağılımı

Ülkeler birbirinden farklı özelliklere sahip ekonomik, sosyal, demografik ve fiziki (coğrafi) üretim bölgelerinden oluşmaktadır. Bölgesel gelir dağılımı, ülkenin farklı değer ve özelliklerine sahip coğrafi bölgelerinde yaşayan insanların milli gelirden aldığı payı ifade etmektedir. Bu gelir dağılımı, ülke gelişmişliğinin bölgelere göre değerlendirme yapılmasına imkan tanımaktadır. Bölgesel gelir dağılımı, bir ülkenin gelişmiş ve gelişmekte olan bölgeleri arasındaki gelir farklılıklarının belirlenmesinde yararlanılan araçlardan biri olup, ekonomik yönden kalkınmış bölgelerde birey başına düşen gelir farkının düşük, gelişmekte olan bölgelerde ise kişi başına düşen gelir oranı arasındaki farkın daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır (Adanur Aklan, 2001:2). Gelir oranının bölgeler arasında eşitsiz dağılımı ülke içi göçlerin yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Kişi başına düşen gelir oranı farkı çok olan bölgeden, farkın az olduğu bölgeye doğru gerçekleşen göç akımı işsizlik oranlarının artması, çarpık kentleşme gibi problemlere yol açmaktadır (Emirhan, 2015: 80). Bu bağlamda coğrafi gelir dağılımı hangi bölgenin sahip olduğu avantajları sayesinde gelişim eğiliminde olduğunu, hangi bölgenin dezavantajlı özelliklerinden dolayı gelişimden uzak olduğunu saptanmasında ve bölgelere yönelik politika hazırlanarak ortaya çıkan sorunların giderilmesine yardımcı olmaktadır (Öztürk, 2018: 5).

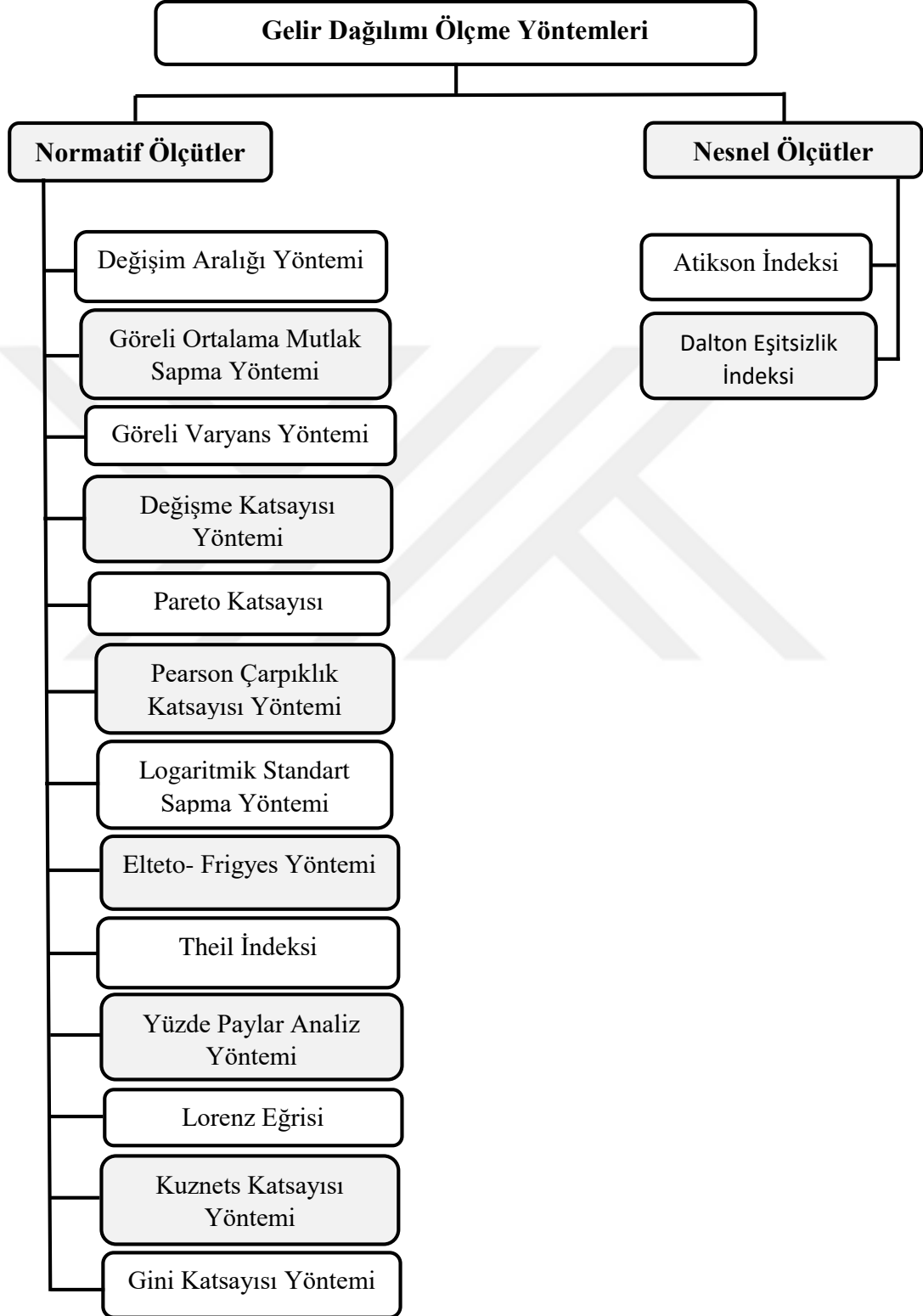
5.1.4. Sektörel Gelir Dağılımı

Gelirin sektörel dağılımı; tarım, sanayi, hizmet gibi temel üretim sektörlerinin ulusal hasıladan ne ölçüde pay aldığını ifade ederek, milli gelirin sektörel bazdaki dağılımını göstermektedir. Sektörel gelir dağılımı, temel üretim kesiminin uzun vadedeki seyrine yönelik analizleri içermesinin yanı sıra, milli gelir dağılımında meydana gelen değişimlerin hangi sektörler üzerinde olumlu veya olumsuz etkilerini inceleme imkanı da sunmaktadır (Uysal, 2007: 251). Sektörel gelir dağılımı, temel üretim kesimleri arasında gelirin bölüşümünü ifade etmekle birlikte kamu ve özel sektör arasındaki dağılımı da göstererek hükümetlerin kalkınma stratejilerine yol göstermektedir. Devletin, tercih edilen sektöre yönelik teşvik, sübvansiyon gibi doğrudan veya dolaylı biçimde gerçekleştirdiği müdahaleler ile gelişim gösteren sektörler ülkelerin gelişmişliğine dair bilgiler içermektedir. (Miynat, 2003: 66).

5.2. Gelir Dağılımını Ölçme Yöntemleri

Gelirin bölüşümü; toplumu oluşturan bireylerden, ülkeyi oluşturan bölgelere kadar her kesimi ilgilendiren bir kavramdır. Bu derece geniş açığa sahip kavramın ölçümü, kavramın kendisi kadar önem taşımaktadır. Gelirin dağılımına yönelik nicel ve nitel olmak üzere iki

başlığın etrafında toplanmış birden fazla ölçüm medotu bulunmaktadır. Şekil 5.2.'de gelir dağılımını ölçmede kullanılan yöntemler sıralanmış ve sonrasında tanımsal açıklamalara yer verilmiştir.

Şekil 5.2. Gelir Dağılımına İlişkin Yöntemler

Kaynak: (Akın, 2019: 54)' den yararlanılarak, tarafımızca oluşturulmuştur.

5.2.1. Nesnel Ölçütler

5.2.1.1. Değişim Aralığı Yöntemi

Değişim aralığı veya bir diğer ifadeyle görelî aralık yöntemi; gelirin paylaşımında en üst seviyedeki gelir miktarı ile en alt düzeydeki gelir arasındaki farkın mukayese edilmesine dayanan, gelir dağılımında ortaya çıkan adaletsizliği tespit etmeye yarayan gelir dağılımı ölçütüdür. Maksimum gelir ile minimum gelir arasındaki farkın ortalama gelire oranlanmasıyla elde edilen denkleme aşağıda yer verilmiştir (Öztürk ve Göktolga, 2010: 6).

$$A = [Maksimum(Y_i) - Minimum(Y_i)]/Y$$

A : Değişim Aralığını,

$Maksimum(Y_i)$: En Yüksek Gelir Düzeyini,

$Minimum(Y_i)$: En Düşük Gelir Düzeyini,

Y : Ortalama Gelir Düzeyini Temsil Etmektedir.

Bu ölçüm yönteminde değişim aralığının göstergesi olan A , çoğunlukla 0 ile n aralığında bir değer almaktadır. Eğer bütün gelir eşit şekilde bir dağılım gösterirse $A=0$, bütün gelirin bir kişide toplanması halinde ise $A=n$ değerine ulaşılmaktadır (Acun, 2018: 42). En primitif ölçüt olarak nitelendirilen bu yöntem, karşılaştırma yapılan iki uç değer arasındaki dağılım ile ilgili bilgi vermemesi nedeniyle eleştirilmektedir (Tiryaki, 2013: 107).

5.2.1.2. Görelî Ortalama Mutlak Sapma Yöntemi

Gelir dağılımına yönelik ölçütlerin bir diğeri, görelî ortalama mutlak sapma yöntemidir. Bu ölçüm metodunun değişim aralığı yönteminden ayrılan yönü, iki farklı gelir seviyesini yerine bütün gelir düzeylerini baz almasıdır. Söz konusu hesaplama yöntemine göre, dağılımdaki bütün gelir seviyeleri ortalama gelir ile karşılaştırılmaktadır. Her bir gelir düzeyinin, ortalama gelirden alınan farklarının mutlak değerler toplamının toplamdaki gelire oranlanmasıyla da sonuca ulaşılmaktadır (Öztürk, 2018: 12). Görelî ortalama mutlak sapma yöntemi:

$$M = \sum_{i=1}^n |Y_i - Y| / n.Y \text{ şeklinde gösterilmektedir.}$$

Y_i değişkeni: Gelir düzeyini,

Y değişkeni: Ortalama geliri,

n değişkeni ise: Hane sayısını göstermektedir.

Görelî ortalama mutlak sapma yöntemine göre gerçekleşen dağılımda eşitlikten bahsedilebilmesi için, M=0 değerini almalıdır. Sonucun sıfır değerine tekabül etmesi, bütün gelirin eşit biçimde dağıldığını göstermektedir. Bütün gelirin bir kişiye ait olması varsayımında ise söz konusu değer, $M = 2.(n-1)/n$ şeklinde ifade edilmektedir (Altıntaş, 2017: 17).

Bu ölçüm metodu tüm bölüşümü dikkate alarak, her bir gelir düzeyinin ortalama gelir ile karşılaştırılma yapılması esasına dayanmaktadır. Ancak ortalama olarak aynı tarafta bulunan daha düşük gelire sahip bireyden, daha yüksek gelir seviyesine sahip bireye doğru yapılan gelir aktarımlarına duyarlılığının bulunmaması sebebiyle eleştirilmektedir (DPT, 2001: 5-6).

5.2.1.3. Görelî Varyans Yöntemi

Varyans, gelir dağılımı sonucunda ortaya çıkan gelir seviyelerinin, dağılım ortalaması ile arasındaki uzaklığın ölçümüne dayanmaktadır. Sözel biçimde ifade etmek gerekirse; her bir gelir seviyesinin, ortalama gelirden mutlak farklarının kareleri toplamının, kişi sayısına bölünmesidir. Sayısal biçimde formülize etmek gerekirse (Kutlu, 2018: 26):

$$V = \frac{\sum_{i=1}^n |Y_i - \mu|^2}{n} \text{ denklemi elde edilmektedir.}$$

Formülde yer alan Y_i : gelir düzeyini, μ : ortalama geliri, n: kişi sayısı temsil etmektedir (Kutlu, 2018: 26). Varyanstan, ortalama dağılım etrafındaki gelir düzeylerini karşılaştırmak amacıyla yararlanılması düşünülmektedir. Ancak varyans, gelir dağılımı ölçümlerinde olması gereken ölçekten bağımsız olma unsurunu içermemesi ve herkesin gelir seviyesi aynı düzeyde yükseldiğinde sabit kalmaması anlamını taşımaktadır. Aynı zamanda varyansın, ortalama gelir düzeyine bağlı olması ve formülünde kare alma unsurunu içermesi sağlıklı bir ölçüm yöntemi olmadığına işaret etmektedir. Bu sebepten dolayı dağılımın aritmetik ortalamasının karesine bölünmesiyle görelî varyans yöntemine ulaşılmaktadır. Görelî varyans, varyans yöntemine kıyasla ölçekten bağımsız olma unsuruna sahip bir hesaplama metodudur. Görelî varyansa ilişkin formülün gösterimi:

$$GV = \frac{\sum_{i=1}^n (Y_i - \mu)^2}{n \cdot \mu^2} \text{ şeklindedir.}$$

Formülde de görüldüğü üzere göreceli varyans, standart sapmanın aritmetik ortalamaya oranlanması sonucunda ortaya çıkan değişkenlik katsayısının karesine eşittir. Göreceli değişkenlik ölçümü sonucunda ortaya çıkan değerde artış meydana gelmesi, gelir eşitsizliğinin artış göstereceğine işaret etmektedir (TÜSİAD, 2000: 179-180).

5.2.1.4. Değişme Katsayısı Yöntemi

Değişme katsayısı; varyansın karekökünün alınarak, ortalama gelir düzeyine oranlanmasıyla elde edilen bir yöntemdir. Bu yöntemde dağılıma ilişkin katsayıyı elde etmede ortalama gelir düzeyinden yararlanılsada, değişme katsayısının ortalama gelir düzeyinden bağımsız olduğunu belirtmek gerekir. Gelir transferleri konusunda duyarlı olan bu katsayının, dağılımda meydana gelen çok büyük veya çok küçük gelir farklarının transfer etkisini ölçmede eksik kaldığı söylenebilir. Varyans V , ortalama gelir düzeyinin de Y şeklinde gösterildiği katsayıya ilişkin formül (Yücel, 2011: 12):

$$D = \frac{V^{\frac{1}{2}}}{Y} \text{ biçiminde gösterilmektedir.}$$

Katsayı değerinin sıfıra yaklaşması, gelir dağılımının adil biçimde gerçekleştirildiği anlamını taşıırken, sıfırdan uzaklaşması toplum arasındaki gelir dağılımının adaletsizliğine işaret etmektedir. Değişme katsayısının, sıfır değerine sahip olması durumunda gelir bölüşümünde mutlak eşitliğin sağlanması beklenilmelidir (Yücel, 2011: 12).

5.2.1.5. Pareto Katsayısı Yöntemi

Pareto katsayısı; zaman ve mekandan bağımsız şekilde bütün ekonomilerde gelir dağılımını betimleyen eğrilerin, üst gelir grubuna ilişkin dilimlerdeki eğimlerinin özdeş olduğunu varsayımına dayanan yöntemdir (Öztürk, 2019: 20). Wilfredo Pareto gelir dağılımı çarpıklığını analiz etmek için α katsayısını geliştirmiştir. Bu katsayı, rastlantısal biçimde seçilen kişilerin gelir seviyeleri ile onlarla aynı düzeyde veya daha fazla gelir seviyesine ulaşmış kişiler arasında ilişki olduğu hipotezine dayanarak oluşturulmuştur (Pen, 1971: 234-235). Pareto katsayısı, artan gelir seviyesi karşısında kişilerin üst seviyedeki gelir grubuna yükselme olasılığını yaklaşık olarak gösteren ölçü biçimde nitelendirilmektedir (Doğan ve Tek, 2007: 99). Pareto katsayısı'na ilişkin denklem:

$$N_y = A * y^{\infty} (\infty < 0) \text{ görünümündedir.}$$

Formülde; Ny : gelirleri y düzeyinde veya üstünde kalanların sayısını, A : Sabit bir sayıyı veya α pareto katsayısını, y ise : gelir seviyesini temsil etmektedir. Pareto katsayısı α 'nın değeri ise, farklı ülkeler için bulunan veri neticelerine göre yaklaşık olarak 1,5 olduğu belirtilmektedir. (Işığışok, 1993: 219).

5.2.1.6. Pearson Çarpıklık Katsayısı Yöntemi

Pearson çarpıklık katsayısı, bir ülkedeki gelir dağılımına ait yoğunlaşmanın, ortalamanın ne tarafında yer aldığının saptamak amacıyla geliştirilen yöntemdir. Çarpıklık katsayısı; önce aritmetik ortalama, medyan ve gelir farklarının üç katı alınıp, sonrasında standart sapmaya bölünmesiyle elde edilmektedir. Formülüze edilmiş hali,

$$\zeta = \frac{3(Y - Md)}{S} \text{ biçimindedir.}$$

Formül üzerinde; Md : medyan gelirini, S 'de standart sapmayı temsil etmektedir. Hesaplanan katsayının ölçüt değeri, +3 ile -3 aralığında yer almaktadır. Hesaplama sonucunda katsayının +1 ve -1'den büyük olması durumu, değerlerdeki çarpıklığın büyük olduğunun göstermektedir. Çarpıklığın yönünün belirlenmesinde, bu katsayının ölçüt işaretinden yararlanılmaktadır (Öztürk, 2019: 13).

5.2.1.7. Logaritmik Standart Sapma Yöntemi

Standart sapma, dağılım içerisindeki her bir değer ortalama ile uzaklığını göstermesi sebebiyle gelir dağılımının istatistiki analizlerinde sıklıkla başvurulmuş yöntemlerden biridir (Öztürk ve Göktolga, 2010: 7). Gelir dağılımında farklı gelir seviyelerine sahip kesimler arasındaki gelir transferi, standart sapma değerlerini farklı açılardan etkilemektedir. Başka bir ifadeyle yüksek gelir gruplarından nispeten daha düşük gelir seviyesine sahip gruba doğru bir gelir aktarımı olduğunda büyük değerdeki sapma azalırken, küçük değerdeki sapma artmaktadır (Karluk, 2009: 73). Logaritmik standart sapma yöntemi, gelir dağılımı içerisinde düşük gelire sahip grupların gelir transferleri üzerine yoğunlaşan ölçüt şeklidir. Bu ölçüm yöntemi, elde edilen gelir düzeylerinin logaritması alınarak hesaplanmaktadır. Hesaplamaya ilişkin formül:

$$L = \left[\sum_{i=1}^n (\log \mu - \log Y_i)^2 \right]^{\frac{1}{2}} \text{ görünümündedir.}$$

Denklemini oluşturan değişkenlerden $\log \mu$ = hane gelirlerinin logaritmik ortalaması, $\log Y_i$ = i. hane gelirinin logaritmasını ifade etmektedir (Öztürk, 2018: 11). Logaritmik standart sapmaya ait değer, yüksek gelir grubuna dahil bireyden düşük gelir grubuna ait bireye doğru

gerçekleştirilen gelir transferi sonrasında düşmektedir. (Aktan ve Vural, 2002: 15-16). Bu sapmanın değeri, sıfır değerine eşit olması halinde gelir dağılımının eşit biçimde gerçekleştiği söylenebilir. Bu dağılım ölçütünün aritmetik ortalamadaki değişmelere bağlı olmadığı, sadece göreceli değişkenlerden etkilenen yapıya sahip olduğu belirtilerek uluslararası ve dönemsel gelir dağılımı karşılaştırmalarında kullanıma elverişli olduğu ifade edilmiştir (Sen, 1973: 29).

5.2.1.8. Elteto-Frigyes Yöntemi

Ortalama gelir elde edildikten sonra ortalamanın altında gelir düzeyi sahip olan ve ortalamanın üzerinde gelir düzeyine sahip olan grup şeklinde ikili bir ayrım söz konusudur. Elteto-Frigyes gelirlerin aritmetik ortalaması, ortalama gelir düzeyi altındaki gelirlerin aritmetik ortalamasını ve ortalama gelir seviyesinin üzerinde yer alan gelirlerin aritmetik ortalaması olmak üzere üç eşitsizliğin ölçümüne yönelik geliştirilen yöntemle verilen isimdir (Karaman, 1998: 35). Elteto-Frigyes, gelir eşitsizliğinin ölçümünü hesaplayabilmek için geliştirdiği üç indekse ilişkin formül :

$$U = \frac{Y}{Y_1}, V = \frac{Y_2}{Y_1}, W = \frac{Y_2}{Y} \text{ şeklinde sıralanmaktadır.}$$

Y ; gelirlerin aritmetik ortalamasını,

Y_1 ; ortalama gelirin altında yer alan gelirlerin aritmetik ortalamasını,

Y_2 ; ortalama gelirin üzerinde yer alan gelirlerin aritmetik ortalamasını temsil etmekte olup, gelir dağılımındaki adaletsizliği belirlemek adına oluşturulan formülde yer alan U İndeksi dağılımın alt kısmına yani daha düşük gelirli kesime yönelik eşitsizliği, V dağılımın tamamına yönelik eşitsizliği, W ise dağılımın üst kısmına yani daha yüksek gelir grubuna yönelik eşitsizliği ölçmektedir. Bu simgeler arasında $V = U * W$ şeklinde bir ilişki bulunmaktadır (Bayramiç, 2006: 49). Bu ilişki, üç değişkenin birbirleriyle bağımsız olmadığını, herhangi iki değişkenin bilinmesi durumunda üçüncü değişkenin hesaplanabileceğini göstermektedir (Karaman, 1998: 36). Elteto – Frigyes eşitsizlik ölçütü 1 ile ∞ aralığında herhangi sayısal bir değeri alabilmektedir ancak 0 ile 1 arasında değer almasını sağlamak için normalize edilebilirlik durumu mevcuttur (Işığışık, 1993: 224).

5.2.1.9. Theil İndeksi

Gelir dağılımındaki eşitsizlikleri ölçmek için başvurulacak bir başka yöntem ise theil İndeksidir. 1967 yılında Henri Theil tarafından bilgi teorisinde yer alan entropi kavramından

geliştirilen bu indeks, bireylerin gelirleri ile toplam nüfusun ortalama gelirini karşılaştırma olanağı sunmaktadır (Ateş, 2015: 27). Grupların kendi içerisinde ve birbirleri arasındaki gelir eşitsizliklerine yönelik değerlendirme imkanı sunan bu indeks, nüfus payı ile her bir gelir grubu arasındaki oranın, ağırlıklı ortalamasının logaritması alınarak elde edilmektedir (Aktaş, 2019: 18-19). Theil İndeksi,

$$T = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left\{ \left(\frac{P_i}{P} \right) * \left(\frac{Y_i}{\mu} \right) * \ln \left(\frac{Y_i}{\mu} \right) \right\} \text{ formülüyle hesaplanmaktadır.}$$

İndekse ilişkin formülde; P_i : i grubundaki kişi sayısını, P : toplam nüfus sayısını, Y_i : i grubundaki ortalama gelir düzeyini ve son olarak μ ise toplam nüfusun ortalama gelirini simgelemektedir (Armutlu, 2020: 77-78). Bu indeks sıfır ile sonsuz aralıkta herhangi bir değeri alabilmektedir. İndeks değerinin küçülmesi eşitsizliğin arttığını, değerlerin büyümesi ise eşitsizliğin azaldığını belirtmektedir. İndeksin “1” değerine eşit olması eşitsizliğin ortadan kalktığını ifade etmektedir (Aktaş, 2019: 19). Theil İndeksi ölçekten bağımsız olma, simetrik olma ve transfer duyarlılığı gibi gelir dağılımı ölçütlerinde bulunması kriterleri sağlamaktadır. Fakat bu İndeks, hanehalkı sayısına yani ele alınan grubun büyüklüğüne bağlı olması sebebiyle ülkeler arasında kıyas yapabilmeyi zorlaştırmaktadır. İndeks bir ülkede belirli zamanda gelir eşitsizliğinde meydana gelen değişimi yansıttığından dolayı, ülkeler arasında belli dönemler üzerine karşılaştırma yapabilmeyi mümkün kılmaktadır (Elveren, 2013: 37-38).

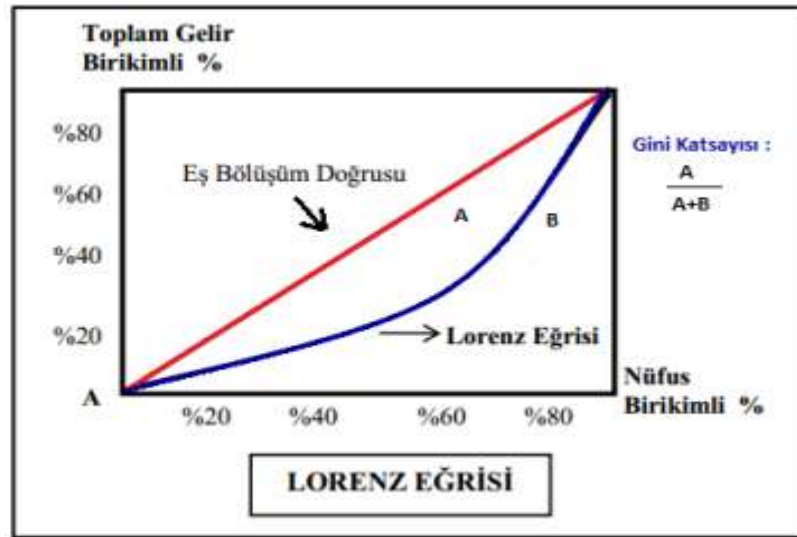
5.2.1.10. Yüzde Paylar Analiz Yöntemi

Yüzde paylar analiz yöntemi, bireyler arasındaki gelir dağılımı eşitsizliği ölçümünde yararlanılan ve gelir dağılımı adaletsizliğinin zaman içerisindeki değişim analizini içeren ölçüm yöntemidir (Çalışkan, 2010: 97). Yüzde paylar analiz yönteminde, ekonomide genellikle bir yıl içerisinde elde edilen gayri safi yurt içi hasıladan pay alan tüm birey ve hanehalkı gelirleri, en düşük gelir seviyesinden en yüksek gelir seviyesine doğru %20, %10, %5 veya %1’lik olmak üzere eşit yüzdelik dilimlere ayrılarak sıralanmaktadır. Her dilimin bir gelir grubunu simgelediği bu yöntemde, oluşturulan her bir grubun toplam gelirden aldığı pay hesaplanmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre, gelir dağılımı sonucunda gelir grupları arasında en üst seviyede yer alan yüzdelik kesimin, en alt seviyede yer alan yüzdelik kesimden kaç kat fazla pay aldığı görülmekte ve gelir eşitsizliğinin boyutları hakkında bilgiler edinilmektedir. Bu yönüyle söz konusu yöntem, ülkeler arası gelir dağılımı ve eşitsizliği karşılaştırmalarında da sıklıkla tercih edilmektedir. (Topuz, 2017: 7).

Gelir dağılımına ilişkin çalışmalarda sıklıkla başvuru olan ölçüm metodların başında gelen yüzde paylar analiz yönteminde yüzdelik dilimlerin küçükten büyüğe doğru sıralanması, ülkelerin uygulamak üzere hazırladığı ekonomi politikalarının hangi dilimde daha etkili olacağına dair öngöründe bulunmalarını sağlamaktadır (Abay, 2018: 26).

5.2.1.11. Lorenz Eğrisi

Bir ekonomide yaratılan gelirin farklı gelir grupları arasında paylaşım biçimi gelirin eşit veya adaletli şekilde dağılımıyla ilgili bilgiler içermektedir. Elde edilen gelirin büyük bir bölümünün, nüfusun büyük bir bölümü tarafından paylaşılması adil gelir dağılımına işaret ettiği söylenebilir (Çetin, 2013: 218). Amerikalı istatistikçi Max Otto Lorenz, toplam gelirin ne kadarının kaç kişi tarafından paylaşıldığını yüzdesel biçimde yansıtan, gelirin paylaşım şeklini grafiksel biçimde gösteren gelir dağılımı ölçütü geliştirmiştir. Lorenz eğrisinde bireyler veya hanehalkı gelirleri, en küçükten başlayıp en büyüğe doğru olacak şekilde sıralanmaktadır. Bu biçimde sıralanan birey veya hanehalklarının nüfusunun yüzde payları eğrinin yatay eksenini, aynı birey veya hanehalklarının elde etmiş olduğu gelirin birikimli yüzde payları ise eğrinin dikey eksenini oluşturmaktadır (Sürücü, 2007: 7). Toplumu meydana getiren birey veya hanehalkı arasındaki gelir dağılımı eşitsizliğinin grafiksel biçimde gösterimi olan lorenz eğrisine şekil 5.3.'te yer verilmiştir.

Şekil 5.3. Lorez Eğrisi

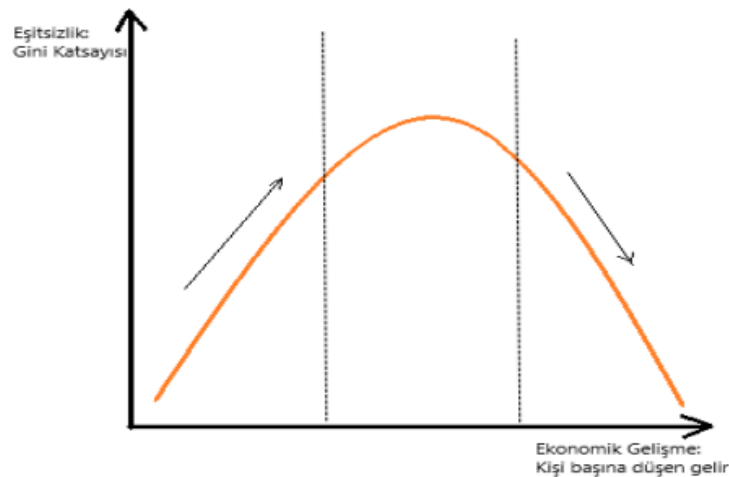
Kaynak: (Çalışkan, 2010: 98).

Gelir dağılımı adaletsizliğine ilişkin iktisadi verilerin grafiksel ifadesi olan Lorenz Eğrisi, aynı ülke içerisinde farklı dönemlerde meydana gelen gelir eşitsizliğini veya farklı ülkelerde gelir dağılımında görülen eşitsizliği karşılaştırmak amacıyla geliştirilmiştir (Aktaş,

2007: 44). Şekil üzerinde eş bölüşüm doğrusu veya bir diğer ifadeyle mutlak eşitlik doğrusu olarak nitelendiren doğru üzerindeki her noktada nüfus yüzdeleri ile nüfusa karşılık gelen gelir yüzdeleri birbirine eşittir. Bu bağlamda eş bölüşüm doğrusu toplam gelirin, toplam nüfus arasında eşit biçimde dağılımını temsil etmektedir (Aktaş, 2007: 43). 45°'lik açığa sahip olduğu bilinen eş bölüşüm doğrusundaki altında kalan kavisli eğriler, lorenz eğrileri olarak ifade edilmekte ve gelirin eşit biçimde dağılmadığı göstermektedir. Eş bölüşüm doğrusu ile kavisli eğriler arasında kalan A bölgesi, gelir eşitsizliği büyüklüğünün göstergesidir. Gelir dağılımında eşitsizliğin artması durumunda söz konusu eğriler mutlak eşitlik doğrusundan uzaklaşmaktadır (Demirtaş, 2020: 43-44). Ancak, gelirin toplum bireyleri arasındaki dağılımında eşitsizlik azaldıkça Lorenz eğrisi, eş bölüşüm eğrisiyle çakışarak 45°'lik bir doğru görünümünü alacaktır (Taşdemir, 2019:20).

5.2.1.12. Kuznets Katsayısı Yöntemi

Kuznets Hipotezi, Simon Kuznets'in 1955 yılında gelir dağılımı ile büyüme arasındaki ilişkiyi baz alarak yaptığı bir çalışma sonucunda geliştirdiği gelir dağılımı ölçüm yöntemlerinden biridir. Gelir dağılımı ile büyüme arasındaki ilişkiden yola çıkan Kuznets, gelir düzeyi yükseldikçe gelir düzeyi ile beraber gelir dağılımı adaletsizliğinin de yükseleceğini ancak belirli bir seviyeden sonra dağılımdaki eşitsizliğin düşmeye başlayacağını öne sürmektedir (Doğan ve Tek, 2007: 99). Çalışmaya konu olan iki kavram arasındaki ilişkiyi gösteren eğri, Kuznets eğrisi veya diğer bir ifadeyle ters U eğrisi olarak isimlendirilmektedir. Şekil 5.4.'te Kuznets Eğrisi gösterilmektedir.

Şekil 5.4. Kuznets Eğrisi

Kaynak: (Gürcusu, 2021: 9)

Sektörel dengesizlikleri gelir dağılımı dengesizliğinin sebebi olarak nitenlendiren Kuznets, tarım ve tarım dışındaki diğer kesimler olmak üzere iki sektörlü ekonomileri temel alan bir katsayı yöntemiyle gelir dağılımındaki eşitsizliği açıklamaya yarayan bir ölçüt geliştirmiştir (Kutlu, 2018: 29-30). Kuznets hipotezinde, tarım sektöründeki verimliliğin ve elde edilen gelir seviyesinin diğer sektörlerle oranla daha düşük olduğu öne sürmektedir. Verimlilik faktörünü, istihdamın tarım dışı sektörlerle doğru yönelmesinin nedeni olarak nitelendirmektedir. Diğer sektörlerle kayan iş gücünün ilk aşamalarda gelir dağılımında bozulmaya yol açarak gelir eşitsizliğini arttırdığını ileri süren Kuznets, sonraki aşamalarda ekonomik gelişmeye bağlı verimlilik ve üretim artışıyla birlikte gelir dağılımı dengesizliğinin giderilmesinin ve eşitsizliğin azalmasının mümkün olduğunu belirtmektedir (Ezber Ayan, 2020: 11-12). Kuznets Katsayısı, toplam üretimin sektörel bazdaki yüzde dağılımı ile işgücünün sektörel bazdaki yüzde dağılımını ele alarak, sektörel üretim ile sektörel istihdam farkının mutlak değerlerinin, her sektörün işgücü içindeki payı ile ağırlıklandırılarak toplanmasıyla elde edilmektedir. Sektörel ortalama ürün eşitsizliğinin ölçütü olarak kullanılmaktadır Kuznets katsayısını hesaplamak için yararlanılan formül:

$$K = Y_i \left[\left(\frac{X_i}{Y_i} \right) - 1 \right] \text{şeklindedir.}$$

Formül üzerinde yer alan parametrelerden Y_i : i'ninci sektörün istihdam içerisindeki payını, X_i ise i'ninci sektörün üretim içerisindeki payı ifade etmektedir (Uçar, 2019: 12). İki sektörlü ekonomiye uygulanan kuznets katsayısı, 0 veya 1 arasında bir değer almaktadır. Sektörel ortalama, ülke ortalamasına eşitse katsayı sıfıra eşit olmaktadır. Ancak toplam çıktının tek bir sektör tarafından üretilmesi ve söz konusu sektörün istihdam içerisinde çok küçük bir paya sahip olması, katsayının değerinin 1'e eşit olmasına neden olmaktadır (Özdağ, 2009: 33).

5.2.1.13. Gini Katsayısı Yöntemi

İktisadi faaliyetler sonucunda yaratılan gelirin dağılımını ölçmek üzere pek çok farklı metod bulunmaktadır. Bu yöntemler içerisinde Gini katsayısı sahip olduğu birçok avantaj sayesinde en çok uygulanan ölçüm metodlarından biridir. Gini katsayısı, eşitsizlik yöntemlerinde bulunması gereken transfer prensibi, simetri prensibi, ölçek bağımsızlığı ve nüfus bağımsızlığı olmak üzere dört temel özelliğin tamamına sahip bir indekstir. Bu sebepten dolayı bu indeks, hem farklı ülkelerin hem farklı bölgelerin hem de nüfus içerisindeki farklı grupların gelir dağılımlarına yönelik karşılaştırma yapılmasına olanak sağlamaktadır (Altınöz, 2017: 57). Gelirin hanehalkı üzerindeki dağılımına yönelik ekonomik verileri özetleyen bir

yöntem olmasının yanı sıra, bir ülkenin zaman içerisinde gelir dağılımında meydana gelen dalgalanmaların seyrini izlemek amacıyla da tercih edilebilmektedir (Eker, 2021: 8). Tüm bu hususları bünyesinde barındıran katsayı, 1912 yılında Corrado Gini tarafından Lorenz eğrisinden yararlanılarak hesaplanmıştır. Şekil 2.4.'te yer alan Lorenz eğrisini gösteren grafik yardımıyla ifade edilirse, eş bölüşüm doğrusu altında kalan A bölgesinin, bütün üçgene yani (A+B) alanına bölünmesiyle Gini katsayısına ulaşmak mümkündür (Çiçek, 2019: 64). Gini katsayısı daima 0 veya 1 arasında bir değere sahiptir. Elde edilen değerler mutlak eşitlik doğrusu üzerinde yer alıyorsa Gini katsayısına ilişkin değer sıfır olmaktadır. İndeksin sıfır değerine tekabül etmesi gelir dağılımında herhangi bir eşitsizlik durumunun olmadığını göstermekte, sıfıra yakın bir değere sahip olması ise dağılım eşitsizliğinin azaldığına işaret etmektedir. Katsayı bire yakın bir değer aldığı anda ise gelir dağılımı eşitsizliğinin arttığını ifade etmektedir (Önal, 2019: 22).

5.2.2. Normatif Ölçütler

5.2.2.1. Atkinson İndeksi

Gelirin dağılımına yönelik ölçüm hususunda, birbirinden farklı özelliklere sahip birden fazla metod bulunmaktadır. Dağılıma ilişkin normatif ölçüm yöntemleri arasında bulunan atikson İndeksi ise sosyal refahı baz almaktadır. Gelirin eşit dağıtılmaması sonucunda oluşan refah kaybı problemlerinin analizini içermektedir (Çınar, 2021: 8). Sosyal refah fonksiyonuna dayandırılarak oluşturulan, toplumda yer alan bireylerin gelir dağılımında meydana gelen eşitsizliğe karşı duyarlılığını ölçmeyi amaçlayan bu indeks aşağıda verilen formülle hesaplanmaktadır (Örs, 2021: 23-24).

$$I = 1 - \left[\frac{1}{N} \sum_{i=1}^n \left(\frac{Y_i}{\mu} \right)^{1-\varepsilon} \right]^{\frac{1}{1-\varepsilon}}$$

Atkinson İndeksinde toplumun eşitsizliğe karşı duyarlılığı (ε) sıfır ile sonsuz değer aralığında derecelendirilmektedir. İndeks sonucuna göre değerin sıfıra eşit olması toplumun gelir eşitsizliklerini önemsemeyerek duyarsız kaldığını işaret etmektedir. İndeksin sonsuz aralıkta herhangi bir değer alması, örneğin artması ise gelir eşitsizlikleri karşısında toplumun duyarlılığındaki artışı ifade etmektedir. İndeksin temelini oluşturan ε değişkeni hakkında bilgiye sahipken indekste meydana gelen herhangi bir artış, gelir eşitsizliği üzerinde artışa yol açarak toplumsal refah kaybındaki artışı tetiklemektedir (Güder, 2019: 12).

5.2.2.2. Dalton Eşitsizlik İndeksi

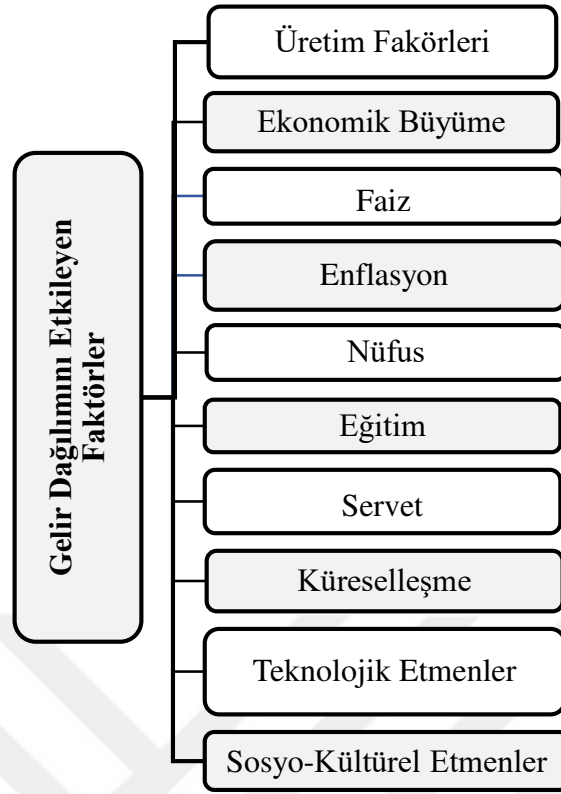
Gelir dağılımına ilişkin normatif ölçüm yöntemlerinden bir diğeri dalton eşitsizlik endeksidir. Dalton eşitsizlik İndeksi, atkinson İndeksinde olduğu gibi ekonomik ve toplumsal refah baz alınarak elde edilmiş bir ölçüttür (Akın, 2019: 57-58). Faydacı temele dayandırılan dalton ölçütü, gelirin eşit olması hipotezi çerçevesinde elde edilen toplam fayda düzeyi ile fiili toplam fayda düzeylerini karşılaştırmaktadır. Bu sebeple Dalton, gelirin marjinal faydasının azalması varsayımından hareketle toplam refah maksimizasyonu için eşit biçimde gelir dağılımının sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır Dalton eşitsizlik ölçütünün formül biçiminde gösterimi:

$$D = \left[\sum_{i=1}^n U(Y_i) \right] / nU(\mu) \text{ şeklindedir.}$$

Dalton eşitsizlik ölçütüne ait denklemde fiili sosyal refahın, maksimum sosyal refaha oranlanmasını ifade etmektedir. Denklemde yer alan $U(Y_i)$, i'inci bireyin fayda fonksiyonunu temsil etmektedir (Uçar, 2019: 15).

5.3. Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler

Gelirin dünyayı oluşturan kıtalar, gelişmiş veya gelişme eğiliminde olan ülkeler, ülkeleri meydana getiren bölgeler ve hepsinin temelinde yer alan bireyler arasında adil biçimde dağılımının gerçekleştirilmesi ekonomi, hukuk gibi pek çok bilimin bütün yönleriyle ele aldığı konular arasındadır. Bu sebeple gelir dağılımında belirleyici rol oynayan çok sayıda sebep sıralanmaktadır. Ancak, toplumun içinde bulunduğu durumu önemli ölçüde yansıtan ve istatistiki veriler elde etmeye elverişli unsurlardan, hem makroekonomik hem de makroekonomik olmayan faktörlerin seçimi daha iyi analiz yapılmasına imkan tanımaktadır. Bu doğrultuda, gelir dağılımında etkili olan her iki koşulda da uygun etmenlere Şekil 5.5.'te yer verilmiş, ardından gelir dağılımı üzerindeki etkilerine değinilmiştir.

Şekil 5.5. Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler

Kaynak: (Çınar, 2021)'den örnek alınarak, tarafımızca oluşturulmuştur.

5.3.1. Üretim Faktörlerinin Dağılımı

Emek, sermaye, doğal kaynaklar ve girişimci olarak sıralanan üretim faktörlerinin, üretim sürecine iştirak etmesiyle elde edilen kazanç gelir olarak ifade edilmektedir. Üretim faktörlerine sahip olarak, söz konusu unsurların üretim sürecinde kullanılması karşılığında kişiler ücret, kâr, rant ve faizden oluşan faktör fiyatlarıyla gelir elde etmektedir. Kişilerin faktör fiyatları üzerinden sağladığı kazanç, üretim faktörlerinin homojen bir dağılım göstermemesi sebebiyle gelir farklılıklarının oluşmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle üretim faktörleri, ülke içindeki konumları, ulaşılabilirlik dereceleri, getirileri gelir dağılımını etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır (Şengür, 2015:58-59).

5.3.2. Ekonomik Büyümenin Gelir Dağılımına Etkisi

Ekonomik büyümeyi en kısa tabirle; bir önceki yıla nazaran üretim miktarında gerçekleştirilen artış oranının, milli gelirden meydana getirdiği yükselme şeklinde tanımlamak mümkündür (Dinler, 2009: 573). Büyüme sürecinde mal veya hizmet hacminde yaşanan artışın, yatırımlar vasıtasıyla istihdam düzeyinde artışa yol açması, ekonomik büyümenin gelir

dağılımı üzerinde etkisi bulunan en önemli makroekonomik değişkenlerden arasında sıralanmasının sebebini oluşturmaktadır (Rakıcı, 2008: 55).

İktisadi büyümenin, gelir dağılımını etkileyen öğelerle ilişkilendirilmesi 1955 yılına dayanmaktadır. 1955 yılında Simon Kuznets tarafından Çevresel Kuznets Eğrisi veya Kuznets Yaklaşımı olarak bilinen hipotezle ekonomik büyüme ile gelir arasındaki ilişki incelenmiştir. Kuznets hipotezinde, ekonomik büyümenin gerçekleştiği ilk safhalarda kişi başına düşen gelir miktarında yaşanan artışın, gelir dağılımı üzerinde adaletsizliğe sebep olarak gelir eşitsizliğinin arttırdığını ileri sürmüştür. Ekonomik büyümenin ilerleyen evrelerinde ise bahsi geçen durumun belirli bir dönüm noktasından sonra ortadan kalkarak gelir dağılımı eşitsizliğinde azalma meydana geldiğini savunmuş, iktisadi büyüme ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi “Ters U” veya “Çan Eğrisi” şeklinde tanımlamıştır (Koçak, 2014: 62). Kısacası bu hipotez, gelişmemiş ülkelerde yaratılan gelirin derecesi arttıkça gelir bölüşümünün ilk evrelerde bozulduğunu, ancak elde edilen gelir düzeyinin belirli seviyeyi aşmasıyla birlikte gelir paylaşımında düzelmelerin meydana geleceğini izah ederek ekonomik büyümenin gelir dağılımı üzerindeki başta olumsuz, devamında ise olumlu yönde ilerleyen etkilerini açıklamaktadır (Dişbudak ve Süslü, 2007: 4). Ekonomi literatüründe Kuznets’in bu hipotezini destekleyen görüşler bulunmanın yanı sıra aksini iddia ederek, eleştiren görüşlerle de karşılaşmaktadır.

5.3.3. Faizin Gelir Dağılımına Etkisi

Üretim faktörlerinden sermayenin geliri olarak nitelendirilen faizin, bazı iktisadi doktrinlerde gelir dağılımı üzerinde genellikle olumsuz bir etkiye sahip olduğu görüşü egemendir (Keynes, 2010: 102). Bu görüş, faizin yatırım kanalı vasıtasıyla üretimi olumsuz etkileyerek istihdamı azalttığı varsayımlarının yanı sıra gelişmemiş ülkeleri içinden çıkılmaz bir duruma sürükleyerek ekonomik durgunluğa sebebiyet verme gerekçelerine dayandırılmaktadır (Bükey ve Çetin, 2017: 108).

Ayrıca toplum içerisinde yüksek gelir sahibi kişi veya ticari kuruluşların, geliri nispeten daha düşük olan kişi veya kuruluşlara finansör olma yani borç verebilme durumunun bulunması, faiz getirisinin yoksuldan zengine doğru aktarılmasına ve gelir dağılımında dengenin bozulmasına sebep olacaktır. Bu yönüyle faiz değişkeni, gelir dağılımını olumsuz biçimde etkileyerek gelir dağılımında adaleti bozan bir faktör olarak nitelendirilmektedir (Ersezer, 2006: 265).

5.3.4. Enflasyonun Gelir Dağılımına Etkisi

Gelir dağılımını olumsuz yönde etkileyen bir diğer makroekonomik değişkenin enflasyon kavramı olduğu üzerine iktisat yazınında görüş birliği hakimdir. En yüzeysel şekliyle, fiyatlar genel düzeyinde sürekli artış olarak bilinen enflasyon olgusunun satın alma gücünde azalma meydana getirmesi sabit veya düşük gelire sahip grupların gelirden aldığı payları aşındırmaktadır (Tayyar, 2011: 50). Enflasyona karşı duyarlı olabilecek güce sahip ekonomik birimlerin yüksek enflasyona bağlı yaşanan gelir kayıplarının daha az miktarda olduğu gözlemlenirken, yüksek enflasyona karşı direnç gösterebilecek durumda olmayan gruplar için aksini söylemek mümkündür. Nitekim enflasyona bağlı gelir kayıpları ve gelir dağılımı adaletsizliği gelir esnekliği düşük gruplar aleyhinde olmaktadır (Yiğenoğlu, 2015: 62-63). Enflasyonun iktisadi ve sosyal gruplar arasındaki bölüşüm ilişkileri üzerinde bıraktığı olumsuz etki, gelir dağılımını negatif yönde etkileyen faktörler arasında yer almasında etkili olmuştur.

5.3.5. Nüfusun Gelir Dağılımına Etkisi

Belirli bir bölgede yerleşik biçimde yaşamını sürdüren insan topluluğu nüfus olarak adlandırılmaktadır. Ülke ekonomisi içerisinde önemli bir konuma sahip olan nüfusun, dengeli bir şekilde gelişim göstermesi beklenmektedir. Zira nüfus artış hızının olması gerekenden fazla olması, üretilen mal veya hizmetlerin daha fazla kişi arasında bölünmesi, artan işgücü talebinin karşılanamaması sonucu işsizliğin ve emek arzı yoğunluğunun yaşanması, kişi başına düşen gelir oranının azalması ve bireyler arasındaki gelir bölüşümünde dengenin bozulmasına yol açmaktadır (Rodgers, 1983: 443). Kısacası, nüfusun gelir dağılımı üzerindeki etkilerinde nüfus artış hızının belirleyici rol oynadığını söylemek mümkündür.

5.3.6. Eğitimin Gelir Dağılımına Etkisi

Eğitim, bireylere bilgi ve beceri kazandırarak kendi geliştime öğretisiyle birlikte yaşamı paylaştığı toplumdaki sosyal, kültürel ve ahlaki değerlere uyum sağlayama süreci olarak adlandırılır (Öztürk, 2005: 30). Eğitim ile gelir dağılımı arasında, toplumu oluşturan bireyler ve sosyal sınıflar üzerinde doğrudan ve dolaylı olmak üzere kuvvetli bir bağ bulunmaktadır (Öztürk, 2018: 23). Sahip olunan eğitim düzeyi, kişilerin gelecekte icra edeceği mesleği ve elde edeceği gelir miktarını belirlemekle beraber toplum içerisinde yer alan sosyal sınıflar arasındaki gelir bölüşümünü de etkilemektedir. Ekonomik birimler arasındaki gelir eşitsizliklerinin temelinde eğitim düzeyi belirleyici rol oynamaktadır (Çiftçi ve Kangallı, 2015: 141). Buradan hareketle eğitim ile gelir dağılımının doğru orantılı bir ilişkiye sahip olduğunu ve eğitimin pek çok yönden gelir dağılımını etkileyen önemli bir faktör olduğunu söylemek mümkündür.

5.3.7. Servetin Gelir Dağılımına Etkisi

Servet, kişilerin sahip olduğu finansal değeri bulunan mal varlıklarına verilen isimdir. Servet olarak nitelendirilen varlık türleri arasında araziler, taşıtlar, nakit tasarruflar ve gayrimenkul gibi varlıklar yer almaktadır (Akalın ve Yaşar, 2020: 598). Servet birikiminde kişilere özgü zeka, çalışkanlık, üretim kabiliyeti gibi faktörler etkili olsa da (Akın, 2015: 18), servet genellikle iki şekilde edinilmektedir. İlki, gelirin tüketilmeden tasarruf edilmesi yoluyla sağlanmaktadır. Fakat bu yöntem birikim yapma eğiliminde olan kişilerin sahip olduğu kaynakları üretim sürecine dahil etmeyip, atıl şekilde kalmamasına sebebiyet vererek yatırımları olumsuz etkilemektedir (Karpas, 1998: 34). İkincisi ise miras yoluyla aktarılmaktadır. Miras yoluyla aktarılan servet, belirli azınlıktaki grubun sahip olduğu yüksek değerli mal varlığının, yine aynı grup soydaşlarına devredilmesi şeklinde gerçekleştiği için toplumsal sınıflar arasında bulunan dengesiz dağılımın daha da derinleşmesine yol açmaktadır (Rakıcı, 2008: 50). Buradan hareketle servet farklılığı bireyler, toplumsal gruplar, hatta kıtalar arasındaki gelir dağılımında eşitsizliği tetikleyici unsurlar arasında sayılmaktadır.

5.3.8. Küreselleşmenin Gelir Dağılımına Etkisi

Küreselleşme kavramı sosyoekonomik yaşamı etkileyen her alana tesir etmektedir. Bardhan (2001)'a göre ekonomi alanındaki küreselleşme olgusu, ülkelerin ticari ilişkilerindeki koruma duvarlarını kaldırarak, finansal piyasalarının dış ticarete açılmasına olanak tanıyan entegrasyon sürecini ifade etmektedir (Bardhan, 2001: 467). Ayrıca sosyoekonomik küreselleşmenin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere etkileri gelişmişlik düzeyleri ile orantılı olarak değişebilmektedir. Yüksek vasıflı iş gücüne ve verimli kaynaklara sahip ülkeler, küreselleşme sayesinde ticaret önündeki kısıtlamaların kaldırılmasını avantaja çevirerek, kaynakları uluslararası piyasada değerlendirmekte ve refah seviyelerini arttırmaktadır. Küreselleşmeyi kendi lehine çevirmeyi başarabilen ülkelerde gelir dağılımının olumlu yönde etkilenmesi beklenmektedir. Ancak yetersiz sermaye ve niteliksiz işgücüne sahip kaynaklarını verimli alanlara aktarmayı başaramayan, gelişimini dahi henüz tamamlamamış ülke ekonomilerinde küreselleşmenin olumsuz etkilerinin hakim olduğu bilinmekte ve bu ülkelerde gelir dağılımının küreselleşmeden negatif yönde etkilendiği gözlemlenmektedir (Aktan ve Vural, 2002: 27). Bu nedenle, farklı imkanlara veya güce sahip ekonomiler üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkiye sahip olan bu kavramın, gelir dağılımı üzerindeki etkileri konusunda literatürde halen fikir birliği sağlanamamaktadır.

5.3.9. Teknolojik Etmenlerin Gelir Dağılımına Etkisi

Üretim sürecinde bilgi ile sanayi alanındaki teknik işlemlerin birleşimini kapsayan teknoloji kavramı, araştırma-geliştirme, üretim ve pazarlama gibi pek çok alanda yer almaktadır (Zerenler vd., 2007: 656). Bir ürünün oluşum aşamalarının tümünde yer alan kavramın, üretim teknolojisinin etkisiyle emek yoğun üretimden sermaye yoğun üretime doğru evrilmesi fonksiyonel gelir dağılımında bozulmalara sebebiyet vermektedir. Kar, ücret, rant ve faiz arasındaki bölüşümün dikkate alındığı fonksiyonel gelir dağılımında, teknolojik unsurlar faiz ve rant gelirlerinde artma, ücret gelirlerinde ise azalma meydana getirmektedir. Teknolojik etmenler fonksiyonel gelir dağılımının yanı sıra, beşeri sermaye kanalı üzerinden kişisel gelir dağılımına da etki etmektedir. Teknolojik gelişime ayak uydurabilen, donanımlı ve nitelikli bireylerin firmalarca tercih edilmesi bireyler arasındaki gelir dağılımında eşitsizliğe yol açmaktadır (Durgun, 2021: 26-27).

5.3.10. Sosyo- Kültürel Etmenlerin Gelir Dağılımına Etkisi

Gelir dağılımına etki eden faktörlerden bir diğeri ülkeden ülkeye veya kültürden kültüre farklılık gösteren, uzun yıllardır toplumsal bütünleşmenin etkisiyle oluşan sosyo-kültürel sebeplerdir. Sosyo-kültürel etmenler, toplumun yapısına dair sosyal göstergeler ile toplumun ortak değerlerini yansıtan kültürel faktörlerin birleşimini içermektedir (Uçal, 2013: 6). Ortak tarihsel geçmiş, gelenek ve görenekler, toplum dini inanışlarının genel tabiri olan sosyo-kültürel etmenler gelir dağılımında üzerinde genellikle olumlu etkileri bulunmaktadır (Uçal, 2013: 7). Sosyo-kültürel sebeplerin gelir dağılımı üzerindeki olumlu etkilerini açıklamaya yönelik, toplum yararına faaliyet gösteren hayır ve yardımlaşma kurumları örnek gösterilmektedir. Aynı şekilde, dinsel öğelerin ibadetleri de gelir dağılımında adaleti sağlamaya yöneliktir. Örneğin İslam dininde yer alan fitre, zekat, sadaka gibi yardımlaşmalar toplum arasındaki gelir eşitsizliğinin giderilmesine örnek teşkil etmektedir (Tayyar, 2011: 69).

6. LİTERATÜR TARAMASI

Finansal sistem ve onun bileşenlerinin gelişim göstererek, toplumun bütün kesimine daha geniş hizmet imkanlarının sağlayacak finansal hizmetlerin artışının ifadesi olan finansal derinleşme kavramının gelir dağılımı üzerindeki etkileri bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Finansal derinleşmenin gelir dağılımına etkisini Bükey ve Akgül (2021), Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye için 1993-2015 dönemine ait yıllık veriler kapsamında ele almışlardır. Panel veri analiz yöntemi çerçevesinde yapılan ekonometrik modellemede gelir dağılımını Gini katsayısı, finansal derinleşmeyi ise yurt içi krediler, borsa değeri, finansal sistem mevduatı ve küresel kriz değişkenleri temsil etmektedir. Çalışma sonucunda ülkeler içerisinde özel sektörün kullandığı kredilerin, gelir dağılımı üzerinde düzeltme yönünde etkili olduğu saptanmıştır. Buna karşılık borsa değerindeki ve mevduatlardaki artışların gelir dağılımı üzerinde olumsuz etki bıraktığı gözlemlenmiştir. Ekonometrik modelde yer alan son değişken olan küresel kriz değişkeninin ifadesi olan 2008 krizinin, gelir dağılımına olumlu yönde tesir ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu olumlu etkinin nedeni olarak finansal anlamda küresel kriz olan 2008 krizinin alt gelir grubunun gelirlerini törpülerken, üst gelir grubunun gelirlerinin daha fazla erozyona uğramasına sebebiyet vermesi gösterilmektedir. Bükey ve Akgül (2021) dışında finansal derinleşme ile gelir dağılımı ilişkisini ele alan çalışmaların ülkemize ait literatürde sayıca sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. Bu sebepten dolayı finansal derinleşme ile ilişkilendirilen diğer kavramlara ait çalışmaların literatür özetine Tablo 6.1’de, gelir dağılımı ile ilişkilendirilen diğer kavramların yer aldığı çalışmaların literatür özetine Tablo 6.2’de yer verilmiştir.

Tablo 6.1. Finansal Derinleşmeye Yönelik Yapılan Çalışmalar

Yazarlar	Örneklem	Veri Seti	Yöntem	Değişkenler	Bulgular
OKTAYER (2007)	21 Yükselen Ekonomi ve Türkiye	1975Q1-2004Q4 – 1987Q1-2006Q4	Dinamik Panel Veri Analizi	- KAP / Nominal GSYH - M2Y / Nominal GSYH - DİPS / Nominal GSYH - KROR - LGSYİH: 1987 fiyatlarıyla kişi başına reel gayri safi yurt içi hâsıla	Finansal serbestleşme sonucunda derinleşmenin sağlandığı ancak mali baskınlığın fazla olması sebebiyle finansal derinleşme etkisinin ekonomin reel kesimine yansımadağı bulgusuna ulaşılmaktadır
YETİZ (2008)	Türkiye, İsviçre ve Danimarka	1990Q1 - 2007Q4	Johansen Eşbütünleşme Granger Nedensellik Analizi	- M2 / GSYH - M3/ GSYİH -Banka mevduat yükümlülüklerinin GSYİH' ya oranı, -Yurt içi Kredi Hacminin GSYİH'ya oranı	Türkiye'de finansal derinlik ekonomik büyüme ilişkisine rastlanmamıştır. Danimarka'da ekonomik büyümenin finansal derinleşmeye sebebiyet verdiği, İsviçre'de ise, finansal derinleşmenin ekonomik büyümeye neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
KILIÇ DARICI (2009)	Türkiye, Arjantin, Brezilya, Çin, Kore, Hong Kong, Malezya, Singapur, Meksika, Tayland	1992 – 2007	Panel Veri Analizi	- Toplam Finansal Varlıklar / GSYİH, - M2/GSYİH, - Finansal sisteme ilişkin nakit yükümlülükleri /GSYH (M3/GDP), - Bankaların kullandığı kredi toplamının GSYİH içerisindeki payı, - Özel sektöre kullandırılan kredi toplamının GSYİH içerisindeki payı, - Borsada işlem gören şirket değerlerinin GSYİH içerisindeki payı -Kişi başına düşen GSYİH'nın büyüme oranı	Banka Kredileri/ GSYİH, M3/ GSYİH, Piyasa Kapıtilizasyon Oranı ile Kişi Başına Düşen Gelir arasında tespit edilen pozitif yönlü ilişki, ekonomik büyümeyi destekler nitelikte olduğu belirtilmiştir. M2/GSYİH ve Özel Sektöre Verilen Kredi Toplamının GSYH içerisindeki payının artması, ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir.

Tablo 6.1. Tablonun Devamı

CİCİOĞLU (2009)	Türkiye	1988 - 2006	En Küçük Kareler Yöntemi	- Devlet iç borçlanma senetlerinin yıllık ortalama nominal bileşik faiz oranları, - M2/GSMH, - Toplam finansal varlıkların GSMH'ya oranı, - Özel tasarruflar / GSMH - Özel yatırımların GSMH'ya oranı, - Enflasyon oranı (TEFE) / GSMH ve İç borç / Finansal varlıklar oranı	M2 / GSMH ile nominal faiz oranı arasında zayıf bir ilişki tespit edilmiştir. Toplam finansal varlık/GSMH oranı ile nominal faiz oranı arasındaki ilişkide, finansal derinleşme oranında meydana gelen artışın faiz oranları üzerinde azalmaya sebebiyet vermektedir. Nominal faiz oranı üzerinde etkili olan finansal baskınlık katsayısının pozitif bir değere sahip olması ise, faiz oranları ile finansal baskınlık ilişkisinin doğru orantılı olduğunu göstermektedir.
ECEVİT (2010)	Türkiye ile birlikte Kore Cumhuriyeti, Endonezya, Singapur ve Malezya	1978 - 2009	Granger Nedensellik Analizi	- Geniş tanımlı para arzının gayri safı yurt içi hasılaya bölümüyle elde edilen M2/GSYİH ve ABD doları bazlı reel kişi başına düşen GSYH	Kore, Endonezya ve Malezya'da mali derinleşme ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki bulunamamıştır. Türkiye ve Singapur için, ekonomik büyüme ile mali derinleşme değişkenleri arasında ilinti belirlenmiştir. Nedensellik testi sonuçlarına göre ise Türkiye, Kore Cumhuriyeti ve Singapur'da nedenselliğin yönü finansal derinleşmeden ekonomik büyümeye doğru olduğu saptanmıştır. Endonezya ve Malezya'da ise iki değişken arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır

Tablo 6.1. Tablonun Devamı

BABAYEV (2010)	Rusya	1995 - 2008	En Küçük Kareler Yöntemi	- Özel kesim tasarrufları/GSYİH ve bunlara bağlı olarak sabit yatırımların yıllık değişimi, - M2/GSYİH ve M2Y/GSYİH - Bankacılık Sektör Aktif Büyüklüğü/GSYİH, - Bankacılık Sektör Sermaye Büyüklüğü/GSYİH, - Toplam Krediler/GSYİH ve Finansal Olmayan Kesime Kullanılan Krediler/M2 - Yıllık reel faiz oranı, yıllık tüketim enflasyon oranı (TÜFE), yıllık ortalama nominal döviz kuru	Ekonomik serbestleşmenin reel faiz oranına pozitif, enflasyon oranına negatif, döviz kuru oranına ise pozitif bağlantılı olması beklenmektedir. Rusya piyasaları için uygulanan modelde söz konusu değişkenler üzerinde zayıf fakat anlamlı bir çıktıya ulaşılmıştır. Yapılan çalışmada derinleşme değişkenleri için yapılan analiz neticesinde, ulusal para türünden kullanılan kredi oranlarının döviz cinsi, M2Y göstergesine göre M2 ile daha fazla derinleşme ilişkisi bulunduğunu göstermektedir. Ancak finansal kesime kullanılan kredilerde derinleşme ilişkisinin M2Y ile daha fazla olduğu gözlemlenmektedir.
ORUÇ (2013)	Türkiye	1990Q1 – 2010Q4	Granger Nedensellik Analizi	GSYİH - M1 dar tanımlı para arzı - M2 geniş tanımlı para arzı	Finansal derinleşme ve ekonomik büyüme arasındaki tutarsızlığın kısa dönemde bertaraf edilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca iki değişken arasındaki ilişkide, finansal derinleşmenin ekonomik büyümeye neden olduğu Granger nedensellik analizi sonucunda ortaya konulmuştur.

Tablo 6.1. Tablonun Devamı

ÖZCAN (2016)	Arjantin, Hindistan, Meksika, Pakistan, Malezya, Peru, Filipinler, Tayland, Şili, Venezüella ve Türkiye	1960 - 2014	Panel Veri Analizi	- Gayri safi yurt içi hasıla, - Parasallaşma oranı (M2Y), - Özel sektöre verilen yur içi krediler / GSYH - Bankalar tarafından özel sektöre verilen yurt içi kredilerin GSYH'ya oranı, - Hükümet nihai tüketim harcamaları / GSYH, - Sabit sermaye yatırımlarının GSYH'ya oranı - Dışa açıklık oranı, - TÜFE'deki yüzde değişme	Arjantin, Malezya, Pakistan, Tayland, Peru ve Venezüella için finansal derinleşmenin, iş çevrimleri üzerinde yumuşatıcı etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Ancak, Arjantin ve Pakistan'da finansal derinleşmenin iş çevrimlerini daha derinleştirdiği saptanmıştır. Türkiye için sadece M2Y göstergesi istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç vermiştir. Bu bağlamda Türkiye için parasallaşma oranının, iş çevrimlerini yumuşattığı sonucuna ulaşılmaktadır.
ÇOLTU (2017)	Türkiye	2001Q1 - 2016Q4	ADRL Sınır Testi Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi	- Gayri safi yurt içi hasıla büyüme oranı, - Toplam kredi/GSYH, - Özel sektör kredileri/GSYH ve M2/GSYH	Finansal derinleşme ile ekonomik büyüme değişkenleri arasında uzun dönemli ve nedenselliğe dayalı bir ilinti varlığı tespit edilmiştir.
İNAL (2019)	Türkiye	1980 - 2016	Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Modele Dayalı Sınır Testi (ARDL)	- Ekonomik büyümeyi 2010 ABD doları cinsinden sabitlemiş kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla temsil etmektedir. - Finansal derinleşmeyi, finansal derinleşme İndeksi, özel sektöre verilen iç krediler / GSYH ve finansal sektör tarafından sağlanan iç kredilerin GSYH'ya oranı göstermektedir.	Finansal derinlik katsayısının anlamlı ve pozitif sonuç vermesi, finansal açıdan derinleşmenin ekonomik büyümeyi destekleyeceğini işaret etmektedir.

Tablo 6.1. Tablonun Devamı

YÜCEL (2019)	Brezilya, Çin, Malezya, Meksika Filipinler, Endonezya, Güney Afrika, Hindistan, Tayland ve Türkiye	1995 - 2016	Panel Veri Analizi	- Satın alma gücü paritesine göre kişi başına GSYH, - M2 / GSYH, - Şirketlerin Piyasa Değeri / GSYH, - Bankacılık Sektörünün Aktif Toplamı / GSYH, - Kamu ve Özel Sektör Tarafından İhraç Edilen Borçlanma Araçlarının Değeri / GSYH, - Faiz ve dolar kuru	M2/GSYH, Bankaların aktif büyüklüğü / GSYH, Şirketlerin Piyasa Değerleri / GSYH ve Kamu ve Özel Sektör Tarafından İhraç Edilen Borçlanma Araçlarının Değerleri / GSYH oranlarının ekonomik büyüme üzerinde anlamlı ve pozitif yönde etkilidir.
DEMİRCİ (2019)	Türkiye	1980 – 2015	ARDL Sınır Testi	- Yurt içi tasarruf oranı, - Reel mevduat faizi, - M3/GSYH	Mali derinlik ile reel faizin, tasarrufları pozitif yönde etkilediği belirtilmiştir. Reel faizlerde meydana gelen artışında, fon sahiplerini tasarrufa yönlendirmede etkili olduğu vurgulanmıştır.
ÇETİN (2019)	Türkiye, Arjantin, Brezilya, Filipinler, Hindistan, Malezya, Meksika, Pakistan, Peru, Şili, Tayland	1994 - 2017	Panel Veri Analizi	- M2Y Parasallaşma oranı, - Özel sektöre verilen yurt içi krediler / GSYH, - Bankalar tarafından özel sektöre verilen yurt içi kredilerin GSYH'ya oranı, - Hanehalkı kişi başı tüketim harcaması	Yoksulluk değişkenini temsil eden kişi başı tüketim harcamasından, finansal derinleşmeyi ifade eden parasallaşma oranına doğru Pakistan için nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Pakistan, Peru, Şili, ve Tayland örneklerinde ise nedensellik ilişkisi finansal derinleşmeden yoksulluğa doğrudur. Bu bağlamda Şili, Pakistan, Peru ve Tayland için finansal derinleşmenin yoksulluğu azalttığını söylemek mümkündür. Diğer örnekler üzerinde belirlenen değişkenlerin anlamsız sonuç vermesi finansal sistemlerinin yeterine derinleşmediğini göstermektedir.

Tablo 6.1. Tablonun Devamı

SEVER (2020)	Türkiye	1980 - 2018	Johansen Eşbütünleşme Analizi	- Ekonomik büyümeyi, 2010 sabit fiyatları ile USD cinsinden gayri safi yurt içi hâsıla - Finansal derinleşmeyi, yurt içi krediler - Ticari açıklığı, mal ve hizmet ithalat ve ihracatı toplamından oluşan dış ticaret hacmi - Sermaye değişkeni için orta eğitim öğrenci sayısı	Dış ticaret hacmi ile iktisadi büyüme arasında saptanan kısa dönemli pozitif yönlü ilişki, Türkiye’de ticari açıklığın iktisadi büyümeyi etkilediğini belirtmektedir. Yurt içi kredi hacminden iktisadi büyümeye doğru pozitif yönlü ilişki varlığı ise, Türkiye’de finansal derinliğin iktisadi büyüme üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.
ŞAHİN (2022)	Türkiye	2002 - 2016	Regresyon İstatistikleri ve Korelasyon Analizi	-M2/GSYH ile ekonomik büyüme hızı, - M1/GSYH ile M2/GSYH	M1/GSYH ile M2/GSYH değişkenleri arasındaki analizde Türkiye’nin parasallaşma açısından finansal derinliği korelasyon analizi çerçevesinde ele alınmış ve iki değişken arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Finansal derinleşme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkide ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için, finansal sistemde gelişimin ve derinliğin sağlanması gerekliliği vurgulanmıştır.

Tablo 6.2. Gelir Dağılımına Yönelik Yapılan Çalışmalar

Yazarlar	Örneklem	Veri Seti	Yöntem	Değişkenler	Bulgular
TAYYAR (2011)	Türkiye	1980 - 2009	En Küçük Kareler Yöntemi	- Gini katsayısı, - Kişi Başına Düşen Reel Gelir, - İktisadi krizler, Kamu harcamaları/ GSMH, - Enflasyon Oranı, - Globalleşme (Dış ticaret hacminin / GSMH), - Dolaylı Vergiler (Dolaylı vergilerin tüm vergi içerisindeki yüzde oranı) - Reel Faiz ve İşsizlik	Bağımsız değişkenlerin birçoğu anlamsız sonuçlar verse de kamu harcamaları/ GSYH değişkeni anlamlı sonuç vermiştir. Elde edilen sonuca göre, kamu harcamalarındaki artış gelir dağılımı eşitsizliğinde azalışa yol açmaktadır.
ÇETİN (2013)	Türkiye’deki Hane halkı Sayısı, Birey Sayıları ve Ortalama Hane halkı Büyüklüğü	2002 - 2009	Shorrocks Ayırıştırma Analizi	- Hane halkı sayıları - Hane halkı üyelerinin yıllar itibarıyla gelirden (GSYH’dan) aldıkları çeşitli gelir türlerine dair payların toplamı	Gelir dağılımına en fazla katkıda bulunan gelir türünün faiz geliri olduğu ortaya konulmuş, iktisadi kriz dönemlerinde etkisinin daha fazla olduğu belirtilmiştir. Faiz gelirinin kendi içerisindeki dağılımda da en adaletsiz biçimde dağılan gelir türü olduğu saptanmıştır.
TOPUZ (2013)	94 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke	1995 - 2011	Panel Veri Analizi	- Dışa açıklık oranı ile kişi başı GSYİH büyüme oranı, - Özel sektöre bankalar tarafından verilen krediler / GSYİH - Özel sektöre banka ve diğer finans kuruluşları tarafından verilen kredilerin GSYİH’ye oranı - Bankalarda bulunan toplam mevduatlar / GSYİH - Bankalarla birlikte diğer finans kuruluşlarındaki toplam mevduatların GSYİH’ye oranı - Enflasyon oranı - Kamu harcamaları ve eğitime katılım oranı	Gelir eşitsizliğinin finansal gelişme süreci içerisinde önce olumsuz daha sonra olumlu yönde etkilediği ve ters- U hipotezini desteklediği yönündedir. Ayrıca, finansal gelişmenin düşük, düşük - orta gelirli ve üst - orta gelirli biçimde gruplandırılan tüm ülkelerin kullanıldığı panellerde gelir eşitsizliğini artırıcı, yüksek gelirli ülkeler için ise azaltıcı rol oynadığı belirtilmiştir

Tablo 6.2. Tablonun Devamı

TİRYAKİ (2013)	Türkiye	1979 - 2011	Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi	Ücretliler Geçinme İndeksi ve GSYİH değişkenleri birbirine oranlanarak ücretlilerin GSYİH içinden aldıkları pay değişkeni ve yıllık işsizlik oranı	İşsizlik değişkeni ile gelir dağılımı arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilememiş, bilakis işsizlik oranından, ücretlilerin GSYİH içerisindeki payına doğru nedensellik olmadığına ilişkin oluşturulan hipotez reddedilmiştir.
ALTINÖZ (2017)	55 gelişmekte olan ve 27 gelişmiş ülke (GÜ)	1985 – 2012	Panel Veri Analizi	- Gini Katsayısı, - ABD doları cinsinde 2005 sabit fiyatlarıyla Reel GSYH, - Küreselleşme İndeksi ve Vergi Gelirleri GSYH ile birlikte, - Ekonomik Özgürlük İndeksi, - İnsan Hakları İndeksi, - Yolsuzluk İndeksi, Kurumsal Kalite, Bürokrasi Düzeyi, - Katılımcı Demokrasi İndeksi, - Politik İstikrar İndeksi, - Koalisyon Yapısı, İdeolojik Eğilimler, Yasama Sürecinde Etkinlik, Hükümet Oy Oranı, Federalizm	Yolsuzluğun gelişmiş ülkelerde ters - U şeklinde etkisinin bulunduğu ancak gelişmiş ülkelerde anlamlı bir etkiye rastlanmadığı belirtilmiştir. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde ekonomik özgürlük ile gelir adaletsizliği arasındaki pozitif yönlü ilişkinin gelir dağılımında adaleti meydana getirdiği gözlemlenmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde güçlü bir kurumsal alt yapının varlığı gelir dağılımındaki adaletsizliği azalttığı vurgulanırken, gelişmiş ülkeleri ters yönde etkilediği ortaya çıkmıştır. Bürokratik süreç için iki ülke grubunda da anlamlı bir sonuç vermemiştir. Demokrasi düzeyi ise gelişmekte olan ülkelerde anlamlı bir sonuç vermezken, gelişmiş ülkelerde gelir dağılımını olumlu yönde etkilediği görülmüştür.

Tablo 6.2. Tablonun Devamı

ÖZTÜRK (2017)	Türkiye	1990 – 2015	ARDL Sınır Testi	İnsani Gelişme İndeksi ve Gini Katsayısı	Türkiye’de kalkınma arttıkça gelir eşitsizliğini düşürdüğü fakat kalkınmanın ileri seviyelerinde gelir eşitsizliğinin yeniden artma olasılığının olduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular, Türkiye’de Kuznets hipotezinin aksi eğilimin geçerli olduğunu yönünde değerlendirilmektedir.
TOPUZ (2017)	154 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke	1980-2014 dönemine ait verilerinin 5 yıllık ortalamaları	Dinamik Panel Veri Tekniği Olarak Sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodu	- Gini katsayısı, - Kişi başına GSYİH (Dolar bazında 2010 yılı sabit fiyatlarla), - Nüfusun büyüme oranı, - Ortaöğretime Katılım Oranı ve Tasarruf	Gelir adaletsizliğinin ülkelerin gelişim seviyelerine göre ekonomik büyümeyi etkilediği tespit edilmiştir. Düşük veya orta gelirli ülkelerde gelir eşitsizliği oranlarındaki yükselme ekonomik büyümeyi oranlarında artış meydana getirirken, üst veya orta gelirli - yüksek gelirli ülkelerde ise ekonomik büyümeyi azalttığı kanısına varılmıştır.
KÜÇÜKKAYA (2017)	29’u gelişmiş, 54’ü gelişmekte olan toplam 83 ülke	1990- 2010 yıllarına ait beş yıllık veriler	En Küçük Kareler Analizi Genelleştirilmiş Momentler Metodu	Gini katsayısı ile birlikte beşeri sermaye	Yakınsama hipotezi hem gelişmiş ülkeler hem de gelişmekte olan ülkeler arasında doğrulanmıştır. Ayrıca yakınsama hipotezi için anlamlı bir değişken olması beklenen beşeri sermaye değişkeni de model sonucunda anlamlı bir sonuç vermiştir.

Tablo 6.2. Tablonun Devamı

ALTINTAŞ (2017)	38 ülke	2000 - 2012	Panel Veri Analiz	- Bankacılık piyasası mevduat bankalarının özel sektöre verdiği krediler, - Kapitalizasyon Oranı, - Gini Katsayısı	Çalışma içerisinde örneklem olarak ele alınan ülkeler üçerli biçimde gruplandırılmıştır. İlk grup olan finansal olarak gelişmemiş banka temelli ülkelerde, bankacılık sisteminin gelişimini gösteren değişken anlamlı ve Gini katsayısı üzerinde artırıcı etkisi bulunduğu saptanmıştır. İkinci grup olan finansal olarak gelişmiş banka temelli ülkeler üzerinde yapılan eşbütünleşme analizine göre, finansal gelişme meydana çıkan pozitif şoklar ile Gini katsayısını negatif şokları arasında veya finansal gelişmedeki negatif şoklar ile gini katsayısının pozitif şokları arasında herhangi bir ilintiye rastlanmamıştır. Son olarak üçüncü grupta yer alan finansal olarak gelişmiş piyasa temelli ülkelerde bankacılık piyasasında yaşanan gelişmelerin gelir dağılımı bozmakta olduğu ancak sermaye piyasasındaki gelişmelerin bu bozucu etkiyi ortadan kaldırdığı ancak bankacılık göstergesine oranla daha düşük bir etki yarattığı ifade edilmiştir.
-----------------	---------	-------------	-------------------	--	---

Tablo 6.2. Tablonun Devamı

OĞUZ (2017)	Üst Gelir Grubuna ait 39, Orta-Üst Gelir Grubu 26 ve Orta-Alt Gelir Grubuna ait 24 olmak üzere 89 ülke	1995 - 2013	Dinamik Panel Veri Analizi	Yolsuzluk, Bürokrasi Düzeyi, Hukukun Üstünlüğü, Siyasi İstikrar, Demokratik Hesap Verilebilirlik, Politik Haklar, Polity IV, GSYİH Büyüme Hızı (%), Enflasyon (Tüketici Fiyatları, %), Sosyoekonomik Yaşam Koşulları, Mülkiyet Hakları ve Yatırım Ortamı	Üst ve orta-üst gelir grupları üzerinde kurumsal kalite göstergelerinin (bürokratik kalite, hükümet istikrarı, yolsuzluk, demokratik hesap verilebilirlik yatırım koşulları, hukukun üstünlüğü, mülkiyet hakları, , Polity IV, ve sosyoekonomik koşullar) anlamlı olduğuna dair oluşturulan hipotez doğrulanmıştır. Ancak kurumsal faktörlerin gelir dağılımını baskın yönde etkide bulunduğu yönelik bir yorum yapılmamıştır. Alt gelir grubuna ilişkin Gini katsayısı verilerine ulaşılabilmesi söz konusu grubun analiz dışı kalmasına neden olmuştur.
ÖZTÜRK (2018)	Türkiye ile birlikte Kuzey Avrupa ülkelerinden Norveç, Danimarka, Finlandiya, İsveç, İngiltere; Latin Amerika ülkelerinden Brezilya, Arjantin, Peru, Kosta Rika, Paraguay	Kuzey Avrupa ve Latin Amerika Ülkeleri için 2004 – 2014 yılları; Türkiye için ise, 1980 – 2013 dönemi	Türkiye için Johansen Eşbütünleşme Analizi, Kuzey Avrupa ve Latin Amerika Ülkeleri için Panel Veri Analizi	- Kuzey Avrupa ve Latin Amerika Ülkeleri'nde GSMH, İşsizlik, Enflasyon - Türkiye'de ise; GSMH, İşsizlik, Enflasyon değişkenlerine Eğitim Harcamaları, Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Dış Borç	Türkiye'de gelir dağılımı adaletsizliği, doğrudan yabancı yatırımcı, enflasyon, dış borçlanma, GSMH, eğitim harcamaları, işsizlik değişkenleri arasında uzun vadeli ilişki olduğu kanısına varılmıştır. Enflasyon, doğrudan yabancı yatırımcı, dış borçlanma, eğitim harcamaları ve işsizlik değişkenlerindeki artışın gelir dağılımı adaletsizliği daha çok tetiklediği ortaya çıkmıştır. Latin Amerika ülkelerinde Kuzey Avrupa ülkelerine göre daha fazla gelir dağılımı adaletsizliği ile karşılaşılmıştır. Ayrıca enflasyon ve işsizliğin Latin Amerika ülkelerindeki daha fazla gelir dağılımı adaletsizliğine sebep olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6.2. Tablonun Devamı

ALYU (2018)	Brezilya Rusya, İrlanda Romanya, Türkiye, Arjantin, Ukrayna, Peru, Macaristan, Gürcistan, Uruguay, Tayland, Slovakya Cumhuriyeti, Polonya, İzlanda	1992 - 2013	Arellano-Bond Tahmin Yöntemi En Küçük Kareler Yöntemi	İşgücüne katılım oranı ve işsizlik oranı, okullaşma oranı, Gini katsayıları, kişi başına düşen GSYİH, toplam sağlık harcamaları, nüfus artış oranı, sosyal yardımlar	Değişkenlerden nüfus artış oranı ile sosyal yardımların gelir dağılımı eşitsizliğini temsil eden Gini katsayısı üzerinde anlamlı etkisi gözlemlenmiştir. Gelir eşitsizliğini azaltmada en önemli sosyo-ekonomik değişkenlerin işgücüne katılım ile beşeri sermaye olduğu belirtilmiştir.
ABAY (2018)	Bulgaristan, Türkiye İspanya, Yunanistan, Litvanya, Portekiz, Letonya, Romanya	2006 – 2015	Karşılaştırmalı Panel Veri Analizi	Yoksulluk, Çalışan Nüfus Oranı (20 – 64 yaş arası çalışan nüfus oranı), Kişi başına net ücret (Euro), Eğitim (25 – 64 yaş arası en az ortaokul mezunu kişi oranı), Satın Alma Gücü Paritesine göre Kişi Başı Milli Gelir, Yıllık enflasyon oranı,	Satın alma gücüne göre milli gelirin yoksulluğu azaltıcı yönde etkisi bulunduğu gözlemlenmiştir. Eğitim değişkeninin ise, sabit etkiler modeli haricinde diğer modellerde yoksulluğu azaltıcı yönlü etkisi bulunmuştur. Çalışan nüfus oranının ile enflasyon yoksulluk üzerinde anlamlı bir etki yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır
ÜZAR (2018)	19 ülke	Liberal piyasa ve koordineli piyasa ekonomileri için 1990-2014 ve Gelişmekte Olan Ülkeler (GOÜ) / Akdeniz Ülkeleri için 2000-2014	En Küçük Kareler Analizi	Ulusal gelir içindeki ücretlilerin payı (Düzeltilmiş Ücret Payı), Finansal Gelişme İndeksi, Toplam yabancı aktif ve yükümlülüklerin GSYH içindeki payı, İhracat ve ithalatın / GSYH, GSYH büyüme oranı (% değişim), İşsizlik oranı (% değişim), Sendika yoğunluk oranı, Satın alma gücü paritesine göre devletin tüketim harcamaları (%), Sermaye stoğunun işgücü seviyesine bölümü (sermaye yoğunlaşma oranı)	Tüm ülke grupları üzerinde finansallaşmanın göstergesi olan finansal gelişme İndeksinin eşitsizlik göstergesi olan düzeltilmiş ücret payını azalttığı ve fonksiyonel gelir dağılımını bozduğu kanısına varılmıştır. Ticari küreselleşme, teknolojik değişim, işsizlik ve büyüme oranlarının düzeltilmiş ücret payı üzerinde negatif etki yarattığı belirtilmiştir. Buna karşın devletin tüketim harcamaları ile sendika yoğunluğu düzeltilmiş ücret payını pozitif yönlü etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 6.2. Tablonun Devamı

ACUN (2018)	Türkiye'nin de dahil olduğu bazı OECD ülkeleri	1987 – 2014	Panel Veri Analizi	Gini Katsayısı, GSYİH'nin Logaritması, Ortalama Yıllık Çalışma Saatinin logaritması, İşgücünün milli gelirdeki payı, Bireylerin Ortalama Aldığı Eğitim Yılı, Yaş Bağımlılık Oranı, Sivil Haklar, Ekonomik Küreselleşme, Finansal Küreselleşme, İşsizlik Oranı	Eğitim eşitsizliği ile gelir eşitsizliği pozitif yönlü ilişki bulunmuştur. Eğitim farklılığı sebebiyle farklı ücretlerle karşılaşılması gelir dağılımı üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Ayrıca eğitim değişkeni istihdam olanaklarını çeşitlendirip arttırması yönüyle dolaylı yoldan da gelir dağılımına etki ettiği belirtilmiştir
KIZMAZ (2019)	Ekvador, Türkiye, Dominik Cumhuriyeti, Paraguay, Kazakistan, Peru, Kosta Rika, Kolombiya, Romanya, Brezilya, Rusya	2002 - 2015	Panel Veri Analizi	Logaritması alınmış Kişi Başına Düşen GSYİH'nin karesi, Kişi Başına Düşen GSYİH, Gini katsayıları	Çalışmada oluşturulan grafiğin “U” şeklinde olması, ekonomik büyümenin arttığı dönemlerde gelir dağılımı adaletinin sağlandığı ancak dönüm noktası sonrasında gelir dağılımı adaleti üzerinde yine bozulmalar meydana geldiğini yansıtmaktadır. Önce olumlu daha sonra olumsuz yönlü eğilime sahip olan grafik ile ilgili iktisadi büyüme sürecinde gelir eşitsizliğinde Kuznets hipotezinin aksine bir sonuçla karşılaşıldığı şeklinde yorum yapılmıştır.

Tablo 6.2. Tablonun Devamı

ÖZTÜRK (2019)	Kore, Almanya, Finlandiya, ABD, Hollanda, İspanya, Avusturya, Fransa, Güney, İngiltere, İsviçre, İtalya, Japonya ve Portekiz incelenmiştir. Arjantin, Çin, Meksika Güney Afrika, Brezilya, Hindistan, Rusya, Endonezya, Tayland ve Türkiye	2006 - 2017	Eşbütünleşme Analizi Granger Nedensellik Analizi	Topen (ihracat + ithalat / GSYİH), GSYİH, Amerikan Doları bazlı Enflasyon, İşsizlik, Gini katsayısı, Demokrasi İndeksi	Almanya, Arjantin, Çin ve İngiltere'deki gelir dağılımının ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. ABD'nin demokrasi düzeyinin ve dışa açıklığın gelir dağılımını etkilediği gözlemlenmiştir. Güney Kore'de gelir dağılımının ithalat üzerinde tesir bıraktığı belirtilmiştir. Brezilya için analiz sonuçları Brezilya'nın ihracat, ithalat, işsizlik, demokrasi düzeyi gibi değişkenlerin gelir dağılımına etki ettiği belirtilmiştir. Endonezya'da ekonomik büyüme, ihracat, ithalat ve işsizlik gelir dağılımı üzerinde etki bırakmaktadır. Rusya enflasyonun gelir dağılımını, gelir dağılımının da işsizlik üzerinde etkileri mevcuttur. Tayland'da enflasyon, ihracat, ithalat, işsizlik ve ekonomik büyüme olmak üzere beş değişken gelir dağılımını etkilemektedir. Uganda'da ise gelir dağılımı hem ihracat hem de ithalat üzerinde etkili olduğu belirtilmiştir
---------------	--	-------------	---	--	--

Tablo 6.2. Tablonun Devamı

AKTAŞ (2019)	Yüksek Gelirli Ülkeler Grubu, Yüksek veya Orta Gelirli Ülkeler Grubu, Düşük veya Orta Gelirli Ülkeler Grubu altında 60 adet ülke	1996 - 2016 dönemi için, yıllık ve beş yıllık ortalama verilerden	Panel Veri Analizi	Piyasa gelir eşitsizliği, Net gelir eşitsizliği, GSYİH (Kişi Başına Büyüme), Brüt sermaye oluşumu (% GSYİH), Yabancı doğrudan yatırım girişleri (% GSYİH), Dışa açıklık-ihracat ve ithalat toplamı (% GSYİH), Kamu nihai tüketim harcaması (% GSYİH), Vergi ve transferlerin etkinliği, 15-64 arası nüfus (% Toplam), Enflasyon (tüketici fiyatlarıyla-yıllık%), Kamu eğitim harcamaları (% GSYİH), Demokratik hesap verilebilirlik İndeksi, Hükümet istikrar İndeksi, Yoksulluk İndeksi, Yatırım profili İndeksi, Hükümetin etkinliği İndeksi ve hukuktur.	Piyasa gelir eşitsizliği, Net gelir eşitsizliği, ile vergi ve transferlerin etkinliği değişkenlerinin ele alındığı çalışma sonucunda ekonomik büyüme oranlarının gelir eşitsizliği ile hem negatif yönlü hem de pozitif yönlü ilişki içerisinde olduğuna dair genel bir bulguya rastlanmıştır.
--------------	--	---	--------------------	---	--

Tablo 6.2. Tablonun Devamı

GÜDER (2019)	Lüksemburg, Belçika, Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya, Finlandiya, İspanya, ABD, Belarus, Rusya, Sırbistan, Türkiye, Makedonya, Kazakistan, Kolombiya, Hırvatistan, Romanya, Ukrayna, Mongolia, Moldova, Mısır, Ermenistan, Tunus, Tacikistan, Kırgızistan, El Salvador	2008 - 2015	Panel Veri Analizi	Kamu Gelirleri / GSYH, - AR-GE Harcamaları / GSYH, - Ekonomik büyüme, - Ekonomik Küreselleşme İndeksi, - Gini Katsayısı, - İşsizlik, - Enflasyon	Yüksek gelire sahip ülkelerde ekonomik büyüme ve işsizlik gelir eşitsizliğini arttırıcı yönde; ekonomik küreselleşmenin ise gelir dağılımı üzerinde iyileştirici role sahip olduğu gözlemlenmiştir. Üst - orta gelirli ülkeler grubu için işsizliğin gelir eşitsizliğini arttırıcı buna karşın Araştırma - geliştirme harcamalarının gelir eşitsizliğini azaltıcı etkisi olduğu tespit edilmiştir. Alt - orta gelirli ülkelerde kamu gelirleri, küreselleşme ve AR-GE harcamalarının gelir eşitsizliğini arttırıcı yönde eğilimde olduğu belirtilmiştir. Analize konu olan 27 ülkelerin hepsinde kamu gelirleri ile işsizliğin gelir dağılımında adaleti bozarak gelir eşitsizliğini tetiklediği belirtilmiştir.
ÖNAL (2019)	Amerika Birleşik Devleti, İspanya, Avusturya, İsrail, Danimarka, Finlandiya, Hollanda, İngiltere, Güney Kıbrıs ve Singapur, Ekvador, Güney Afrika, İran, Kolombiya, Türkiye, Bolivya, Endonezya, Filipinler, Hindistan ve Kenya	1979 – 2015	Granger Nedensellik Analizi	Ekonomik Büyüme (2010 baz yıllık Dolar cinsinden gayri safi yurt içi hasıla) ve Gini İndeksi	Ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyle bağlantısı bulunduğu ortaya çıkmıştır. Ülke gruplarına içerisinde ele alınan bazı ülkelerde ilişkinin yönü büyümeden gelir eşitsizliğine doğru olduğu belirtilirken gelir eşitsizliğinden büyümeye yönelik ilintisi bulunan ülkeler ile de karşılaşılmıştır. Çalışmaya konu olan bazı ülkeler için İki değişken arasında herhangi bir ilişki rastlanamamıştır.

Tablo 6.2. Tablonun Devamı

AKIN (2019)	Türkiye	1990 – 2013	Toda Yamamoto Nedensellik Analizi	TÜİK tarafından belirlenmiş 16 suç türü Öldürme, Yaralama Kişiyi Hürriyetinden Yoksun Kılma, Cinsel Suçlar, Hırsızlık, Yağma, Zimmet, Rüşvet, İrtikap Ve Sahtecilik, Dolandırıcılık, Hakaret, Uyuşturucu Madde Kullanmak, Satmak, Satın Almak, Kaçakçılık, Orman Suçları, İcra İflas Kanunu'na Muhalefet Suçları, Ateşli Silahlar Ve Bıçaklarla İlgili Suçlar, Trafik Suçları, Diğer Suçlar, Toplam Suçlar şeklindedir.	Gelir dağılımının yaralama, dolandırıcılık, hırsızlık, gasp, orman suçlarını etkilediği ifade edilirken; öldürme, hırsızlık, kaçakçılık, zimmet, icra iflas kanununa karşı suçlar ve orman suçlarının gelir dağılımı üzerinde etki bıraktığı gözlemlenmiştir.
UÇAR (2019)	Jordan, Brezilya, İsrail, Ermenistan, Filipinler, Guatemala, Güney Afrika Cumhuriyeti, Kolombiya, Meksika, Moldova, Moritanya, Nikaragua, Paraguay, Peru, Ukrayna, Amerika Birleşik Devletleri, Jamaika, Arjantin, Avustralya, Birleşik Krallık, Vietnam Çek Cumhuriyeti, Güney Kore, İsviçre, İtalya, Japonya, Kanada, Macaristan, Panama, Şili, Uruguay, Yeni Zelanda	2000 - 2014	Panel Veri Analizi	-Toplam Kırsal Nüfus, Gini Katsayısı, GSYİH Deflatörü, Kişi Başına Reel GSYİH, Reel Faiz, Enflasyon, Toplam İstihdam oranı	Orta gelirli ülkeler grubunda gelir dağılımı ile ekonomik büyüme arasında görülen ters-U biçiminde ilişkinin Kuznets Hipotezini desteklediği görülmektedir. Modele dahil edilen yüksek gelirli ülkeler grubu için ise aynı durum söz konusu değildir. Orta gelirli ülkeler grubunun aksine, yüksek gelirli ülkeler grubunda gelir dağılımı ile büyüme arasındaki ilişki U şeklindedir.
ASANDAŞ (2019)	Türkiye dahil olmak üzere 16 gelişmekte olan ülke	2003-2016	Panel Veri Analizi	- Gini Katsayısı - Yoksulluk, - İnsani Kalkınma İndeksi, - İşsizlik Oranı, - Enflasyon Oranı	Birinci modele göre gelir dağılımı ve işsizlik oranlarındaki artış yoksulluğu pozitif etkilerken, İnsani Gelişme İndeksi'nde meydana gelen artış yoksulluğu negatif etkilemektedir. İkinci modelde ise, gelir dağılımı oranlarındaki artış yoksulluğu artırırken, İnsani Gelişmişlik İndeksi'nde ortaya çıkan artış yoksulluğu azalttığı saptanmıştır. Enflasyon ve yoksulluk değişkenleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Tablo 6.2. Tablonun Devamı

ÇİÇEK (2019)	Türkiye	2000Q1-2018Q4	Granger Nedensellik Analizi	- Kredi Hacmi/GSYH - İstihdam oranı - Büyüme oranı	Kredi hacmi/GSYH oranının ve istihdam oranının ekonomik büyüme üzerinde anlamlı etkileri olduğu belirtilmiştir.
GÜNEL (2019)	türkiye	2002-2016	Korelasyon Analizi	Büyüme oranı, sosyal koruma harcamalarının GSYH'ye oranı, Gini katsayısı, günlük 1,9 dolara göre yoksulluk oranı, günlük 3,2 dolara göre yoksulluk oranı ve günlük 5,5 dolara göre yoksulluk oranı	Sosyal koruma harcamaları / GSMH ile büyüme arasında, günlük 1,9 Dolar sınırına göre yoksulluk oranı ile büyüme oranı arasında; günlük 3,2 dolar sınırına göre yoksulluk oranı ile ekonomik büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki kurulamamıştır. Buna karşın, Gini katsayısı ile sosyal harcamalar / GSMH arasında negatif yönlü ancak kuvvetli bir ilişki tespit edilmiştir. Günlük 1,9 dolar sınırına göre yoksulluk oranı ile Gini katsayısı arasındaki ilinti pozitif bir sonuç vermiştir. Günlük 3,2 dolar sınırına göre yoksulluk oranı ile Gini ve sosyal koruma harcamaları/GSYH oranı arasındaki ilişki analiz edildiğinde negatif yönlü fakat güçlü ilişkinin varlığından söz etmek mümkündür.

Tablo 6.2. Tablonun Devamı

EMEK (2020)	17'si gelişmiş, 18'i gelişmekte olan 35 ülke	Gelişmiş Ülkeler 1991-2016 - Gelişmekte Olan Ülkeler 1991-2015	Panel Veri Analizi	- Nüfus Artış Hızı - Kişi başı GSYH, - Enflasyon Oranı, -İşsizlik Oranı, - Gini Katsayısı, - Ticari Açıklık, - Kamu Harcamaları	Gelişmekte olan ülkeler veya gelişmiş üzerinde enflasyon ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğu belirtilerek enflasyon değişkeninin, gelir eşitsizliğini azalttığı vurgulanmıştır. Ayrıca gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerinde ekonomik büyüme ile gelir eşitsizliği ilişkisinin ters-U biçiminde olduğu hipotezi doğrulanmıştır.
DURGUN (2021)	47 ülke	1990- 2017	Panel Veri Analizi	- İnsani gelişme İndeksi - Gini Katsayısı	İnsani gelişme İndeksinden, Gini katsayısı değişkenine doğru tek yönlü nedensellik ilintisine rastlanmıştır. Türkiye ve gelişmekte olan ülkeler grubunda iki değişkenin negatif yönlü ilişki varlığı tespit edilirken, gelişmiş ülkelerde ise pozitif ilişki varlığı saptanmıştır. İnsani gelişme İndeksinde meydana gelen ilerlemelerin, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin giderilmesine ve daha adaletli bir dağılım olmasına yardımcı olacağı gözlemlenmiştir.
EKER (2021)	Türkiye	2000-2019	En Küçük Kareler Analizi	- Cari işlemler açığının GSMH'ye oranı - Büyüme oranı, - Gini katsayısı, - Öğretim yılı ve eğitim seviyesine göre okullaşma oranı - Toplam vergi gelirlerinin GSMH içerisindeki pay	Eğitim düzeyi, vergi ve büyüme oranı eksi katsayılı olmasından dolayı Gini katsayısını azaltmaktadır. Ancak, küreselleşme değişkeni bu katsayıyı arttırmaktadır. Bu bağlamda Gini katsayısı ile küreselleşme ilişkisinin pozitif yönlü olduğunu söylemek mümkündür.

7. VERİ SETİ VE METODOLOJİ

7.1. Veri Seti

Finansal derinleşme ve finansal kalkınmanın, gelir dağılımı üzerindeki etkilerini temel alan bu çalışmada, Türkiye'ye ait 1990-2021 dönemine ilişkin yıllık gözlem değerlerinden faydalanılmıştır. Çalışmaya konu oluşturan değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiye yönelik yapılan analizde, Finansal derinleşmeyi temsil etmek üzere belirlenen ilk değişken, iç ve dış finansal talep stoklarını bünyesinde barındırması ve derinleşmeye yönelik göstergeleri kapsayan bileşik bir olması sebebiyle IMF tarafından raporlanan finansal derinlik oranıdır. Analizde finansal derinleşme göstergesi olarak kullanılan bir diğer değişken ise finansal kalkınma rasyosudur. Gelir dağılımının finansal derinleşmeyi temsil eden göstergelere karşı duyarlılığının araştırıldığı çalışmada gelir dağılımının göstergesi olmak üzere, bireylerin yaşam süre ve kaliteleri, eğitimde devamlılık süresi veya bilgiyi elde edebilme becerileri ve son olarak kişi başına düşen GSMH ile hesaplanabilen yaşam standartlarına sahip olma gibi kıstasların temel alındığı insani gelişmişlik İndeksi tercih edilmiştir. Söz konusu değişkenler çerçevesinde gerçekleştirilen analizde, Eviews 12 programında test edilmiştir. Analizde yararlanılan değişkenler Tablo 7.1.'de özetlenmiştir.

Tablo 7.1. Analizde Kullanılmak Üzere Belirlenen Değişkenler

Simge	Açıklama	Değişken	Kaynak
DeepIndex	Finansal Derinlik Oranı	Bağımsız Değişken	Uluslararası Para Fonu (IMF- International Monetary Fund)
FinDev	Finansal Kalkınma Rasyosu	Bağımsız Değişken	Uluslararası Para Fonu (IMF- International Monetary Fund)
HDI	İnsani Gelişmişlik Endeksi	Bağımlı Değişken	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP - United Nations Development Programme)

7.2. Metodoloji

Çalışma için oluşturulan 1990- 2021 zaman aralığını temel alan veri setine ilişkin ekonometrik analiz için Gecikmesi Dağıtılmış Otoresgresif Sınır Testi (ARDL- Autoregressive Distributed Lag) yaklaşımı tercih edilmiştir. Zaman serisi metotları, geçmiş zamana ilintili

verilerin kullanılmasıyla, ileri yönelik tahmini modelin oluşturulmasına imkan tanıyan istatistiksel yöntemlerdir (Johansen ve Jesulius, 1990:170). Zaman serileri için belirlenecek modelde yer alacak tüm serilerin durağanlık seviyeleri oldukça önemlidir. (Özcan, 2017:1). Zaman serilerini oluşturan verilerde durağanlığın tespit edilememesi, gerçekleştirilen analizlerde sahte regresyon probleminin açığa çıkmasına neden olmaktadır. Söz konusu problemin ortaya çıkmasına engel olabilmek için seriler üzerinde fark alma işlemi gerçekleştirilmektedir. Fark alma işlemi bilgi kaybına sebebiyet vererek, seriler arasında uzun dönemli ilişkinin saptanmasına engel olabilmektedir. Bu sebeple birinci derece fark düzeylerinde durağan seriler tarafından durağan bileşimin belirlenmesine olanak veren eşbütünleşme analizi tercih edilmektedir (Pamuk ve Bektaş, 2014:81). Ancak yapılacak analizlerde değişkenlerin $I(0)$ ve $I(1)$ gibi farklı durağanlık seviyelerinde durağan olmaları durumunda ARDL sınır testi yaklaşımı ile veriler analiz edilmektedir.

Ekonometrik analizlerin tahmininde farklı eşbütünleşme testlerinden yararlanılmaktadır. Eşbütünleşme testlerinin ilk Engle ve Granger tarafından 1987 yılında geliştirilmiştir. Granger Eşbütünleşme Analizi veya Granger Nedensellik Testi olarak literatüre geçen modelde, $I(1)$ durağanlık seviyesinde ki iki değişken arasındaki uzun dönemli ilişki ortaya koyulmaktadır (Sevüktekin ve Çınar, 2017: 562). 1988 yılında Johansen tarafından önerilen eşbütünleşme testi ise, Engle ve Granger tarafından önerilen metoda benzemektedir. Söz konusu teste ilişkin serilerde de farklı düzeylerde durağan olmama şartı bulunmaktadır. Testin sonuç verebilmesinde serilerin aynı seviyede durağan olması önemli bir etkidir. Aksi durumda bu testlerin kullanılabilirlik durumu ortadan kalkmaktadır (Mert ve Çağlar, 2019: 260). Pesaran ve Shin 1995'te yayımlayıp 1997'de revize ettikleri makalesinde ARDL yaklaşımını tanıtarak, modelin uygulanmasına ilişkin tanımlamaları aktarmışlardır (Özcan, 2017: 4). Engle – Granger ve Johansen modellerinde, zaman serilerinin farklı eşbütünleşme derecelerine ilişkin analizin yapılamamasına karşın Pesaran vd. 2001'de ARDL modelini geliştirmişlerdir (Yıldırım, 2013: 97). ARDL sınır testi yaklaşımı değişkenlerin $I(0)$ veya $I(1)$ seviyelerinde olması önemsizdir, zaman serisine ait değişkenlere yönelik ilişkiyi saptamaya yönelik kullanılan eşbütünleşme testidir. Bahsi geçen bu testi uygulayabilmek için değişkenlerin birinci farkı $I(1)$ 'de durağan olması beklenmektedir çünkü bu test, farklı dereceden durağanlık seviyelerine sahip değişkenler üzerinde kullanılabilir de, $I(2)$ düzeyinde uygulanamamaktadır. $I(2)$ seviyesinde ikinci farklı alınan durağan veriler için testin uygulanamamasının sebebi, kıyas yapılabilecek kritik değerlerin oluşmamasından kaynaklanmaktadır. Değişkenlerin yalnızca $I(0)$ veya $I(1)$ olduğu varsayımına dayandırılmış iki

kutuplu duruma yönelik iki asimptotik kritik değer sağlayan prosedüre sahip bir sınır testi yöntemidir (Pesaran vd., 2001:290).

ARDL sınır testi yaklaşımı 3 evreden meydana gelen bir yöntemdir. Birinci aşamada, kısıtsız hata modeli (UECM- Unrestricted Error Correction model) oluşturulur. İkinci aşamada Akaike veya Schwarz gibi bilgi kriterleri üzerinden modele yönelik uygun gecikme uzunluğu p değeri elde edilir. En küçük değeri temin eden gecikme uzunluğu, modelin optimal gecikme uzunluğunu göstermektedir. Optimal p değeri elde edildikten sonra, eşbütünleşme ilişkinin yokluğunu gösteren hipotez Wald ya da F testi ile test edilmektedir. Hesaplama sonucunda ulaşılan F istatistik değeri göz önünde bulundurularak, alt kritik ve üst kritik değerler ile karşılaştırılma yapılmaktadır. Yapılan karşılaştırma sonrasında hesaplanan F istatistiği değeri, alt kritik sınır değerinden küçük ise serilerin eşbütünleşik olmadığı tespit edilmektedir. F istatistik değeri, alt kritik sınır ile üst kritik sınır aralığında bir değere sahipse net bir yorum yapılamamaktadır. F istatistik değeri üst kritik değerinden büyük olması durumunda, seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğu bulgusu elde edilmektedir. Eşbütünleşme ilişkisi tespit edildikten sonra, kısa ve uzun dönemli ilişkileri belirlemek için ARDL modeli oluşturulmaktadır (Pesaran vd., 2001).

ARDL sınır testinin diğer eşbütünleşme testlerine göre bazı avantajları bulunmaktadır. Söz konusu testin en önemli avantajı, ikinci farkı alınan serilerin durağan olmaması kısıtı haricinde, modelde yer alan değişkenlerin $I(0)$ seviyesinde veya $I(1)$ seviyesinde olmalarına dikkat edilmeden değişkenler üzerinde eşbütünleşme ilişkisinin varlığı sorgulanabilmektedir. Diğer bir özelliği ise, kısıtsız hata düzeltme modelini kullanarak analiz gerçekleştirildiği için Engle ve Granger eşbütünleşme analizine nazaran daha kesin sonuçları yansıttığı bilinmektedir (Gülmez, 2015:145-146). Sınırlı örnekleme sahip kümeler için, en etkili tahminleri gösteren ARDL sınır testinin öne çıkan avantajlarından biri de tek denklemlilik bir eşbütünleşme testi olmasıdır. Son olarak, ARDL yönteminin modele ilişkin katsayıların hem uzun hem de kısa dönemli olacak şekilde tahminde bulunabilmesi bu testin tercih edilme sebeplerindendir. (Özcan, 2017).

8. AMPİRİK ANALİZ

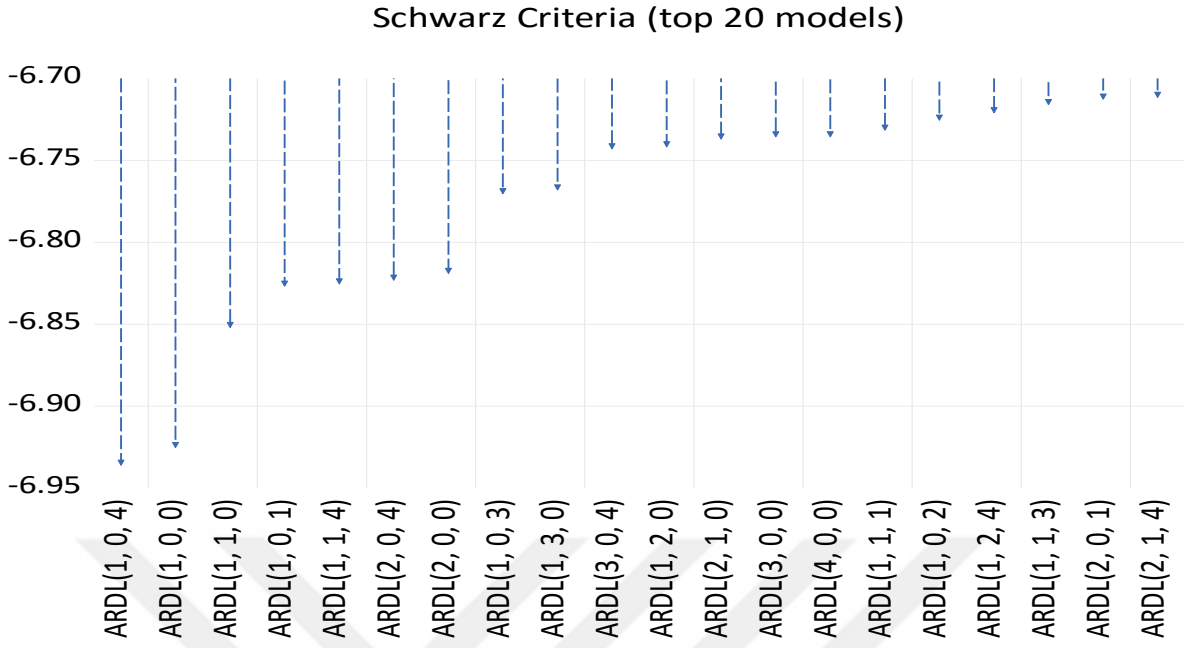
Zaman serisi analizlerinden ARDL sınır testinin yapılabilmesi için modelde yer alan verilerin ikinci dereceden durağan olmaması gerekmektedir. Bu nedenle modelde yer alan verilerin durağanlık testlerinin yapılması önemlidir. Çalışmada verilerin durağanlık durumlarının ortaya çıkarılması amacıyla Phillips-Perron (PP) birim kök testi yapılmıştır. Phillips-Perron (PP) birim kök testinin sıfır hipotezi analiz edilen değişkenlerin durağan olmadığı şeklindedir. Testin alternatif hipotezi ise söz konusu değişkenin durağan olduğu diğer bir ifadeyle birim köke sahip olmadığı şeklinde analiz edilir. Tablo 8.1., PP birim kök testinin sonuçlarını sunmaktadır.

Tablo 8.1. Phillips-Perron Unit Root Test Sonuçları

Değişkenler	Model	Test İstatistiği (P-değeri)
Deepİndex	Sabitli	-10.65527(0.0000)
	Trendli ve Sabitli	-10.87243(0.0000)
	Hiçbiri	-7.495892(0.000)
FinDev	Sabitli	-6.788035(0.0000)
	Trendli ve Sabitli	-7.868684(0.0000)
	Hiçbiri	-5.529688(0.0000)
HDI	Sabitli	-4.201707(0.0028)
	Trendli ve Sabitli	-4.021501(0.0192)
	Hiçbiri	-2.071711(0.0387)

Tablo 8.1.'deki üç farklı modelden elde edilen PP birim kök testi bulgularının gösterdiği gibi, Deepİndex, FinDev ve HDI değişkenleri düzeylerde birim köklere sahiptir ve bu nedenle düzeylerde durağan değildirler. Öte yandan, Deepİndex, FinDev ve HDI değişkenleri birinci farklarında birim köke sahip olmadıklarından birinci farklarında durağandırılar. Birim kök testi sonuçları, Deepİndex, FinDev ve HDI değişkenlerinin, ARDL sınır testinin entegrasyon seviyesi gerekliliğine uyan birinci dereceden entegre olduğunu (yani, $I(1)$) ortaya koymaktadır. Bu nedenle, Deepİndex, FinDev ve HDI değişkenleri arasındaki eşbütünleşme ilişkisini kontrol etmek için ARDL sınır testi uygulanabilir.

Aşağıdaki Tablo 8.2., model için optimum gecikme seçimi sonuçlarını göstermektedir. Tablo 8.2.'de görüleceği üzere yirmi model arasından optimal model olarak ARDL (1, 0, 4) seçilmiştir. Dolayısıyla analizler ARDL (1, 0, 4) modeline göre yapılacaktır.

Tablo 8.2. Model İçin Optimal Gecikme Uzunluğu Seçimi

Tablo 8.3., eşitlik 1'de verilen model için ARDL sınır testi sonuçlarını bildirmektedir. Tablo 8.3.'te görüleceği üzere 12.010522 F-istatistik değeri, %10, %5 ve %1 anlamlılık seviyesinde üst sınır kritik değerini aşmaktadır. Bu nedenle, DeepIndex, FinDev ve HDI değişkenleri arasında uzun dönemde ilişki bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle söz konusu değişkenler arasında eşbütünleşik ilişki olduğu sonucuna ulaşılabılır. Ayrıca değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü ve derecesini belirleyen katsayı tahminlerinin yer aldığı denklem 3.1.'de raporlanmıştır.

$$EC = HDI - (-0.2576*DEEPINDEX + 1.0404*FINDEVOP + 0.4000).....(3.1)$$

Buradan hareketle aralarında uzun dönem ilişki tespit edilen değişkenler için ilgili eşbütünleşik ilişkinin kısa ve uzun dönem analizleri yapılmıştır. Bu analizler sırasıyla Tablo 8.4. ve Tablo 8.5.'te raporlanmıştır.

Tablo 8.3. ARDL Sınır Testi Sonuçları

F-İstatistiği: 12.011	Kritik Değerler	
Anlamlılık Düzeyi	I (0) Sınır	I (1) Sınır
10%	2.845	3.623
5%	3.478	4.335
1%	4.948	6.028

Uzun dönem katsayı tahmin bulgularına Tablo 8.4.'de yer verilmiştir. Tablo 8.4.'de yer alan değerlere göre Türkiye'de DeepIndex ile HDI arasındaki ilişki ters yönlü iken FinDev ile HDI arasındaki ilişki aynı yönlüdür. Buna göre Türkiye'de finansal gelişmişlik düzeyinin yükselmesi ile insani gelişme İndeksinin yükseleceği, finansal derinlik İndeksinin artmasının ise insani gelişme İndeksini düşüreceği ifade edilebilir. Bu durum, Tablo 8.3.'de yer alan eşbütünleşme testi sonuçları ile paralellik göstermektedir. Tabloda yer alan serilerin Prob değerleri 0.10 değerinden düşük olduğundan anlamlı sonuç vermektedir. Her iki değişkenin ARDL test sonuçları Tablo 8.3.'te raporlandığı üzere %10 ve %5 güven aralıklarında anlamlı çıkmıştır.

Tablo 8.4. Uzun Dönem ARDL Katsayıları (1, 0, 4) Modeli

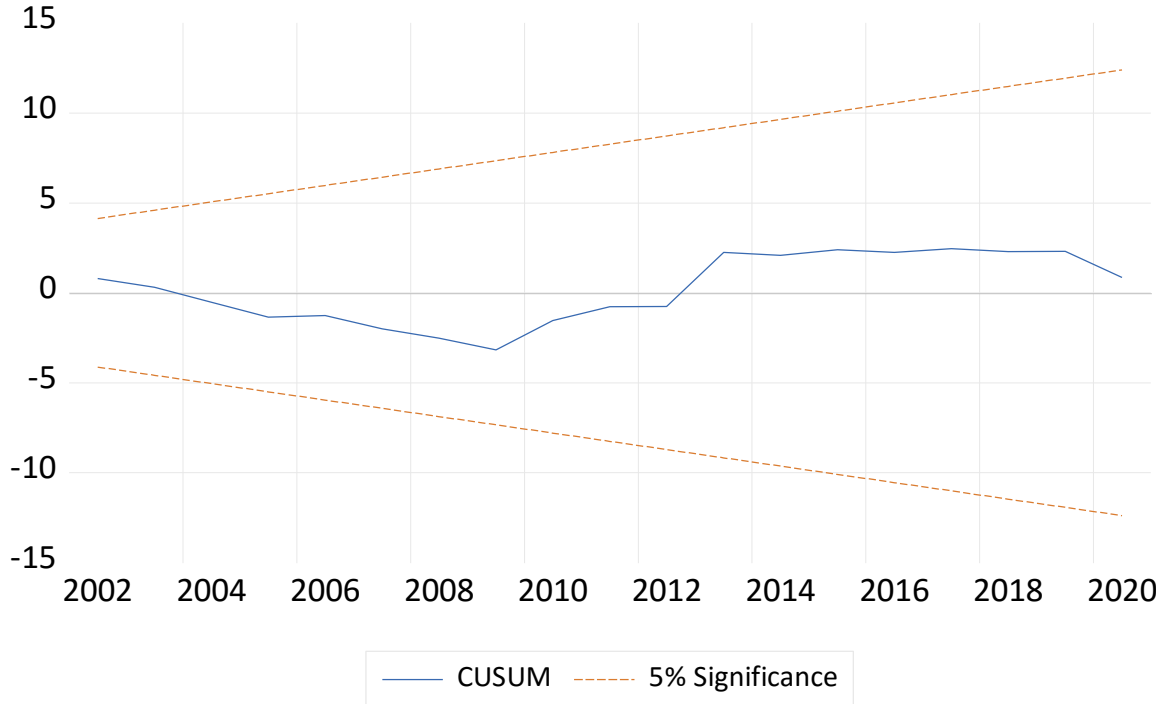
Değişkenler	Katsayı	t-istatistiği	Prob Değeri
DeepIndex	-0.257625	-2.163538	0.0435
FinDev	1.040414	10.00977	0.0000

Tablo 8.5.'te hem kısa dönem katsayılarının tahmin sonuçları hem de tanısal test sonuçları yer almaktadır. Tablo 8.5.'ten elde edilen tahmin sonuçlarına göre, ARDL (1,0,4)) modelindeki FinDev değişkeninin kısa dönem katsayıları istatistiksel olarak anlamlıdır ve tüm gecikmelerde negatif işaret almaktadır. ECF (Error Corection Form) terimi katsayısı beklendiği gibi negatif işaretlidir ve %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Ayrıca otokorelasyon, heteroskedastisite, normal olmama ve model yanlış belirleme sorunlarını kontrol etmek için çeşitli teşhis testleri gerçekleştirilmiştir. Tanısal test bulgularına göre, ARDL(1, 0, 4) modeli otokorelasyon, değişen varyans, normal olmama ve model belirleme açısından herhangi bir problem içermemektedir. İlgili testlerin anlamlılık düzeyleri, denklem 1.'de verilen modelin test değerlerine ilişkin olasılık değerlerinin %10 düzeyinin üzerinde çıkması gerekmektedir. Olasılık değerlerinin %10 üzerinde çıkması ilgili testlerin H_0 hipotezinin reddedilmesi anlamına gelmektedir. Yapılan analizde her bir diagnostik test değeri için olasılık değerlerinin Tablo 8.5.'de raporlandığı üzere %10 olasılık değeri üzerinde hesaplanması otokorelasyon, heteroskedastisite, normal olmama ve modelin yanlış belirlenmesi gibi istatistiksel anlamlılık testlerinin H_1 hipotezlerinin kabul edilmesine neden olmuştur.

Tablo 8.5. Kısa Dönem & ARDL (1, 0, 4) modelinin Diagnostic Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	t-İstatistiği	Prob Değeri
D(FinDev)	0.146701	4.116496	0.0006
D(FinDev(-1))	-0.119628	-2.585416	0.0181
D(FinDev(-2))	-0.176444	-3.714190	0.0015
D(FinDev(-3))	-0.123517	-2.825440	0.0108
CointEq(-1)*	-0.248271	-7.458394	0.0000
EC = HDI - (-0.2576* DeepIndex + 1.0404* FinDev + 0.4000)			
Tanısal (Diagnostic)Testler			
Testler			Test Değeri (Prob.)
Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test			0.039489 (0.9614)
Breusch-Pagan-Godfrey Heteroskedasticity Test			0.815218 (0.5861)
Ramsey RESET Test			0.992470 (0.3341)
Jarque-Bera Test			0.603948 (0.739357)

Şekil 8.1.'deki Cusum testi, daha önce raporlanan ARDL (1, 0, 4) modelinin kararlılığını % 5 anlamlılık düzeyinde desteklemektedir.

Şekil 8.1. Cusum Testi

SONUÇ

İnsanlık tarihine ilişkin en eski çağlardan günümüze kadar geçen süreç içerisinde filozoflar, ideologlar ve bilim adamları tarafından gelir ve gelirin dağılımı konusu, en fazla üzerine düşünülen, farklı ekoller tarafından teoriler geliştirilen kavram olarak ön plana çıkmaktadır (Karaman, 1995: 154). Bu denli önem arz eden bir konu olmasının altında kalkınma, istihdam, eşitlik, adalet gibi kavramlar ile yakından ilintisi bulunan sosyo-ekonomik bir kavram olması yatmaktadır.

Gelirin toplumsal gruplar veya bireyler arasında dengeli biçimde paylaşımı geçmişten günümüze bütün ülkelerin iktisadi politikalarının ana hedefleri arasında yer almaktadır (Peçe vd., 2016: 135). Tüm ülkelerin ortak amacı, ekonomik büyüme ile beraber kalkınmayı gerçekleştirirken, gelirin bölüşümünde karşılaşılan adaletsizliğin minimize edilmesidir (Asandaş ve Işık, 2021: 101) çünkü, yapılan çalışmalarda gelir bölüşümünde karşılaşılan eşitsizliğin yüksek gelir düzeyine sahip ülkelerde ekonomik büyümeyi destekleyici rol oynadığı gözlemlenirken; düşük gelir düzeyine sahip ülkelerde ekonomik büyümeyi yavaşlatarak geciktirdiği tespit edilmiştir (Armutlu, 2020: 125). Gelir dağılımında yaşanan adaletsizlik, ülkelerin kalkınma sürecinde ciddi sorunlar meydana getirmektedir (Aktaş, 2022: 2). İstihdam oranı karşılaşılan bu sorunlar arasında listenin ilk sıralarında yer almaktadır. İstihdam oranlarında meydana gelen düşüş ile birlikte artan işsizlik oranları kişisel gelir dağılımında farklılıkların daha fazla derinleşmesine yol açarak ülkelerin ulusal istikrarının bozulmasına sebebiyet vermekte ve gelir eşitsizliği riskini arttırmaktadır (Aktaş, 2022: 3). Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin ortak sorunu olarak nitelendirilen gelir dağılımında görülen eşitsizlik, bütçe açığının finansman yöntemlerinden olan kamu iç borcunda meydana gelen artış ile hem doğrudan hem de dolaylı yoldan etkileşim içerisinde olduğu gözlemlenmiştir (Topuz, 2021: 86).

Gelir dağılımında adil ve eşitlikçi bir politika izlenmesi ekonomik yönünün yanı sıra sosyolojik ve psikolojik açıdan oldukça önemlidir çünkü, gelir paylaşımında eşitsizliğin görüldüğü toplumlarda birçok sorun birbirinin tetikleyicisi olabilmektedir (Durna, 2011: 11). Örneğin dolandırıcılık, gasp, hırsızlık ve yaralama gibi toplumsal sorunlara yol açan suçlar gelir dağılımı eşitsizliğine dayandırılmaktadır. Aynı zamanda gelir eşitsizliği ile beraber yoksulluk unsurunun, bahsi geçen suç türlerinin ortaya çıkmasında tetikleyici etmenlerden biri olduğu belirtilmiştir (Akın, 2019: 88). Gelir dağılımı ile daimi etkileşim içerisinde olan ve genellikle çalışmalarda birlikte ele alınan bir diğer kavram ise yoksulluktur. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP-Published for the United Nations Development Programme) kapsamında

yayınlanan insani gelişme raporunda yoksulluk, bir kişinin minimum gıda gereksinimleri ile birlikte gıda dışı diğer temel ihtiyaçlarını karşılayamaması şeklinde ifade edilmiştir (UNDP, 1993: 225). Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere en basit tabirle, bireylerin zorunlu ihtiyaçlarını temin edebilecek ekonomik güce sahip olmaması yoksulluk olarak tanımlanmaktadır (Eker, 2021: 17). Ancak, yoksulluk kavramı sadece temel gereksinimleri baz alacak kadar yüzeysel bir kavram değildir. Aksine sağlık ve eğitim hizmetlerinden mahrum kalma, finansal hizmetlerden faydalanamama, sosyal dışlanma gibi pek çok toplumsal sorunu içeren çok boyutlu bir kavramdır (Bayramiç, 2006: 83). Bu denli geniş kapsama sahip kavram ile ilgili sorunların ortaya çıkmasında birden fazla unsur etkili olmaktadır. Gelir dağılımında görülen adaletsizlik de bu sorunlara zemin hazırlayan temel etmenlerden biridir çünkü, gelirin dağılımında meydana gelen eşitsizlik sözü geçen sorunların daha da derinleşmesine ve yoksulluğun artmasına yol açmaktadır (Karakoçoğlu, 2019: 98).

Özetle belirli bir zamana dilimi içerisinde bir ülkede gerçekleştirilen üretim sonucunda elde edilen reel gelirin, söz konusu üretime katkı sağlayan ekonomik birimler, üretim faktörleri ve sektörler arasındaki bölüşümü gelir dağılımı olarak tanımlanmaktadır (Aktan, 2002: 113). Bu dağılım sırasında, en yüksek paya sahip ve en düşük paya sahip olmak üzere iki grup oluşması ve bu gruplar arasında gelir farklılıklarının artması (Topuz, 2021: 86), eğitim seviyesinde yaşanan düşüşün kültür seviyesini olumsuz etkilemesine, sağlık hizmetlerine ulaşmadaki güçlüğü çocuk ölüm oranlarının yükseltmesine, yağmalama ve yaralama gibi suç oranlarındaki artışın ülkedeki istikrar ortamının bozulmasına kadar pek çok sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel sorunlara yol açtığı gözlemlenmiştir (Taşdemir, 2019: 5). Piyasa mekanizması tarafından gerçekleştirilen gelir dağılımında adaletsizliğin yaşanması, geçmişten bugüne tüm devletler açısından sorun oluşturmaktadır (Demirgil, 2018: 120). Günümüzde ise finansal gelişmeyle birlikte çeşitlenen aracılık hizmetlerinin, finansal araçlara ulaşımı kolaylaştırması hem ulusal hem de uluslararası boyutta gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilmesine önemli katkı sağladığı gözlemlenmiştir (Şahin, 2018: 320). Bu bağlamda, finansal sistemde var olan mali araçların revize edilerek verimliliğinin artırılması veya yeni mali araçlar türetilmesi şeklinde ifade edilen finansal derinleşme ve finansal kalkınmanın gelir dağılımı üzerindeki etkileri bu çalışmanın araştırma konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmanın konusuna ve amacına uygun olarak Türkiye ekonomisine ilişkin 1990- 2021 dönemi baz alınarak ampirik bir analiz gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında yapılacak olan analiz için belirlenen değişkenlerin durağanlık durumları kontrol etmek amacıyla Phillips-Perron (PP) birim kök testi uygulanmıştır. Analizi yapılan değişkenlerin durağan olmadığı

varsayılan birim kök testinin sıfır hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan birim kök testide, finansal derinlik oranı, finansal kalkınma rasyosu ve insani gelişme İndeksi değişkenlerinin birim köke sahip olduğu ve durağan olmadığı saptanmıştır. Değişkenlerin farklı düzeylerde durağan olmaları, Johansen Eşbütünleşme analizine imkan tanımadığı tespit edilmiştir. Bir diğer yönden analizde kullanılan değişkenlerin, birinci farklarında birim köke sahip olmadıklarından birinci farklarında durağan olduğu bulgusuna ulaşılmış, ARDL sınır testinin ilkelerine uyum sağladığı saptanmıştır. Bu nedenle farklı düzeylerde durağan serilerin uzun dönemli eşbütünleşik ilişkilerinin test edilmesine olanak sağlayan ARDL sınır testi yaklaşımı ile devam edilmiştir. Modele yönelik uygun optimum gecikme uzunluğu (ARDL (1, 0, 4)) belirlendikten sonra, eşbütünleşme ilişkinin varlığını gösteren varsayım, F testi ile test edilmiştir. Hesaplama sonucunda ulaşılan F istatistik değeri %10, %5 ve %1 anlamlılık seviyesinde üst sınır kritik değerini aşması, değişkenlerin eşbütünleşik olduğu ifade etmektedir. Diğer bir deyişle finansal derinlik oranı, finansal kalkınma rasyosu ve insani gelişme İndeksi değişkenleri arasında uzun dönemli bir ilişki varlığı kesinleştirilmiştir. Finansal derinleşmede belirleyici olan etmenleri saptamak ve belirlenen faktörlerin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini tespit etmek amacıyla kurulan model için bazı diagnostik testlerden geçen ARDL sınır testinden elde edilen bulgulara yönelik değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi inceleyen modelin tutarlılığı, Cusum testi sonucunda elde edilen grafikte analiz edilmiştir. Analiz bulguları ARDL test sonuçlarını dolayısıyla değişkenler arasında ki uzun dönemli ilişkinin varlığını destekler niteliktedir.

ARDL testi sonucunda elde edilen uzun dönem katsayı değerlerini temel alarak yapılan değerlendirmede, Türkiye’de, finansal derinleşme İndeksi ile insani gelişmişlik İndeksi arasında ters yönlü; finansal kalkınma ile insani gelişmişlik İndeksi arasında aynı yönlü olan bir ilişkiyle karşılaşılmıştır. Buna göre Türkiye özelinde finansal kalkınmışlık seviyesinde meydana gelen yükselme ile insani gelişme İndeksinin yükseleceği öngörülmüştür. Ancak, finansal derinlik İndeksindeki artışın, insani gelişme İndeksini düşüreceği tespit edilmiştir.

Gerçekleştirilen analiz neticesinde ülkemizde, finansal ürünlerin en faydalı olabileceği alanlara yönlendirilmesine aracılık ederek ekonomik büyüme hususunda önemli paya sahip olan finansal kalkınmada görülen artışın, insani gelişmişlik İndeksi altında sıralanan GSMH ile hesaplanabilen yaşam standartlarına sahip olma gibi kıstaslarının yükselmesine öncülük ettiği söylenebilmektedir. Finansal araç, kurum ve kuruluşlardan oluşan finansal sisteme ait fonksiyonların ve araçların gelişimini ifade eden finansal derinliğin, İnsani gelişme İndeksi üzerinde aynı etkiyi sağlamadığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abay, M. Ç.** (2018). *Türkiye’de ve Bazı Avrupa Birliği Ülkelerinde Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Yoksulluk Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Acun, S.** (2018). *Gelir ve Servet Dağılımı Belirleyenleri, Sonuçları: Türkiye Örneği*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Adanur Aklan, N.** (2001). Dünyada ve Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler. *UÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(4).
- Adlı, F.** (2020). *Türkiye’de Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Afşar, M.** (2018). Para Teorisi. Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi [Erişim Tarihi: 15. 11. 2021, <https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/IKT305U/ebook/IKT305U-12V1S1-8-0-1-SV1-ebook.pdf>]
- Ağır, H.** (2009). *Türkiye’de Finansal Liberalizasyon Ve Finansal Gelişme İlişkisinin Ekonometrik Analizi*. (Doktora Tezi). Adanan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Akalın, G., & Yaşar, E.** (2020). Servet Bileşenlerinin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi.
- Akın, F.** (2015). Gelir Dağılımı ve Gelir Dağılımı Müdahale Gereği. *İş ve Hayat*, 1(1), 9-24.
- Akın, H.** (2019). *Gelir Dağılımı ve Suç İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Aktan, C. C., & Vural, İ. Y.** (2002). Gelir Dağılımında Adalet (Siz) Lik Ve Gelir Eşit (Siz) Liği: Terminoloji, Temel Kavramlar Ve Ölçüm Yöntemleri. *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, 1-21.
- Aktan, C. C., & Vural, İ. Y.** (2002). Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar Ve Ölçüm Yöntemleri. CC Aktan (Ed.), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*. Ankara: *Hak-İş Konfederasyonu Yayınları*, 1-32.
- Aktaş, E. E.** (2019). Gelir Eşitsizliği Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Ampirik Bir İnceleme.
- Aktaş, EE** (2022). Gelir Dağılımı Adaletsizliği Ve İstihdam İlişkisi: Seçili Ülkeler İçin Panel Tobit Analizi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 40 (1), 1-24.

- Aktaş, G.** (2007). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Gelir Dağılımı, Yoksulluk Ve Sosyal Politikaların Evrimi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Akyürek, M. B.** (2008). *Enflasyondaki Değişmelerin Gelir Dağılımına Etkileri*. (Doktora Tezi), İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Alagöz, M.** (2005). Küreselleşme Sürecinde Türkiye’deki Finansal Liberalizasyon Politikalarının Sorgulanması. *Banka ve Ekonomik Yorumlar*, Yıl, 42, 75-84.
- Altıntaş, N.** (2017). *Finansal Gelişme İle Gelir Dağılımı İlişkisi*. (Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Altınöz, B.** (2017). *Kurumsal Ve Politik Faktörlerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Bir Uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Alyu, E.** (2018). *Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Mikroekonomisi: Seçilmiş Ülkeler Üzerine Panel Veri Analizi*. (Doktora Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Arestis, P. & Dernetriades, P.** (1999). Financial Liberalization: The Experience Of The Developing Countries. *Eastern Economic Journal*, 1999, Vol. 25, Issue 4, pp. 441-457
- Armutlu, A.** (2020). *İktisadi Büyümenin Sosyo-Ekonomik Açısından Gelir Dağılımı İle ilişkisinin İncelenmesi: Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Artun, T.** (1976). Kambiyo Düzeninde Liberal Eğilimler. *Yy*
- Asandaş, N.** (2019). *Türkiye Ve Dünyada Kalkınma-Gelir Dağılımı-Yoksulluk İlişkisi: Ekonometrik Bir Uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Asandaş, N., & Işık, N.** (2021). Ekonomik Kalkınma ve Gelir Dağılımının Yoksulluk Üzerindeki Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 101-116.
- Aslan, Ö. & Küçükaksoy, İ.** (2006). Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama. *Istanbul University Econometrics and Statistics e-Journal*, (4), 25-38.

Atamtürk, B. (2007). Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye'de Finansal Serbestleşmenin İç Tasarruflar Üzerine Etkisi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(2).

Ateş, E. (2015). *Gelir Dağılımı Dengesizliğini Azaltmada Piyasa Ekonomisi Çözümleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Aydın, N. (2018) Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş. Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi. [Erişim Tarihi: 01. 11. 2021, <https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/BSI101U/ebook/BSI101U-12V1S1-8-0-1-SV1-ebook.pdf>]

Babayev, R. (2010). *Rusya Finansal Piyasalarında Serbestleşme Ve Derinleşme, Bankacılık Sektörünün Rolü*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.

Bakan, H. (2017). *Finansal Serbestleşme ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Van.

Balassa, B. (1990). Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Serbestleşme. *Karşılaştırmalı Uluslararası Kalkınma Çalışmaları* , 25 (4), 56-70.

Balı Eryiğit, S. (2014). *Finansal Gelişmenin Kurumsal Belirleyicileri: Ülkelerarası Bir Analiz*. (Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Bardhan, P. (2001). Social Justice In The Global Economy. *Economic and Political Weekly*, 467-480.

Barutçu, E. (2014). *Dışa Açıklık İle Finansal Gelişme Arasındaki İlişki: G20 Ülkeleri Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Başoğlu, U., Ceylan, A., & Parasız, İ. (2001). Finans: Teori Kurum ve Araçlar, *Ekin Kitabevi*, Bursa.

Baykal, M. (2008). Hukuk-Ekonomi İlişkisi Ve Ekonomi Hukuku Üzerine. *Ankara Barosu Dergisi*, (4), 76-87.

Bayramiç, M. H. (2006). *Türkiye’de Gelir Dağılımı Sorunu ve Çözümleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bilir, B. (2006). *Finansal Serbestleşmenin Para Politikaları Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

- Bolak, M.** (2004). Risk ve Yönetimi. *Birsen Yayınevi*, İstanbul, 3.
- Bükey, A. M., & Akgül, O.** (2021). Finansal Derinleşmenin Gelir Dağılımına Etkisi: BRICS-T Örneği. *Sosyoekonomi*, 29(47), 301-318.
- Bükey, A. M., & Çetin, B. I.** (2017). Türkiye’de Gelir Dağılımına Etki Eden Faktörlerin En Küçük Kareler Yöntemi İle Analizi. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 103-117.
- Ceylan, A. & Korkmaz, T.** (2013). İşletmelerde Finansal Yönetim, *Ekin Yayınevi*, 13. Baskı, Bursa,
- Chen, W., Hamori, S., & Kinkyo, T.** (2016). Financial Development And Financial Openness Nexus: The Precondition Of Banking Competition. *Applied Economics*, 48(12), 1130-1139.
- Cicioğlu, Ş.** (2009). *Finansal Serbestleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisinde Finansal Derinlik Ve Baskınlık Analizi*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Čihák, M., Demirgüç-Kunt, A., Feyen, E., & Levine, R.** (2013). Financial Development İn 205 Economies, 1960 to 2010 *National Bureau of Economic Research* (No. w18946).
- Coşkun, M.** (2010). Para Ve Sermaye Piyasaları: Kurumlar, Araçlar, Analiz. *Detay Yayıncılık*.
- Çakmak, Y.** (2005). *Finansal Liberalizasyon Politikalarının Türkiye'deki Sermaye Piyasaları Üzerindeki Etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çalışkan, Ş.** (2010). Türkiye’de Gelir Eşitsizliği Ve Yoksulluk. *In Journal of Social Policy Conferences* (No. 59, pp. 89-132).
- Çelen, M., & Bali, B. B.** (2003). Finansal Piyasalar ile İç Borçlanma Maliyeti İlişkisi: AB Ülkeleri ile Bir Karşılaştırma. *18. Türkiye Maliye Sempozyumu*, 173-202.
- Çetin, B. I.** (2013). İktisadi Sistemler Bağlamında Gelir Dağılımı-Kredi Ekonomisi İlişkisi ve Türkiye. *ÇSGB Yayınları, Yayın, (41)*.
- Çetin, S.** (2019). *Finansal Derinleşme ve Yoksulluk İlişkisi: Yükselen Ekonomiler Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çınar, Ç. N.** (2021). *Gelir Dağılımı Ve Türkiye’de Gelir Dağılımı Üzerine 2000-2020 Yılları Arasında Yapılan Lisansüstü Tez Çalışmalarının Bibliyometrik Analiz İncelemesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.

Çiçek, S. (2019). *Bankacılık Sektörünün Gelir Dağılımı ve İstihdam Üzerine Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Çiftçi, C., & Kangallı Uyar, S. G. (2015). Eğitim ve gelir.

Çoltu, S. (2017). *Finansal Derinleşmenin Ekonomik Büyümeye Etkisi 2001-2016 Yılları Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.

Çubukçu, F. (2002). *Gelir Dağılımının Belirleyicileri Ve Erzurum İli Gelir Dağılımı Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Erzurum.

Dağdelen, İ. (2004). Liberalizasyon. *Uluslararası İnsanbilimleri Dergisi*. 1(1): 23 ISSN: 1303-5134.

Dalkılıç, R. (2015). *Finansal Serbestleşmenin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Aydın.

Darıcı, B. (2012). Finansal İstikrar Ve Finansal İstikrara Yönelik Kamusal Sorumluluk Çerçevesinde Para Politikası: Türkiye Analizi. *Bankacılar Dergisi*. S(83).

Demirci, O. (2019). *Türkiye'de Mali Derinlik, Faiz, Tasarruf İlişkisi Ve Politika Uygulamaları*. (Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Demirgil, B. (2018). Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Çalışma. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(2), 118-131.

Demirtaş, N. (2020). *Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi (2000-2014)*. (Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Trabzon.

Denizli, E. (2015). *Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Finansal Piyasalar İçindeki Önemi Ve Büyümeye Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Aydın.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Yıllık, D. P. T. S. B. (2001). *Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. [Erişim Tarihi: 10.12.2021, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Gelir-Dagiliminin-Iyilestirilmesi-ve-Yoksullukla-Mucadele-OIK-Raporu.pdf>]

Dinler, Z. (2009). İktisada Giriş, *Ekin Basım Yayın Dağıtım. On Beşinci Basım*, Bursa.

- Dişbudak, C., & Süslü, B.** (2007). Türkiye'de Kişisel Ekonomik Ekonomik Büyüme.
- Doğan, C., & Tek, M.** (2007). Türkiye’de Gelir Dağılımının Toplanma Oranı Yöntemiyle Analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*.
- Durgun, B.** (2021). Gelir Dağılımı- İnsani Gelişme İlişkisi: Türkiye Ve Seçilmiş Ülke Örnekleri. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Durna, C.** (2011). *Gelir Dağılımı Adaletsizliğinin İnsan Haklarına Etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ecevit, A.** (2010). *Mali Derinleşme İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Uzak Doğu Asya Ülkeleri Ve Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Eğilmez, M. & Ercan, K.** (2005), Ekonomi Politikası. *Remzi Kitabevi, Dokuzuncu Baskı*, İstanbul.
- Eker, T.** (2021). *Gelir Dağılımı Ve Yoksulluk Analizi: Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Elveren, A.Y.** (2013). Gelir Dağılımı Çalışmaları İçin Bir Alternatif: Texas Üniversitesi Eşitsizlik Projesi Veri Setleri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (2).
- Emek, Ö. F.** (2020). Enflasyonun Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkisinin Panel Veri Analizi İle İncelenmesi.
- Emek, U.** (2000). Finansal Piyasalarda Serbestleşmenin İktisadi Büyüme Üzerine Etkileri. *Rekabet Dergisi*, 1(3), 58-83.
- Emirhan, P. N.** (2015). Göreli Yoksunluk Ve Bölgeler Arası Göçler: Türkiye Örneği. *Business and Economics Research Journal*, 6(2), 79-89.
- Erdemir, İ.** (1999). Türk Mali Sisteminin Hukuki Yapısı, İşleyişi ve Kurumları. Kontrol Yardımcılığı Hazırlama Programı, TCMB, Ankara.
- Ergezen, B.** (2006). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Piyasalar ve Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erim, N. & Türk, A.** (2005). Finansal Gelişme Ve İktisadi Büyüme. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 21-45.
- Erol, Ü.** (1999). Vadeli İşlem Piyasaları Teorik ve Pratik, *İMKB Yayınları*, İstanbul.

Ersezer, D. (2006). Gelir Dağılımı Politikası Ve Araçları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 255-268.

EYİĞÜL, E. (2021). *Sermaye Piyasası Araçlarının Bilinilirliği ve Kullanılabilirliği Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.

Ezber Ayan, E. (2020). *Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Yoksullukla Mücadelede İktisat Politikaları: Seçilmiş OECD Ülkelerinde Ekonometrik Bir Analiz*. (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Gelir Vergisi Kanunu (2003), [Erişim Tarihi: 14.01.2022, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc087/kanuntbmmc087/kanuntbmmc08704783.pdf veya <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.4.193.pdf>]

Gertler, M. (1988). Financial Structure And Aggregate Economic Activity: An Overview. *Journal of Money, Credit and Banking*, 20(3), 559-588.

Goldsmith, R. W. (1987). *Premodern Financial System*, Cambridge University Press.

Gökmen, G. S. (2013). Bir Akademik Disiplin Olarak Uluslararası Politik Ekonominin Sınırları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1).

Gökten, S., Okan, P., Öner, E. & Aypek, N. (2008). Tasarruf ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkide Finansal Sistemin Rolü-Kırgızistan Örneği. *Sosyoekonomi*, 7 (7).

Güçlü, S., & Bilen, M. (1995). 1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler. *Yeni Türkiye Dergisi*, 6, 160-171.

Güder, F. (2019). *Makroekonomik Faktörlerin Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi: Panel Veri Analizi*. (Doktora Tezi). Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Gülmez, A. (2015). Türkiye'de Dış Finansman Kaynakları Ekonomik Büyüme İlişkisi: ARDL Sinir Testi Yaklaşımı. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 139-152.

Güloğlu, B., & Altunoğlu, E. (2002). Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (27), 107-134.

Gülseven, N. N. (2008). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Sermaye Piyasaları: Türkiye - Arjantin Karşılaştırması*. (Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Gündem, F., & Tunç, R. (2009). Finansal Liberalizasyon Politikaları Ve Küresel Finansal Krizin Türkiye Üzerine Etkileri: S&P 500 Ve İMKB Üzerinden Bir Analiz.

Günel, Ö. (2019). *Gelir Dağılımı Adaletsizliği Ve Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkinliği*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gürbüz, R. (2006). *Finansal Serbestleşme Sürecinde Türkiye’de Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Etkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin

Gürsucu, O. (2021). *Finansal Gelişmenin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisinin Finansal Kuznets Eğrisi Hipotezi Çerçevesinde İncelenmesi: Gelecek 11 Ülke Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Hüseyinzade, S. (2006). *Bir Maliyet Düşürme Yaklaşımı Olarak Dış Kaynak Kullanımı (Outsourcing): Örnek Bir Uygulama*. (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

International Monetary Fund (IMF). (2011). *Financial Deepening And International Monetary Stability* [Erişim Tarihi: 26. 01. 2022, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2011/sdn1116.pdf>]

International Monetary Fund (IMF). www.imf.org/en/Home [Erişim Tarihi: 18.10.2022]

Işığçok, E. (1993). Kişisel Gelir Dağılımındaki Eşitsizliği Belirlemede Kullanılan İstatistiksel Ölçüler. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1-2), 209-230.

İnal, A. (2019). *Finansal Derinleşme-Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ekonometrik Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstüsü, Sakarya.

İslatince, N. (2018). Finansal Ekonomi Kitabı. Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi. [Erişim Tarihi: 23.11.2021, <https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/IKT405U/ebook/IKT405U-12V3S1-8-0-1-SV1-ebook.pdf>]

Johansen, S. & K. Juselius (1990). Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration With Applications to The Demand for Money. *Oxford Bulletin Of Economics and Statistics*, 52, 169-210.

Kale, S. (2017). Türk Bankacılık Sektörünün Aracılık Fonksiyonu. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 209-220

- Kane, E. J.** (2000). Architecture Of Supra-Governmental İnternational Financial Regulation. *Journal of Financial Services Research*, 18(2), 301-318.
- Kar, M., & Ağır, H.** (2005). Finansal Derinleşme Göstergeleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 42(496), 10-24.
- Karakoçoğlu, D.** (2019). *Türkiye’de 2000 Yılı Sonrasında Gelir Eşitsizliğinin Ekonomik Ve Toplumsal Yapıda Yol Açtığı Sorunlar*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karaman, D.** (1998). *Yoksulluk ve Ekonomik Eşitsizlikle Mücadelede Negatif Gelir Vergisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Karaman, İ.** (1995). Dünya’da ve Türkiye’de Gelir Dağılımı. *Yeni Türkiye Dergisi*, 6, 154-159.
- Karluk, R.** (1998). Uluslararası Ekonomi, *Beta Basım Yayım*, 4. Baskı, İstanbul.
- Karluk, R.** (2009). Uluslararası Ekonomi: Teori ve Uygulama, *Beta Yayınları*, 9. Baskı, İstanbul.
- Karpat, G.** (1998). *Gelir ve Servet İlişkisinin Ekonometrik Analizi: Eskişehir İli Uygulaması*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İzmir.
- Kaval, H.** (2008). Finansal Araçlarda Sunum, Değerleme ve Açıklamalar. *Türkiye Muhasebe–Finansal Raporlama Standartları*, Gazi Kitabevi, 2, 469-522.
- Kavas, K.** (2011). *Finansal Serbestleşmenin Para Politikasına Etkisi: Türkiye Uygulaması*. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaya, F.** (2010). *Vadeli işlem piyasalarına genel bir bakış ve vadeli işlem sözleşmeleri ile riskten korunma*. (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaya, Y.T.** (1998). *Sermaye Hareketleri Ve Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Modellenmesi: Türkiye Örneği*. Devlet Planlama Teşkilatı.
- Keskin, N.** (2001). *Türkiyede İhracatın Milli Gelir Üzerindeki Etkisi: 1980 Sonrası Dönem Ve Uygulamalı Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

- Keskin, N.** (2008). *Finansal serbestleşme sürecinde uluslararası sermaye hareketleri ve makroekonomik etkileri: Türkiye örneği*. (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Keynes, J. M., & Akalın, U. S.** (2010). Genel Teori: İstihdam, Faiz Ve Paranın Genel Teorisi. *Kalkedon Yayınları*.
- Kılıç Darıcı, H.** (2009). *Finansal Derinleşme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Gelişmekte Olan Piyasalar Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Kılıç, C.** (2012). Finansal Liberalizasyon Sürecinde Türkiye'nin Sektörel Yapısında Meydana Gelenler. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (4), 107-147.
- Kızmaz, A. A.** (2019) *Gelir Dağılımı İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Üst- Orta Gelir Grubunda Yer Alan Bazı Ülkeler Üzerine İnceleme*. (Yüksek Lisans Tezi). Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Koçak, E.** (2014). Türkiye'de Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezinin Geçerliliği: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 2(3), 62-73.
- Korkmaz, T., Çevik, E. İ., & Birkan, E.** (2010). Finansal Dışa Açıklığın Ekonomik Büyüme Ve Finansal Krizler Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *Journal of Yaşar University*, 5(17), 2821-2831.
- Koyunoğlu, C.** (1996). *Finansal Sistem İçerisinde Aracılık Faaliyetleri Ve Aracı Kurumların Yapısal Özellikleri*. (Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Kubar, Y.** (2011). Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği (1994–2007) Analizi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 227-246.
- Kuştepe, Y. R., & Halaç, U.** (2004). Türkiye'de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi.
- Kutlu, M.** (2018). *Gelir Dağılımı Ve Belirleyicilerinin İncelenmesi; TRAI Alt Bölgesi Örnekleme*. (Yüksek Lisans Tezi). Erzurum Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Küçükaya, H.** (2017). *Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Gelir Eşitsizliğinin Panel Veri Analizi*. (Doktora Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Lynch, D. (1996). Measuring Financial Sector Development. *Journal of Monetary Economics*, Cilt 22, Sayı . 28, s. 3–42.

Meçik, O., & Karabacak, M. (2011). Türkiye’de Enflasyon, Finansal Derinleşme Ve Büyüme İlişkisi. *Anadolu International Conference in Economics II*, June, 15, 17

Mert, M., & Çağlar, A. E. (2019). Eviews Ve Gauss Uygulamalı Zaman Serileri Analizi. *Ankara: Detay Yayıncılık*.

Mishkin, F. S. (2004). The Economics of Money, Banking and Financial Markets. *International Edition*. [Erişim Tarihi: 03.11.2021]

Miynat, M. (2003). *Liberalizasyon Sürecinde Uygulanan İstikrar Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi 1980 Sonrası Türkiye Örneği*. (Doktora Tezi). Celalbayer Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Mollaahmetoğlu, E. (2016). Financial Deepening: Turkey's Financial Depth And Panel Data Analysis. *Istanbul University Econometrics and Statistics e-Journal*, (25), 32-54.

Mutlu, E. (2016). *Türkiye Ekonomisinde Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Dinamikleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Nişancı, M., Aydemir, A. F., & Emsen, Ö. S. (2017). Kuznets Eğrisi ile Ekonomik ve Siyasal Liberalizasyon Uygulamaları Arasındaki İlişkiler. The Relationships Between Economic And Political Liberalization And The Kuznets Curve. *İnternational Congerence On Eurasian Economies*.

Oğuz, O. & Canan, A. (2016). On Sekizinci Bölüm Türkiye'de Finansal Sistem Ve Bankacılık.

Oğuz, O. (2017). *Gelir Dağılımı Adaletsizliğinin Kurumsal İktisat Yönünden Değerlendirilmesi: Ekonometrik Bir Uygulama*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Oksay, S. (2000). Finansal Piyasalarda Yeni Yasal Düzenlemeler (Re-Regulation) İhtiyacı Ve Türk Finans Sistemi. *Öneri Dergisi*, 3(14), 55-62.

Oktayer, A. (2007). *Finansal derinleşmenin ekonomik performans üzerine etkileri: teori ve Türkiye uygulaması*. (Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Oruç, S. (2013). *Finansal Derinleşme, Ekonomik Büyüme Ve Türk Finans Sistemi: 1990-2010* (Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

- Ozkok, Z.** (2015). Financial Openness And Financial Development: An Analysis Using Indices. *International Review of Applied Economics*, 29(5), 620-649.
- Önal, H.N.** (2019). *Ekonomik Büyüme İle Gelir Dağılımı İlişkisinin Ekonometrik Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Örs, K.** (2021). *Gelir Ve Servet Eşitsizliği: Seçilmiş Ülke Örnekleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Özcan, B.** (2017). ARDL Model Bounds Test Approach: The Case Of Turkey.
- Özcan, G.** (2016). *Finansal Derinleşme Ve İş Ülkelerinde: Yükselen Piyasa Ekonomileri Doğrultusunda Ampirik Bir Analiz*. (Doktora tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özdal, H.** (2009). *Gelir Dağılımı ve Yoksulluk İlişkisi ve Türkiye Örneği (1994-2008)*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özdemir, A., & Dalkılıç, R.** (2016). Finansal Serbestleşmenin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri/The Effects of Financial Liberalization on Turkish Economy. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 53(613), 53.
- Özdemir, L.** (2011). *Vadeli İşlem Piyasası ile Spot Piyasa Oynaklığı Arasındaki İlişki: İzmir Vadeli Eylem ve Opsiyon Borsası Üzerine Bir Uygulama*. (Doktora Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Özince, E.** (2008). Finansal Sektör–Uluslararası Gelişmeler ve Türkiye Deneyimi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (40), 24-44.
- Öztürk, A.** (2018). *Kuzey Avrupa Ve Latin Amerika Ülkeleri Arasında Gelir Dağılımı Adaletsizliği Açısından Ekonometrik Bir Analiz Ve Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Bursa Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Öztürk, C.** (2019). *Seçilmiş Ülkeler Bazında Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Dönüşümü*. (Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürk, E.** (2017). *Gelir Eşitsizliği-Kalkınma İlişkisi: Türkiye Örneği*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, İstanbul.
- Öztürk, N.** (2005). İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü. *Sosyoekonomi*, 1(1).

- Öztürk, N., & Göktolga, Z. G.** (2010). Yoksulluk ve Gelir Bölüşümünü Belirlemede Kullanılan Ölçütler. *Bütçe Dünyası Dergisi*, 2(34), 3-25.
- Öztürk, N., Barışık, S., & Darıcı, H. K.** (2010). Gelişmekte Olan Piyasalarda Finansal Derinleşme Ve Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 6(12), 95-119.
- Özyıldız, T.** (2021). *Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Dışa Açıklık İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Bir Panel Veri Analizi*. (Doktora Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gaziantep.
- Pamuk, M., & Bektaş, H.** (2014). Türkiye’de Eğitim Harcamaları Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 77-90.
- Peçe, M. A., Ceyhan, M. S., & Akpolat, A.** (2016). Türkiye’de Gelir Dağılımının Ekonomik Büyümeye Etkisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. *Uluslararası Kültürel Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (Uksad)*, 2(Special Issue 1), 135-148.
- Pen, J.** (1971). *Income Distribution: Facts, Theories, Policies*. Praeger.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J.** (2001). Bounds Testing Approaches To The Analysis Of Level Relationships. *Journal of applied econometrics*, 16(3), 289-326.
- Rakıcı, C.** (2008). *Gelir Dağılımının Düzenlenmesinde Gelir Vergisinin Rolü: Türkiye Örneği*. (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Rodgers, G.** (1983). Nüfus Artışı, Eşitsizlik Ve Yoksulluk. *Uluslararası Laboratuvar. Rev.*, 122, 443.
- Sabuncuoğlu, Z.** (2000). İnsan Kaynakları Yönetimi, *Ezgi Kitabevi*.
- Sağlam, F.** (1992). *Türkiye’de Sermaye Piyasasının İşleyişi ve Sorunları*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sak, G., Özatay, F., & Öztürk, E.** (1996). Şirketler Kesiminin Finansman Sorunları ve Alternatif Finansman Kaynakları. *İstanbul: TÜSIAD Yayınları*.
- Saltoğlu, B.** (1998). Ekonomik Büyüme ve Finansal Piyasaların Gelişimi. *İktisat Dergisi*, 12(25), 13-37.
- Sen, A.** (1973). *On Economic Inequality*. Oxford: Claredon Press.

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK). *Yatırım Araçları Bilgilendirme Kitapçığı* [Erişim Tarihi: 06.11. 2022, <https://spk.gov.tr/data/61e34f9a1b41c61270320792/2-Sermaye%20Piyasas%C4%B1%20Ara%C3%A7lar%C4%B1.pdf>]

Sever, O. (2020). *Finansal Derinlik, Ticari Açıklık Ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Sevüktekin, M., & Çınar, M. (2017). *Ekonomik Zaman Serileri Analizi*. Bursa: Dora Yayıncılık.

Seyidoğlu, H. (2002). *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*. Güzem Can Yayınları: 18, 3. Baskı, İstanbul.

Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat*. Güzem Can Yayınları, Geliştirilmiş 15. Baskı, İstanbul.

Seyidoğlu, H. (2006). *İktisat Biliminin Temelleri*. Güzem Can Yayınları.

Sönmez, M. (1990). *Türkiye’de Gelir Eşitsizliği*. Basım, İstanbul: İletişim yayınları.

Stablins, B. ve Studart, R. (2006), *Finance for Development Latin America in Comparative Perspective*, Washington D.C., Brookings Institution Press.

Sürücü, Z. (2007). *Türkiye’de Gelir Dağılımı Bozukluğunu Önlemeye Yönelik Kamu Politikaları*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Şahin, D. (2018). *Gelişmiş Ülkelerde Finansal Gelişme Ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi*. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (15), 299-322.

Şahin, H. (1997). *Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu*, 4. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi.

Şahin, M. (2022). *Finansal Derinleşme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.

Şaylan, Ş. (2006). *Finansal Liberalizasyon, Gelir Dağılımı İlişkisi Ve Türkiye Örneği (1989-2004)*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Şener, A. (2012). *Finansal Piyasalarda Kurumsal Regülasyon*. *Sosyoekonomi*, 18(18).

Şengür, M. (2015). *Gelir Dağılımı Tasarruf İlişkisi: Türkiye’de Hanehalkı Tasarruflarının Belirleyicileri*. (Doktora Tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Şenyüz, D., Yüce M., & Gerçek A. (2019), Türk Vergi Sistemi. 16. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

Şıklar, İ., Çakmak, A. & Yavuz, S. (2000). Finansal Piyasalar ve Kurumlar, *Bilim Teknik Yayınevi*, İstanbul.

Taşdemir, Y. (2019). *Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Azaltılmasında Çevre Vergileri: OECD Ülkeleri Çerçevesinde Ampirik Bir Çalışma*. (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Tayyar, A. E. (2011). *Türkiye’de Gelir Dağılımı Ve Makro Ekonomik Faktörlerin Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi: Bir Ekonometrik Analiz*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tiryaki, H. H. (2013). Teorik ve Ampirik Açından Gelir Dağılımı ve İşsizlik İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Çalışma. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

Topuz, S. G. (2013). *Finansal Gelişme Sürecinde Gelir Eşitsizliği: Bir Panel Veri Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Topuz, S. G. (2017). *Gelir Eşitsizliği Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi*. (Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Topuz, S.G. (2021). Türkiye’de Bütçe Harcamaları, Kamu İç Borçları Ve Eşitsizlikleri. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 8 (1), 75-90.

Tunalı, E. (2009). *Vadeli piyasaları ve Türkiye vadeli işlemleri ve borsası Vob Finansal Futures ve Opsiyonu Borsa’nın karşılaştırılması* (Yüksek Lisans tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD) (2000), *Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Avrupa Birliği ile Karşılaştırma*, Yayın No: 295, İstanbul. [Erişim Tarihi: 21. 04. 2022 <https://www.tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/1865-turkiyede-bireyselgelir-dagilimi-ve-yoksulluk---avrupa-birligi-ile-karsilastirma>]

Türk, İ. (1999). Maliye Politikası: Amaçlar-Araçlar Ve Çağdaş Bütçe Teorileri. *Turhan Kitabevi*.

Türk, T. (2010). *İzmir Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası’nın İMKB-30 Hisse Senedi İndeksi’ne Etkilerinin Araştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). Finansal İstikrar (2015). [Erişim Tarihi: 27. 10. 2021, https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/dc3570d0-3eeb-4393-9c4d-75d7e066c5f2/TCMB_KITAPCIK_2014.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKS PACE-dc3570d0-3eeb-4393-9c4d-75d7e066c5f2-m5lk2Kv]

Uçal, H. (2013). *Sosyo-Kültürel Ve Politik Faktörlerin Seçilmiş Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi.* (Doktora Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Uçar, H. M. (2019). *Gelir Dağılımı Ve Büyüme İlişkisi.* (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Uçurum, Y. (2019). *Finansal Sistem Kapsamında Türk Bankacılık Sektörünün Gelişimi.* (Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Uludağ İ., Arıcan, E. (1999) Finansal Hizmetler Ekonomisi. *Beta basın Yayın Dağıtım,* İstanbul.

United Nations Development Programme (UNDP). (1993), *Human Development Report,* New York: UNDP, p.225. [Erişim Tarihi: 30. 07. 2022, <https://hdr.undp.org/system/files/documents/hdr1993encompletenostatpdf.pdf>]

United Nations Development Programme (UNDP). www.undp.org [Erişim Tarihi: 10.11.2022]

Usta, Öcal (2002). İşletme Finansı ve Finansal Yönetim, *İzmir: Anadolu Matbaacılık, 1. Baskı.*

Uysal, Y. (2007). Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Perspektifinde Türkiye’ de Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler.

Ünsal, U. (2014). *Sermaye Piyasası Araçlarının Dünyada Ve Türkiye’de Gelişimi* (Yüksek Lisans Tezi). Çag Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Üzar, U. (2018). *Finansallaşma Fonksiyonel Gelir Dağılımını Etkiliyor Mu. Politik Ekonomi Perspektifinden Ampirik Bir Değerlendirme.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yalta, A. Y. (2011). Finansal Piyasalar ve Finansal Kurumlar.

Yang, G., & Liu, H. (2016). Financial Development, Interest Rate Liberalization, And Macroeconomic Volatility. *Emerging markets finance and trade*, 52(4), 991-1001.

Yay, T., Yay, G. G., & Yılmaz, E. (2004). Finansal Krizler, Finansal Regülasyon Ve Türkiye. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (30), 101-130.

Yaz, O. (2011). *Gelir Dağılımının İyileştirilmesinde Mikrokredilere Kaynak Oluşturabilecek Finansal Araçlar*. (Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Kütahya.

Yegen, B. (2019). Türk Vergi Sisteminde Gelirin Tanımı Konusunda Yaşanan Gelişmeler. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 237-247.

Yetiz, F. (2008). *Finansal Sistemin Yapısı, Finansal Derinleşme Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi, Türk Finans Sistemi*. (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Yıldırım, K., & Karaman, D. (2003). Makroekonomi Eğitim. *Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı, Yayın*, (145).

Yıldırım, O. (2020). Finansal Sisteme Teorik Bir Yaklaşım Ve Türkiye’de Finansal Sistem. *Uluslararası Bankacılık Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 74-86.

Yıldırım, S. (2013). *Türkiye’de Para Ve Sermaye Piyasalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı*. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Yılmaz, M. K. (2002). Döviz Vadeli İşlem Sözleşmeleri (Currency Futures).

Yılmaz, P. (2011). *Türkiye’de Finansal Serbestleşme Ve Fonksiyonel Gelir Dağılımı*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Yiğenoğlu, K. (2015). *Türkiye’de Gelir Dağılımı Problemi Ve Gelir Dağılımının İyileştirilmesine Yönelik Öneriler*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yoluker, M. C. (2017). Finansal Kurumlarda Bağımsız Yönetim Kurulu Üyelerinin Algılanması Ve Bir Araştırma.

Yücel, A. T., Mandacı, P. E., & Kurt, G. (2007). İşletmelerin Finansal Risk Yönetimi ve Türev Ürün Kullanımı: İMKB 100 İndeksinde Yer Alan İşletmelerde Bir Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (36), 1-9.

Yücel, D. (2011). *Gelir Dağılımı Teorileri Ve Politikaları: Türkiye’de Gelir Dağılımı-Yoksulluk Sorunu*. (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yücel, D. (2019). *Finansal Derinleşme ve İktisadi Büyümeye Üzerindeki Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Zerenler, M., Türker, N., & Şahin, E. (2007). Küresel Teknoloji, Araştırma-Geliştirme Ar-Ge ve Yenilik İlişkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 653-667.

